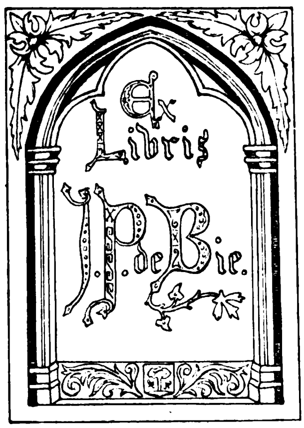
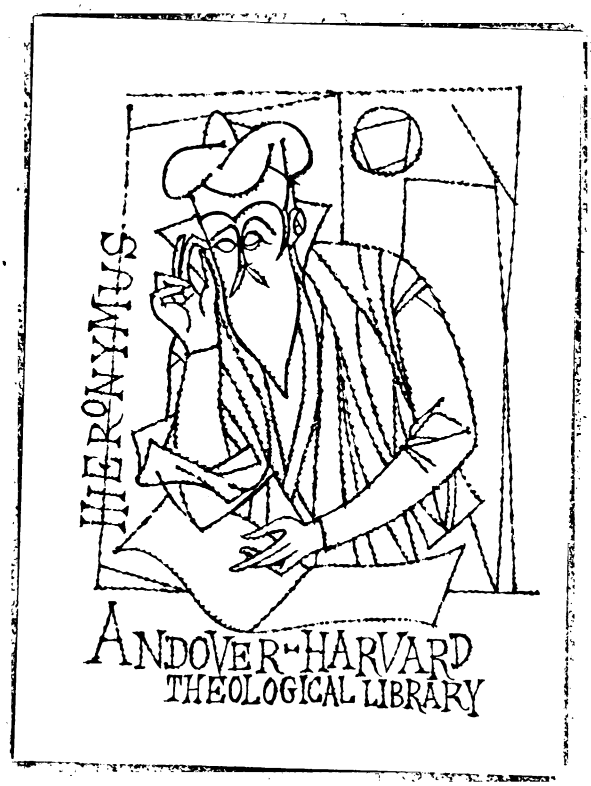
HET NIEUW-MALTHUSIANISME

EN DE

CHRISTELIJKE ZEDELEER.

J. LAMMERTS VAN BUEREN.

Ex
Libris
J.P. de Bie.

HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

HET NIEUW-MALTHUSIANISME

EN DE

CHRISTELIJKE ZEDELEER.

HET NIEUW-MALTHUSIANISME

EN DE

CHRISTELIJKE ZEDELEER.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID.

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

Dr. W. KAPTEYN,

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde.

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT,

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN

de Faculteit der Godgeleerdheid

TE VERDEDIGEN

op Vrijdag 17 Mei 1901, des namiddags te 3½ uur,

DOOR

JOHAN LAMMERTS VAN BUEREN,

Geboren te Utrecht.

UTRECHT. — A. J. v. HUFFEL. — 1901.

Aan mijne Ouders.

VOORWOORD.

't Is een voorrecht dankbaar te kunnen zijn. Dat woord schrijf ik met volle instemming neer, nu mijn proefschrift gereed ligt, en ik terugdenk aan het goede, dat ik in den tijd, die achter mij ligt, van God en menschen ontvangen heb.

Al zijn er reeds vier jaren verloopen, sedert ik de Universiteit verlaten heb, het verheugt mij, dat ik gelegenheid heb mijn dank en erkentelijkheid te betuigen aan U, Professoren van de Theologische Faculteit en Kerkelijke Hoogleeraren voor 't onderwijs dat ik van U heb genoten. Ook Uw naam, Hooggeleerde Houtsma. *mag door mij niet worden vergeten.*

Met dankbare vereering gedenk ik aan wijlen de professoren Cramer *en* Kleijn.

Aan U, Hooggeleerde Lamers, *die als Promotor met zeer gewaardeerde welwillendheid mij bij de samenstelling van mijn proefschrift hebt bijgestaan, breng ik in 't bijzonder mijn hartelijken dank!*

Aan hen, met wie ik vele goede dagen aan Utrecht's Universiteit heb doorgebracht, mijn vriendengroet!

HET NIEUW-MALTHUSIANISME

EN DE

CHRISTELIJKE ZEDELEER.

INHOUD.

INLEIDING.

In de behandeling van vraagstukken, die het heil der menschheid van nabij raken, valt in den laatsten tijd eene merkwaardige verandering waar te nemen.

Tevoren werden deze vragen veelal besproken op eene wijze, die duidelijk toonde, dat men de oplossing van ééne zijde verwachtte, en wel van dat deel der wetenschap, dat men zelf beoefende.

Zoo deed de hygienist, zoo handelde de oeconoom. Thans wordt door velen erkend, dat rekening gehouden moet worden ook met zedelijke overwegingen, zal men tot de rechte beantwoording dezer vragen kunnen komen [1]).

1) Dr. C. Eijkman, Rede bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt 1 Oct. 1898. Over Gezondheid en ziekte in heete gewesten. bl. 7.

Dr. B. J. Kouwer, Rede bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt 20 Jan. 1899. Over het verband tusschen gynaecologische en andere ziekten. bl. 20.

Mr. J. Domela Nieuwenhuis, Het Wezen der Straf. Redevoering

Deze verandering wordt door den beoefenaar der zedekunde met blijdschap geconstateerd, maar zij brengt voor hem tevens de vernieuwde verplichting met zich, om van zijn kant nauwgezet te overwegen, al wat in 't belang der menschheid wordt aanbevolen.

Waar zich nu 't Nieuw-Malthusianisme heeft aangediend als de panacee voor de kwalen der maatschappij 1), kunnen wij dat niet stilzwijgend voorbijgaan, maar moet het beoordeeld worden ook van het standpunt der Christelijke zedeleer.

Wij spreken met opzet van het *Nieuw*-Malthusianisme, juist omdat 't hier vooral geldt de zedelijke zijde der quaestie. Naar zijn oordeel gevraagd, zou Malthus zelf zich zekerlijk hebben verzet tegen den raad, die hier door hen, die zich naar hem

---

uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der Rijksuniversiteit te Groningen den 19den September 1899. bl. 35 en 36.

Wetenschappelijke bladen (bew. door Prof. Dr. W. Koster en Dr. A. van Oven) 1e Afl. Jan. 1901. Haarlem Tjeenk Willink & Z. bl. 34—36. Moraal en Hygiëne (oorspr. te vinden in Bechhold's Umschau van 20 Oct. 1900).

1) Vrgl. o. a. deze titels: Het donkere Nederland en de weg ter ontkoming, door W. J. A. v. d. Haven. Schetsen N° 4 uitgeg. door den Nieuw-Malthusiaanschen Bond.

Der Neo-Malthusianismus das Heilmittel des Pauperismus. Dr. Med. G. Stille. Berlin 1880.

In „het Nieuw-Malthusianisme in een nieuw licht bezien" door W. M. H. Anten. Amersfoort 1900. worden als gevolgen van 't N. M. genoemd: o. a. 't wegnemen van armoede, echteloosheid en prostitutie, terwijl er nog een reeks van andere vruchten aan worden toegevoegd.

noemen, wordt gegeven [1]). Van hem kan gelden het woord van Raoul Allier: „Les grands fondateurs de systèmes .... ce sont les gens qui ont pensé, sans songer à la vie de tous les jours ou en supposant à tous les hommes les vertus et la douceur de leur propre caractère. — In de Encyclop. Brittannica wordt in 't artikel „Malthus" gezegd: „In all his private relations he was not only without reproach, but distinguished for the beauty of his character." — Ils sont parfaitement innocents des

1) Vgl. Neo-Malthusianism. An enquiry into that system with règard to its economy and morality by R. Ussher. 1898. pag. 13.

Om een voorbeeld uit Malthus' werk aan te halen vrgl. An essay on the Principle of Population by the Rev. T. R. Malthus. M. A. F. R. S. Reprinted from the last Edition. Revised by the Author. 1890. „Promiscuous intercourse, unnatural passions, violations of the marriage bed and unproper acts to conceal the consequences of irregular connections are preventive checks that clearly come under the head of vice." pag. 9. In zijn bestrijding van Condorcet zegt hij: „M. Condorcet, however, goes on to say, that should the period which he conceives to be so distant, ever arrive, the human race, and the advocates of the perfectibility of man need not to be alarmed at it. He then proceeds to remove the difficulty in a manner which I profess *not to understand.* Having observed that the ridiculous prejudices of superstition would by that time have ceased to throw over morals a corrupt and degrading austerity, he alludes either to a promiscuous concubinage, which would prevent breeding, or to something else as unnatural. To remove the difficulty in this way *will surely* in the opinion of most men, *be to destroy that virtue and purety of manners*, which the advocates of equality and of the perfectibility of men profess to be the end and object of their views." pag. 301.

conséquences pratiques qu'on tire, avec plus ou moins de logique, de leurs théories [1]."

Dit meenen wij hier te moeten opmerken, omdat in sommige, vooral populaire geschriften, die over 't Nieuw-Malthusianisme handelen, niet zonder bedoeling herinnerd wordt, dat Malthus predikant is geweest.

Over het Nieuw-Malthusianisme is reeds veel geschreven — en 't is niet altijd even aantrekkelijke literatuur, die men hierbij onder de oogen krijgt — toch is 't woord, dat onlangs ten opzichte van de medische wetenschap is gesproken — dat namelijk „dit gebied weinig wetenschappelijk is onderzocht" — ook van toepassing, waar het de moraal geldt [2]. 't Is niet geheel ten onrechte, dat door Mr. N. G. Pierson wordt gezegd [3]: „Over de leefregels met betrekking tot het huwelijk, die het Neo-Malthusianisme aanprijst, wordt vaak met groote heftigheid de staf gebroken; men noemt ze onzedelijk, onkiesch, onnatuurlijk. Doch vraagt gij naar de gronden dezer meening, zoo blijven die gewoonlijk achter-

1) Raoul Allier. Les défaillances de la volonté au temps présent. Troisième édition. 1896. pag. 77.

2) J. Koetser, Arts. In 't Weekblad van het Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde 1901. 9 Maart bl. 520—23. „Facultatieve Steriliteit."

3) Mr. N. G. Pierson. Leerboek der Staathuishoudkunde 2e druk Haarlem 1896. IIe dl. bl. 183.

wege. Men veroordeelt het stelsel, omdat het indruischt tegen begrippen en voorstellingen, die men steeds heeft aangekleefd, maar nooit aan een nauwlettende kritiek onderworpen." Met eene veroordeeling uit de hoogte kunnen wij niet volstaan. Er dient te worden overwogen in hoeverre met den noodkreet, door de Nieuw-Malthusianen aangeheven, en hunne voorstellen om tot betere toestanden te komen, moet gerekend worden.

Ware hun „raad" waarlijk als een vooruitgang op het gebied der zedelijkheid te beschouwen, dan zou de moraal op menig punt moeten gewijzigd worden, maar is dit zoo niet en blijkt die ons integendeel te voeren op een' verkeerden weg, dan bestaat er reden om een Caveant consules te doen hooren en te herinneren aan 't woord van Horatius (Od. III. 6):

„Fecunda culpae secula nuptias primùm inquinavere et genus et domos hoc fonte derivata clades in patriam populumque fluxit."

Dat op 't terrein van den omgang der geslachten zich vragen voordoen, waarop door de beoefenaars der zedekunde niet genoegzaam is gelet, is reeds jaren geleden opgemerkt. Zoo heeft Schleiermacher de nieuwere Ethiek er op gewezen, dat zij bij de oudere achterstaat, door niet de aandacht te wijden aan de vraag, hoeveel kinderen er in 't huisgezin naar gelang der omstandigheden kunnen worden

geboren. We lezen bij hem dit: „Ebenso, wenn auch die Handlung, welche den Trieb befriedigt und die Fortpflanzung bewirkt allemal aus dem Triebe hervorgehen muss, so ist doch nicht gesagt dass sie jedesmal geschehen muss, wenn der Trieb sie fordert, und sonach unentschieden, ob die Beurtheilung, welche dabei statt findet, sich auch beziehen dürfe auf eine freie Wahl in Absicht der Vervielfältigung des elterlichen Verhältnisses. In welcher Hinsicht denn die alten Sittenlehrer weit bestimmter sind, welche indem sie die Ehe bloss um der Kinder willen setzen, für die Gattin die Gründe der Wahl, für die Anzahl der Kinder aber ein zuträgliches Maass anzugeben nicht unterlassen; und vieles war bei ihnen schändlich in dieser Hinsicht, was bei uns überall nicht pflegt zur sittlichen Beurtheilung gezogen zu werden. Eine solche Bestimmtheit aber muss für die Wissenschaft gefordert werden, und kann weder durch die Selbstständigkeit der Ehe noch durch die Vermischung des freien und unfreien unmöglich gemacht sein [1]).

't Verdient evenwel opmerking, dat men in Schleiermacher's „Die Christliche Sitte [2])" en in zijn

---

1) Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre (Fr. Schleiermacher's Sämmtliche Werke IIIe Abtheilung: zur Philosophie Ier Bnd. Berlin 1846) bl. 213.

2) Die Christliche Sitte von Fr. Schleiermacher, herausgeg. von L. Jonas. 2 Aufl. Berlin 1884.

„Christliche Sittenlehre in Vorlesungen" [1]) tevergeefs naar een behandeling van dit onderwerp zoekt. Grooten invloed heeft dit woord op de na hem komende moralisten niet uitgeoefend. Er kunnen zekerlijk omstandigheden zijn, waarin dit stilzwijgen zeer goed te verdedigen is. 't Is beter een slapende te laten rusten, dan een onwaakte wederom tot rust te brengen. Maar daarom ook is er thans wel aanleiding, om in de moraal de aandacht te schenken ook aan 't sexueele leven. Al waren tevoren de praktijken, die thans openlijk worden aanbevolen, misschien niet onbekend — de Molinari zegt er van: „Cette pratique semble avoir existé de tous temps" [2]) — ze werden toch, tenminste wat de Christelijke wereld betreft, beschouwd als te behooren tot 't onbehoorlijke.

Dank zij de propaganda van den Nieuw-Malthusiaanschen bond is er nu van onbekendheid bijna geen sprake meer — en de gedachte aan 't onbehoorlijke is door velen reeds lang opgegeven.

Dat er met den invloed der Nieuw-Malthusianen niet te spotten valt, kan blijken uit een stuk van Pierre Mille [3]), waarin betoogd wordt, dat sedert

---

1) Christliche Sittenlehre in Vorlesungen von Fr. Schleiermacher. herausgeg. von L. Jonas. Gotha 1891.

2) G. de Molinari. La Viriculture. Paris 1897. bl. 83.

3) Revue des deux Mondes. 1891. bl. 911—928. Le Néo-Malthusianisme en Angleterre.

1878 in Engeland de aanwas der bevolking voortdurend vermindert, en bij die vermindering is niet te denken aan de uitwerking van „checks" die liggen buiten den mensch, maar — zoo lezen wij op bl. 914: — „Toutes les hypothèses ayant été éliminées, il n'en reste plus qu'une, il faut que ce soit la volonté même des reproducteurs qui aient restreint le nombre des êtres humains appelés à la vie", en nu is juist in 't jaar 1877 begonnen de Nieuw-Malthusiaansche Campagne onder Ch. Bradlaugh en Annie Besant [1]).

Van geheel andere zijde vinden wij een soortgelijke uitspraak in het „Deutsche Medicinische Wochenschrift van 7 September 1899 bl. 597," in een opstel van Dr. A. Meyerhof in Hildesheim over „Abnehmender Geburtenfrequenz und Präventivverkehr": „Die vorgenannte Erklärungsversuche versagen sobald man mittelst ihrer den bedeutenden Verschiedenheiten der specifischen ehelichen Geburtenfrequenz innerhalb der Gruppe der Grossstädte, oder gar denen zwischen Berlin 1896 und Berlin 1886 ursächlich beizukommen sich unterfangen wollte. Da drängt sich spontan die Nothwendigkeit auf, eine Ursache anzunehmen die der Willkür der Eheleute einen weiten Spielraum verstattet, die Ur-

---

1) Vrgl. ook R. Ussher. t. a. p. bl. 3. etc.

sache, welche in Frankreich männiglich a priori als die allein entscheidende ansprechen würde: das Präventivverkehr."

Al zijn nu misschien beide schrijvers niet geheel van eenzijdigheid vrij te pleiten, en is de een door zijn tegenzin tegen, de ander door zijn voorliefde voor het Nieuw-Malthusianisme te ver gegaan, er blijkt toch op zijn minst genomen uit deze aanhalingen, dat de invloed der Nieuw-Malthusiaansche leeringen zich merkbaar doet gevoelen. Ook in ons land is dat het geval, zooals ons o. a. wordt verzekerd in 't reeds door ons aangehaalde stuk van J. Koetser uit 't Weekblad voor Geneeskunde — al is er hier nog geen grond voor de stelling, dat de dalende nataliteit in de eerste plaats aan kunstmatige vruchtbaarheidsbeperking zou mogen worden toegeschreven [1]).

't Is geen wonder, dat er naar den raad der Nieuw-Malthusianen gehoord is. In dagen, waarin de strijd om 't bestaan moeilijker wordt voorgesteld dan ooit te voren, grijpt men van zelf met beide handen aan 't geen ons als beveiligingsmiddel aangeboden wordt.

---

1) Vrgl. J. Menno Huizinga. De loop der bevolking van Nederland, in verband met de waarde der Malthusiaansche en Neo-Malthusiaansche leerstellingen, in de Handelingen van het 6de Nederl. Natuur- en Geneeskundig Congres van 't jaar 1897 bl. 319 enz.

't Schijnt zoo rationeel wanneer in 't algemeen wordt gezegd, dat een *beperkt* getal kinderen de welvaart en het geluk van 't geheele gezin moet verhoogen. Wanneer het deeltal 't zelfde blijft, en de deeler wordt verkleind, dan wordt immers 't deel dat aan elk toekomt van zelf grooter? en toch, wat spot de werkelijkheid vaak met zulke redeneeringen.

Ik dweep niet met Zola. De meeste zijner werken zie ik niet gaarne in veler hand. Maar in zijn „La Fécondité" (Paris 1899) heeft hij — zij 't ook in een vorm niet alleen realistisch, maar soms onkiesch en plat — aan zijn volk een ernstige waarschuwing voorgehouden.

Met scherpe trekken teekent hij daarin de figuren van een Beauchène en een Morange, die zich bij 't bepalen van 't aantal hunner kinderen laten leiden door — zooals ze zelf overtuigd zijn — een wijze voorzichtigheid: „ils vivent dans la certitude d'arranger l'existence au mieux de ses plaisirs et de ses intérêts." Ze spotten met Mathieu Froment, die zich gelukkig voelt te midden van zijn talrijk kroost.

Maar als men zelf voorzienigheid spelen wil [1]),

1) Zoo zegt Gerritsen in een ingezonden stuk in de Amsterdamsche Courant 1899. 9 en 10 Mei o. a. dat dr. Pinkhof de leer bestrijdt: die *buiten een bovennatuurlijke macht om*, den menschen het middel verschaft *over eigen lot te beschikken.*

komt men bedrogen uit; op aangrijpende wijze schildert Zola ons hoe zij beiden — de wijze Beauchêne en de voorzichtige Morange — ondergaan in den nacht van droefheid en ellende.

'tWoord door Zinnicq Bergmann in de Eerste Kamer over 't Nieuw-Malthusianisme gesproken: „Die middelen, die pogingen om in de providentie in te grijpen, wekken weerzin en ergernis bij allen, die in Nederland het „Onze Vader" nog bidden. Ik heb een afschuw van die materialistische richting en ik houd mij aan de zoete hoop: „Dieu bénit les grandes familles" — bevat meer dan een parodie van een achtenswaardig sentiment [1]).

Afgezien nog van de zedelijke waarde der Nieuw-Malthusiaansche raadgevingen, mag er wel op worden gewezen, dat 't luisteren naar de beloften daarin ons voorgehouden, voeren kan tot bittere teleurstellingen, niet alleen voor de ouders, maar ook voor de kinderen. Kinderen uit groote gezinnen weten zich door de moeilijkheden van 't leven gemakkelijker een weg te banen dan zij, die 't eenige voorwerp van de teedere zorg hunner ouders zijn geweest. Dit moge al niet gelden waar 't betreft de klasse der proletariers, onder den burgerstand

1) Vgl. F. van der Goes. Tweemaandelijksch Tijdschrift voor Letteren, Kunst, Wetenschap en Politiek (Redakteuren L. v. Deyssel en Albert Verwey) IIe Jaarg. 2e dl. bl. 296.

geldt dit zeker; daar ligt in de uitbreiding van het gezin een prikkel tot werkzaamheid, waarvan de beteekenis voor 't geluk van ouders en kinderen niet mag worden onderschat. „Es ist das das Beste, was man den Kindern mitgeben kann: tüchtige Ausbildung zum selbständigen Fortkommen durch eigene Thätigkeit" [1]).

Of de toepassing der middelen schadelijke gevolgen hebben zal voor de gezondheid van man of vrouw, daarover oordeelen wij niet. Wij volstaan met er op te wijzen, dat de meeningen van hen, die in dezen als tot oordeelen bevoegd moeten worden beschouwd, zeer ver uit elkander loopen. Wij verwijzen naar 't geen hierover is gezegd o. a. door Prof. H. Treub in zijn Leerboek der Gynaecologie, Leiden 1892 bl. 513, en naar de verschillende artikelen van onderscheidene medici, voorkomende in 't Weekblad van het Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde. Zoo bijv. 2 April 1898 Dr. H. Pinkhof. „De Geneeskunst en de willekeurige onvruchtbaarheid." Dr. M. A. Mendes de Leon. „Geneeskundige beschouwingen en waarnemingen betreffende de meest gebruikelijke anticonceptioneele middelen", verder 9 April 1898, 23 April 1898, 30 April 1898, 7 Mei 1898, 9 Maart 1901, 16 Maart 1901, 23 Maart 1901 en 30 Maart 1901.

---

1) Dr. J. J. Baumann. Handbuch der Moral nebst Abriss der Rechtsphilosophie. Leipzig 1879. bl. 313.

Wij moeten niet vergeten, dat al kon worden aangetoond, dat alle bestaande middelen schadelijk waren, dit toch nog geen voldoende argument zou mogen geacht worden om uit zedelijk oogpunt een afkeurend vonnis uit te spreken. De vindingrijkheid op dit gebied is zeer groot, morgen zou misschien een ander middel worden bedacht, waarvan men bewees, dat 't organisme onder zijn toepassing niet lijden kon.

Ook ligt 't niet op onzen weg te bepalen, welke gedragslijn de medicus te volgen heeft. Wie weten wil, hoe hierover in medische kringen wordt geoordeeld, verwijzen wij naar 't geen in de boven aangehaalde artikelen, vooral door Dr. Pinkhof eenerzijds en Prof. Treub en Dr. Aletta Jacobs anderzijds, gezegd is.

Wij blijven dus buiten de vraag, of door de toepassing van Nieuw-Malthusiaansche middelen geen nadeelige gevolgen op neurologisch- of gynaecologisch gebied zullen worden veroorzaakt. Anders wordt het, wanneer de vraag wordt gesteld: zal de toepassing dier middelen niet 't gevaar met zich brengen, dat aan de zedelijke waarde van den persoon afbreuk wordt gedaan? Daarop heeft de Christelijke zedeleer zeer beslist een antwoord te geven.

In onzen tijd wordt veel geschermd met zoogenaamde nuttigheidsgronden, en niet alleen onder 't van kerk en godsdienst vervreemde volk, heeft

de beschouwing ingang gevonden, alsof de kracht der zinnelijkheid zich onverlet in den mensch zou mogen laten gelden, zonder dat hoogere belangen daardoor worden geschaad. Daarom bestaat er aanleiding te over om te herinneren aan 't woord: „Zoo iemand den tempel Gods schendt, dien zal God schenden [1])." Daar is geen enkele zonde, die door de Schriften van O. en N. Testament gestrenger wordt veroordeeld, dan de zonde op 't gebied van 't sexueele leven, onder welken vorm zij zich daar ook moge voordoen. In het leven der geslachten wordt de mensch op de proef gesteld, opdat hij toonen zou, van welk zedelijk gehalte hij zij, terwijl elk toegeven aan wat men noemt de menschelijke zwakheid, niet nalaten kan zijn zedelijke waarde te verminderen.

De bespreking van 't Nieuw-Malthusianisme heeft beteekenis voor den enkelen persoon — voor 't huisgezin — ook voor het volk.

Voor den persoon, opdat hij wete of hij in den strijd, waartoe hij in het zedelijke leven geroepen wordt, overwinnaar of overwonnene wezen moet.

Voor het huisgezin, opdat getoond worde, dat ook daarin alle dingen „eerlijk" moeten geschieden [2]).

Voor de volkeren, omdat in een welgeordend

1) 1 Cor. 3 : 17.

2) Filip. 4 : 8.

familieleven de grond ligt van volkswelvaart en volksgeluk.

Ik ben mij bewust, dat ik hierin zeker niet 't laatste woord zal spreken, maar 't is mijn overtuiging, dat tegenover een zaak van zoo groot belang door de christelijke zedeleer 't zwijgen niet mag worden bewaard. Heb ik in mijn arbeid iets goeds gezegd, ik zal mij grootelijks verheugen; heb ik te weinig gezegd, dan wijs ik op 't oude woord: In magnis voluisse sat est!

HET CHRISTENDOM EN DE SEXUEELE MORAAL.

Waar ik als mijn onderwerp heb aangekondigd: „het Nieuw-Malthusianisme en de *Christelijke zedeleer*," daar weet ik, dat dit onderzoek reeds daarom door velen veroordeeld zal zijn. Wie geen vreemdeling is in de literatuur van het Nieuw-Malthusianisme, kent de wijze, waarop daarin over het Christendom wordt gesproken.

In de eerste plaats mag hier wel gewezen worden op 't geen Mr. S. van Houten heeft gezegd. Hij is de man, die het Nieuw-Malthusianisme in ruimen kring in ons land heeft bekend gemaakt. 't Eerst heeft hij de aandacht van „wetenschappelijke belangstellenden gevestigd op een hoogst belangrijk doch nog weinig bekend werk": „The elements of social science or physical, sexual and natural religion by a graduate of medicine." Dit boek werd toen door hem genoemd [1]) een „merkwaardig geschrift, be-

1) De Staatsleer van Mr. J. R. Thorbecke door Mr. S. van Houten. Groningen 1872. bl. 57 in de noot.

stemd om in de geschiedenis der wetenschap minstens naast Malthus' Essay on Population rang te nemen." Daarna heeft hij zijne meeningen uiteengezet in de „Vragen des Tijds" (Haarlem, Kruseman en Tjeenk Willink) van 1877 1e deel, en wel in een opstel getiteld: „Beschouwingen over de bevolkingsleer in verband met de sexueele moraal." Dit opstel is overgenomen in zijn „Bijdragen tot den strijd over God, Eigendom en Familie". (Haarlem 1878).

Hoe luidt nu zijn oordeel over de Christelijke zedeleer? 't Protestantisme heeft altijd nog iets voor boven de katholieke moraal, „naar de leer der hervorming is 't niet meer verdienstelijk, zich van het huwelijk te onthouden" [1]), maar verder kan er ook van de Protestantsche zedeleer niet veel goeds worden gezegd. Nadat men naar Malthus had leeren luisteren, ontstond er een combinatie, die van Houten den naam geeft van de „katholiek-Malthusiaansche zeden", en deze beschuldigt hij van niet minder, dan dat ze ons „in steeds toenemende mate brengen tot drieërlei kwaad: prostitutie, coelibaat en huwelijken zonder liefde" [2]). Wanneer men niet meer „verlamd wordt door de nawerking van het bijgeloof", dan zal men hooren naar de nieuwe sexueele moraal, die van Houten ons

1) God, Eigendom en Familie. bl. 70.
2) God, Eigendom en Familie. bl. 85.

brengt, waarvoor hij den wetenschappelijken grondslag zoekt in de bevolkingsleer.

Laten wij er in 't voorbijgaan op mogen wijzen, dat het niet lang duurde, voordat het bleek, dat dit nieuwe, door van Houten ons gebracht, ook door hen, die men nu juist niet „verlamd door 't bijgeloof" kan noemen, niet heel gunstig werd ontvangen. Van der Goes beschuldigt op zijn beurt van Houten van zeer veel kwaads. Gevangen in de theorieën, die de kapitalistische maatschappij redden moeten, heeft hij onder schoonen schijn niet gelet op 't heil van anderen, maar zijn eigen burgerlijk voordeel beoogd. Waar hij mee aankwam was banaal en plat, niet een hervorming, maar een vertreding der moraal [1]).

Het voetspoor van van Houten is intusschen door velen gevolgd. Men heeft geen woorden genoeg om voor den schadelijken invloed van de Christelijke zedeleer te waarschuwen. In zijn „Theorie und Praxis des Neumalthusianismus" [2]) zegt Dr. Med. P. J. Justus, een man, die schrijft onder 't schoone motto: Wahrheit und Klarheit: Lehrender Rat, helfende That, „man sieht, die christliche Moral

---

1) v. d. Goes t. a. p. IIIe Jaarg. bl. 127 enz.

2) Leipzig. Max Spohr. 1897. bl. 14.

Wij verwijzen hier o. a. ook naar Dr. med. G. Stille. Der Neo-Malthusianismus das Heilmittel u. s. w. bl. 13.

Otto de Joux. Die Gefahren der modernen Ehe. Leipzig. bl. 107.

verlangt hier einen in seinen Konsequenzen Welt und Gesellschaft umstürzenden Unsinn und macht Mann und Frau zu Zeugungsmaschinen, wie dies ja in der That nur die Tiere sind."

De oeconoom en de medicus, die alzoo spreken, kunnen steun vinden ook bij beoefenaars der zedekunde. „Christentum und Menschentum sind zwei sich ausschliessende Standpunkte" [1]), zoo zegt A. Rau. Voor den welstand en de ware kennis van den mensch wordt ook door hem van 't Christendom weinig heil verwacht.

Wij denken er niet aan om in bescherming te nemen alles wat in naam van 't Christendom is gedaan. 't Is niet moeilijk allerlei bewijzen aan te halen, hoezeer vaak door hen, die zich christenen noemen, juist op 't terrein der sexueele moraal, is afgedwaald van den rechten weg. Omstreeks 't jaar 1140 kwam in Engeland een pauselijk legaat om te waarschuwen tegen priesterlijke onreinheid, eenige uren nadat hij zijn opdracht had vervuld, werd hij zelf in 't gezelschap van eene ontuchtige vrouw aangetroffen [2]).

---

1) Albrecht Rau. Die Ethik Jesu. Ihr Ursprung und ihre Bedeutung vom Standpunkte des Menschentums. Giessen 1899. bl. 96. vrgl. ook bl. 120—21.

2) Mr. Henry C. Lea. History of Sacerdotal Celebacy. Philadelphia 1867. pag. 293.

Dit is een voorval uit lang vervlogen dagen, maar 't moet worden erkend, dat ook in onzen tijd tusschen veler leer en leven eene groote tegenstrijdigheid bestaat, en 't woord niet genoeg in gedachtenis gehouden wordt, dat „de zonden der leeraren, leeraren der zonde zijn."

Wie zou in bescherming willen nemen zulke voorvallen als door Hase in zijn Polemik [1]) bl. 487 en elders worden aangehaald?

Maar al zijn deze voorbeelden met zeer veel andere te vermeerderen, mag daarom de schuld van dit alles op het *Christendom* worden geworpen? Men houde toch recht in 't oog het onderscheid tusschen de kracht, die zich in 't Christendom heeft geopenbaard, en 't kwaad, dat door menschen, die zich christenen noemen, is bedreven. Met dit onderscheid wordt niet alleen in populaire, maar ook in wetenschappelijke geschriften te weinig rekening gehouden, en daarom meenden wij over de beschuldigingen, voorkomende in de literatuur, die handelt over het Nieuw-Malthusianisme en wat daarmede samenhangt, met een enkel woord te moeten spreken.

Er wordt gezegd, dat 't Christendom te weinig oog heeft voor de beteekenis van het aardsche

---

1) Handbuch der protestantischen Polemik gegen die röm.-kath. Kirche. 2e Aufl. Leipzig. 1865.

leven en dat het de lijdende menschheid wegzendt met een troostbrief voor de eeuwigheid. Zoo lezen wij bij Nitti: „Ce pessimisme fataliste qui se pose en aveugle antagoniste de tous les résultats des recherches de la science, n'est-il pas un péril pour toute idée de progrès, pour tout effort vers le bien et pour le développement même de la solidarité sociale? (dit zegt hij met 't oog op 't geen *Treitschke* had geschreven over 't onvermijdelijke van allerlei wanverhoudingen in de maatschappij). Le plus grand mérite de la science moderne est d'avoir sapé les bases de ce fatalisme pessimiste. D'après la vieille conception païenne, l'âge d'or avait existé avant la civilisation qui, loin d'apporter aux hommes un bien-être plus grand, n'avait fait qu'accroître leurs misères. La doctrine chrétienne déclarait que le bonheur n'est pas de ce monde et renvoyait tout idéal de bonheur par delà la tombe. Le paganisme et le christianisme étaient donc, au fond, imprégnés du même pessimisme" [1]).

Is dit oordeel billijk? De Christen houdt zekerlijk vast aan zijn onsterfelijkheidsgeloof — dat kan hij zich niet laten ontnemen. Terecht is er op gewezen: „dat de verzwakking van het onsterfelijkheidsgeloof in breeden kring mede oorzaak is van de

---

1) Fr S. Nitti. La Population et le Systéme Social. Paris 1897. bl. 263.

verslapping der zedelijke kracht in de tegenwoordige maatschappij" [1]). Geringschatting van het aardsche leven, voortkomende uit een dweepziek verlangen naar 't eeuwige, vindt reeds in 't N. T. hare veroordeeling [2]). De hoogere wereld, 't eeuwige leven is niet iets waarnaar de Christen alleen met rijkhalzend verlangen uitziet, maar in het geloof grijpt hij die wereld aan en hare krachten worden in hem werkzaam reeds hier in den tijd. Dat is de zin van Johannes' woord: „die in den Zoon gelooft, *heeft* het eeuwige leven" [3]), — en daarom blijft 't waarheid, dat de godzaligheid de belofte heeft van 't *tegenwoordige* en het toekomende leven. [4])

De Nieuw-Malthusianen droomen van een aardsch paradijs, door menschelijke wijsheid herwonnen. Maar 't ware geluk wordt niet bereikt door hem, die in de wereld der tijdelijke dingen, den weg niet heeft gevonden tot God, die alleen onsterfelijkheid heeft — dan mist men de hoop, die in tegenspoed geduldig en 't vertrouwen, dat in druk sterk maken kan. Het verbond tusschen het geloof aan een toekomende wereld en ware blijvende moraliteit, spreekt Hamann uit in deze woorden: „Alle kleinmoedigheid op zijde gezet... twijfel niet aan een betere wereld!

1) G. H. Lamers. Zedekunde 2e stuk 1e dl. 1e afd. bl. 196.
2) 1 Thess. 4 : 11 en 12. 2 Thess. 3 : 10—12.
3) Joh. 3 : 36.
4) 1 Tim. 4 ; 8.

Alle traagheid op zijde ... werk voor een betere wereld! Alle zelfzucht in de ban ... sterf voor een betere wereld! Men moet zich aan kleine dingen niet stooten, als men tot groote geroepen is. Het leven bezien uit het oogpunt des doods, en den dood uit het oogpunt der onsterfelijkheid, dat is de hoofdsom der ware levenswijsheid" [1])

In verband met deze eerste beschuldiging staat de tweede, waarin 't Christendom wordt verweten, dat het juist door de beteekenis, die 't hecht aan 't toekomstige leven, geen hart heeft om 't lijden der menschheid in dezen tegenwoordigen tijd te waardeeren, en dáárom van de rechte middelen ter genezing niet wil hooren. De Nieuw-Malthusianen daarentegen treden op als degenen die door de liefde, de barmhartigheid worden geleid [2]). Maar juist omdat de Christen het „heb lief" als 't hoogste gebod heeft leeren beschouwen, daarom is 't hem voor den naaste om „'t goede" te doen, en mag hij niet als 't beste wat hem in zijn lijden kan worden geschonken, beschouwen een middel, waardoor hij telkens aan zijn knechtschap wordt herinnerd, maar

---

1) Friedrich Oehninger. Het Christendom en de moderne Wereldbeschouwing. Rotterdam 1900. bl. 47.

2) Vrgl. bijv. Dr. med. Hermann. Rohleder. Vorlesungen über Sexualtrieb und Sexualleben des Menschen. Berlin 1901 bl. 119. en Annie Besant: De Wet der Bevolking. Barneveld 1879 bl. 76.

blijft hij hem wijzen den weg, waarop de vrijheid, die tot blijdschap voert kan gevonden worden.

De beschuldiging, waarop 't hier voornamelijk aankomt, is deze, dat het Christendom de beteekenis van het zinnelijke leven heeft onderschat — dat met de kracht der neiging, die in de begeerte naar wederzijdsche aanvulling de geslachten tot elkander trekt, niet genoeg wordt gerekend. Deze beschuldiging is op allerlei wijzen met weerzinwekkende voorbeelden te illustreeren, maar waarin *meer* en waarin *beter* dan juist waar 't gold de sexueele moraal, is gebleken, dat met 't Christendom eene nieuwe kracht in de wereld is gekomen, waarvan een reinigende invloed uitgegaan is. „Im Heidenthum, besonders dem griechischen, wie deutlich auch die beiden Korintherbriefe bezeugen, war das Gewissen in Bezug auf die Sünden der Unkeuschheit völlig abgestumpft, ja die Unkeuschheit wurde durch den religiösen Cultus noch angereizt und gepflegt. Da musste das Christentum in einen hartnäckigen Kampf eintreten. Es ist in denselben eingetreten; aber nach der Lehre seines Stifters konnte es nur siegen wollen *nicht* durch Abtödtung des geschlechtlichen Trieblebens, sondern durch Einfügung desselben in die göttliche Ordnung der Ehe" [1]).

---

1) Lic. Dr. Thönes. Die Christliche Anschauung der Ehe und ihre modernen Gegner. Gekrönte Preisschrift. Leiden 1881. bl. 35.

Vooral wat de positie der vrouw betreft heeft 't Christendom zich onvergankelijke eere verworven. Dit blijft zoo, ook al kan er worden aangetoond, dat door „Christenen" vaak wonderlijk over de vrouw is geoordeeld. Zoo bijv. op 't Concilie van Auxerres 578, waar besloten werd, dat de vrouw de eucharistie niet met bloote hand mocht aannemen, om hare onreinheid. Ascetische beschouwingen en de invloed van Joodsche geschriften in de Middeleeuwen werkten samen tot laag stellen der vrouw, toch blijft 't waar dat: „Le Christianisme, on ne saurait trop le répéter, a réhabilité vraiment la femme, lui assurant sa place au foyer domestique comme la compagne aimée et respectée de son mari, aussi dès le premier essor de la religion nouvelle, la famille chrétienne brille-t-elle d'un vif éclat au sein de la corruption règnante, foyer de chaleur et de lumière dans l'oeuvre de réconstitution du corps social" [1]).

Hoeveel bewondering wij moeten hebben voor de voortbrengsels der Grieksche en der Romeinsche beschaving, treurig waren de beschouwingen, die men ten opzichte van kuischheid en huwelijkstrouw, van ontucht en de dingen die „schandelijk zijn om te zeggen" huldigde. Men bedenke, dat de verheffing der hetaeren mede hierin haar oorzaak had,

---

1) Jules Bovon. Morale Chrétienne, 1891. II. bl. 169.

dat velen zich overgaven aan veel erger zonden, dan die, waaraan deze vrouwen doen denken. Daar konden mannen geprezen worden, om hun groote mate van zelfbeheersching, wanneer zij hun hartstocht beteugelden in geval zij genegenheid hadden opgevat voor een knaap [1]). Daar kan ook van betere dingen worden gesproken, en wij kunnen er op wijzen, hoe de beschrijving van den Trojaanschen oorlog ons toont, dat men oog had voor de gevolgen van het schenden van den huwelijksband — maar toch is 't waar, zooals uit de woorden van Griekenland's grootste mannen kan blijken, dat men 't huwelijk niet wist te waardeeren als eene instelling van groote zedelijke waarde ook voor de individuen. 't Was hun 't middel om den Staat aan bruikbare burgers te helpen. Vandaar de geringschatting der vrouw zelfs bij mannen als Socrates [2]) en Plato [3]). „Duties were imposed upon Greek wives. Duties were imposed at a later period, though less strictly upon the husband. Unnatural love was stigmatised, but with a levity of censure which to a modern mind appears unexpressibly revolting. Some

1) Lecky. History of European Morals from Augustus to Charlemagne. II bl. 292.

2) Vrgl. Dr. Chr. Ernst Luthardt. Die antike Ethik in ihrer geschichtlichen Entwicklung als Einleitung in die Geschichte der Christlichen Moral. Leipzig 1887. bl. 43.

3) Luthardt t. a. p. bl. 51, vrgl. ook bl. 92, 102, 114.

slight legal disqualifications rested upon the whole class of hetaerae and though more admired, they were less respected than women, who had adopted a domestic life. An aversion to marriage became very general" [1]).

En Rome? De ingetogenheid en kuischheid van den ouden Romein zijn genoegzaam bekend. „Es gibt kein Volk des Alterthums, das die innern Verhältnisse der Familie sittlicher, strenger und rechtlich fester geordnet hätte, als das römische" [2]). De Vestaalsche maagden in hun ongehuwden staat en de Flamines, die 't huwelijk rein moesten houden, herinnerden in de dagen van 't verval nog aan 't geen vroeger door het geheele volk in eere werd gehouden.

Na de Punische oorlogen begon eene verslapping der zeden, die in den keizertijd tot de droevigste toestanden voerde. Vooral het terrein van 't huwelijk werd op bijna ongeloofelijke wijze ontreinigd [3]). Zoo terecht schrijft Paulsen: „Friedländer hat in seiner Sittengeschichte Roms von dem Leben der Kaiserstadt in den beiden ersten Jahrhunderten eine aktenmässige Darstellung gegeben; wenn ich meiner Empfindung glauben darf, kann niemand

---

1) Lecky. t. a. p. bl 314. Vrgl. ook Malthus. t. a. p. bl. 130.

2) Luthardt t. a. p. bl. 128.

3) Zie Thönes t. a. p. bl. 106. Luthardt t. a. p. bl. 129. Malthus t. a. p. bl. 133 en vv.

das Werk ohne ein Gefühl des Grauens aus der Hand legen, obwohl es gar nicht in der Absicht geschrieben ist, dieses Gefühl hervorzubringen: bei so viel Reichtum und Macht, bei so viel Glanz und Grösse ein so furchtbar *leeres* und *verwüstetes* Leben" [1]).

Waar 't Christendom in zulk een omgeving optrad, is 't geen wonder, dat het niet alles op eenmaal als met een tooverslag veranderd heeft, en dat ook binnen den kring der christenen nog vaak sporen van den door de vaderen overgeleverden ijdelen wandel gevonden worden. Maar tegenover de lichtvaardigheid, waarmede ook de uitnemende vertegenwoordigers van het heidendom spreken over de misstappen op sexueel gebied, treft ons de ernst, die doorstraalt uit de woorden, waarmede de vertegenwoordigers van het Christendom tegen die zonden zijn opgetreden. Zij zijn het, die niet alleen 't huwelijk waarlijk in eere gebracht hebben, maar die er op gewezen hebben, dat ook in 't huwelijk betaamt een wandel, der christelijke roeping waardig. Niet 't belang van den staat, maar dat van den individu staat bij de christelijke beschouwingen van 't huwelijk op den voorgrond.

Daar komen ongetwijfeld in het Nieuwe Testament ascetisch-getinte uitspraken voor, waarvan

1) Friedrich Paulsen. System der Ethik mit einem Umriss der Staats- und Gesellschaftslehre, I bl. 93.

men gebruik heeft kunnen maken bij de latere verheffing van het Coelibaat, en de miskenning van de beteekenis der geslachtsgemeenschap. Wanneer men bespreekt de verschijnselen op 't gebied der ascese, die zich ook in 't christendom aan ons voordoen, moet wel onderzocht worden of men met „eigen" dan wel met „aangenomen" kinderen te doen heeft. Allerlei vóór en buiten christelijke invloed heeft zich hier doen gelden, en wij mogen niet vergeten, dat in 't N. T. ook uitspraken voorkomen, waarin de ware beteekenis van 't huwelijk tot zijn recht komt en waarmede later te weinig rekening is gehouden. 't Is niet moeilijk uit de geschriften der kerkvaders een reeks van aanhalingen bijeen te brengen [1]), die ons toonen hoe door hen, die hehre Anschauung der Ehe, wie sie Christus ausgesprochen vielfach verdunkelt und überwuchert wurde [2]). Die uitspraken der kerkvaders moeten wij echter waardeeren, niet alleen rekenende met vreemden invloed, maar ook met de omgeving, waarin zij leefden en werkten. Tertullianus en zijn geestverwanten waren vervuld met een afkeer, die 't grofzinnelijke der heidensche beschouwingen hen moest inboezemen. En daarbij, men leefde in tijden van vervolging. Christen jonkvrouwen, zoo ze niet wilden

1) Vrgl. bij Rau t. a. p. bl. 136 en vv.
2) Thönes t. a. p. bl. 115.

afzweren, werden vaak gedwongen zich te leenen tot onzedelijke handelingen. Tegenover zondig misbruik laat zich 't ontraden van 't gebruik altijd gemakkelijk verklaren.

De miskenning van de beteekenis van de neiging der geslachten bleef niet ongewroken. Door de verheerlijking van het ongehuwde leven kwam men er toe zich tevreden te stellen met den schijn, en waar de schijn heerscht, daar woekert het zedenbederf in het verborgen te sneller voort. Reactie kwam van het Humanisme eenerzijds en de Reformatie aan den anderen kant. Groote beteekenis voor de rechte waardeering van het huwelijk in de christelijke zedeleer moet worden toegekend aan de daad van Luther in 't jaar 1525, toen hij zich in den echt begaf met Catharina van Bora. Hoeveel door zijn vijanden hiervan is gezegd, de drijfveer tot zijn daad is geweest dit, dat hij wenschte zelf na te leven, 't geen door hem werd geleerd [1]). Dass das eheliche Leben aufhört, etwas Sündhaftes, Unsittliches oder doch minder Sittliches zu sein, ist der grosse Fortschritt der gesunden lutherischen Ethik gegenüber der ungesunden katholischen Askese [2]). En waar 't huwelijk wederom in eere is

1) Vrgl. Thönes t. a. p. bl. 153.

2) Theob. Ziegler. Geschichte der Christlichen Ethik. Strassburg. 1892 bl. 450/51.

hersteld, daar is ook de weg gebaand voor de Christelijke zedeleer om te komen tot de rechte waardeering van het sexueele leven.

Kan er dan voor onzen tijd nog heil verwacht worden van het Christendom, waar de nooden der maatschappij ons schijnen te dwingen tot eene herziening van de voorschriften der moraal ten opzichte van den omgang der geslachten? [1]) 't Christendom heeft voor velen nog slechts twijfelachtige waarde: „es ist noch fiel fraglicher, ob neben unserer modernen Weltanschauung die christliche noch fernerhin bestehen kann; und da meine ich jetzt nicht mehr die engbeschränkten Gedanken des Pietismus, sondern ich meine das Christentum selbst in seiner ganzen Tiefe und Höhe, in der ganzen Gewalt und Kraft, in der ganzen Einfachkeit seines ursprünglichen Wesens, wie in der reichsten und vollsten Ausgestaltung desselben, wo immer diese zu treffen sei'' [2]).

En toch, hoe men ook oordeele over datgene, wat als 't oorspronkelijk-Christelijke moet worden beschouwd, en hoezeer daarover in verband vooral met den stand der critiek op de Nieuw-Testamentische Schriften, de meeningen mogen uiteen gaan, in onzen tijd kan in het voordeel van hen, die

1) Vrgl. Pierson t. a. p. blz. 183.

2) Ziegler t. a. p. bl. 593.

blijven vasthouden aan de geheel eenige beteekenis van Christus' persoon ook voor het zedelijke leven, uit de praktijk een gunstig getuigenis worden gehoord.

Men verwijt het Christendom hardheid in 't oordeelen, men verwijt het, dat het zich tevreden stelt met den schijn en niet wil rekenen met de kracht waarmede de zinnelijkheid zich doet gevoelen in den mensch. Maar wie zijn 't dan geweest, die 't eerst de hand hebben uitgestoken tot redding van hen die diep gevallen zijn, juist door hun misstappen op 't terrein van 't sexueele leven? Zijn dat geweest de mannen van de nieuwe moraal? Voorwaar, dat zijn niet geweest zij, die zich van 't Christendom hebben afgewend, maar wel zij, die door de liefde van Christus geleid werden, en die 't wisten dat 't schepsel der ijdelheid is onderworpen, maar die ook hadden gevonden den weg, die voert tot de heerlijke vrijheid van Gods kinderen.

In den arbeid der reddende liefde openbaart zich de beteekenis van 't Christendom ook voor de sexueele moraal. Miskenning van 't zinnelijke leven zou hier geleid hebben tot een hooghartig zich verre houden van den gevallene, het erkennen van de macht der zinnelijke lust bewaart voor hardheid in 't oordeel, maar daartegenover moet worden gewezen op die krachten, die in den mensch kunnen werken en waarvoor de macht der zinnelijkheid moet wijken.

Op zijn tocht naar het rijk der dooden ontmoet Dante, zoo verhaalt hij in zijn Inleiding tot „de Hel", een drietal monsters, die hem doen sidderen. De beide eerste zijn een panter en een leeuw, voorstellende den Wellust en den Hoogmoed.

't Is juist gezien van den dichter, dat hij dat monsterverbond plaatst op den weg, die ten verderve voert. Wij wijzen op de geschiedenis der Grieken. Te hoogmoedig om te erkennen, dat de bodem waarop zij staan, door de slavernij der zinnen wordt ondermijnd, moeten zij zich ergeren, wanneer Paulus op den Areopagus van de opstanding spreekt, waarin de noodzakelijkheid van het sterven van den ouden mensch ligt opgesloten — maar dan wordt door hen de weg der vrijheid ook niet gevonden.

Wil men in onze dagen van de vernieuwende kracht, waarvan 't Christendom getuigen moet, niet hooren, dan herhaalt zich die oude geschiedenis telkens opnieuw — dan staat men voor de keuze om òf op te gaan in een platvloersch materialisme, dat den mensch stelt op gelijke hoogte met het dier, òf zich te droomen een ideaal, dat niet kan bereikt worden.

DE OORSPRONG EN HET DOEL VAN HET NIEUW-MALTHUSIANISME.

Ons onderzoek brengt ons in aanraking met het bevolkings-vraagstuk. Geen woord geeft ons juister den stand van dit vraagstuk weer dan hetgeen Nitti zegt [1]: „Comme le sphinx égyptien, il est immense et effrayant".

Zelfs door oeconomen van naam wordt erkend, dat de moeilijkheden, die zich bij de bespreking hiervan voordoen, vele zijn en „dat de taak niet gemakkelijk is om eene juiste uiteenzetting te geven van Malthus'leer en de problemen te ontwarren, die zijn beste tegenstanders ons ter oplossing geven" [2]).

Waar de zaken zoo staan, zal men lichtelijk kunnen begrijpen, dat wij er ons toe bepalen, om voorgelicht door de mannen, die op dit terrein den toon aangeven, te onderzoeken of er werkelijk reden bestaat om de alarmklok te luiden en met

---

1) t. a. p. bl. 10.

2) Pierson t. a. p. bl. 168.

de Nieuw-Malthusianen te waarschuwen voor de gevaren, waarmede de toename der bevolking onze maatschappij bedreigen, of die aan de vermeerdering van haar geluk in den weg staan.

Is toename der bevolking als een zegen te beschouwen en moet die dus worden begunstigd? — of kan zij oorzaak worden, dat de kansen op geluk voor de individuen en op welvaart voor het geheel der maatschappij worden verkleind?

Niet onzeker was het antwoord, dat tot op het einde der vorige eeuw bijna algemeen op deze vraag werd gegeven.

Om slechts een enkel voorbeeld van een bekend man aan te halen, herinner ik aan 't woord van Rousseau in zijn Contrat Social lib. III cap. IX: „le gouvernement sous lequel les citoyens peuplent et multiplient davantage est infailliblement le meilleur" [1]).

Bijna algemeen schreef ik, omdat er reeds stemmen waren opgegaan, die eene andere meening verkondigden. Men kan die vermeld vinden o. a. bij A. Wagner. Lehr-und Handbuch der politischen Oekonomie. 1e Hauptabtheilung: Grundlegung der politischen Oekonomie 3e Aufl. 1er Theil. Grundlagen der Volkswirthschaft 2er Halbband. Leipzig 1893.

---

1) Andere citaten zijn o. a. te vinden bij Dr. Med. Stille. Die Bevölkungsfrage in alter und neuer Zeit. Leipzig bl. 10—19.

bl. 452 of ook bij L. Hoffmann. Die Bevölkerungs zunahme ist keine Gefahr! Stuttgart 1892. bl. 77. Wanneer echter door Koeller in de Katholiek van 1897, bl. 399 wordt gezegd: „Het is der moeite waard op te merken, dat het boek van Malthus in weerwil van den verbazenden indruk, dien het maakte, niets bevatte wat niet reeds lang voor hem met voldoende duidelijkheid gezegd was", dan wordt door hem niet met de noodige onpartijdigheid geoordeeld. Men verklare niet te spoedig iemand tot voorlooper van Malthus [1], ook al zijn er misschien in vroegere geschriften uitspraken te vinden, die aan Malthus' „leer" doen denken, 't blijft toch de groote beteekenis van den prediker van Haileybury dat hij 't eerst op het gevaar van een onverhinderde bevolkingsvermeerdering heeft gewezen op zulk eene wijze, dat er in breeden kring naar hem geluisterd werd, en de oorspronkelijkheid wordt nog niet daardoor te niet gedaan, dat men van den arbeid zijner voorgangers gebruik gemaakt heeft.

Wat is dan hetgeen Malthus wilde leeren?

Alles wat leeft, heeft de strekking om zich zoo snel te vermeerderen, dat het, als het niet wordt belemmerd in zijn voortgang, over enkele jaren de gansche aarde zou bedekken.

---

1) Vrgl. Pierson t. a. p. bl. 146.

Deze strekking (tendency) ligt in de plant, 't dier, den mensch. „Through the animal and vegetable kingdoms Nature has scattered the seeds of life abroad with the most profuse and liberal hand; but has been comparatively sparing in the room and the nourishment necessary to rear them. The germs of existence contained in this earth, if they could freely develop themselves, would fill millions of worlds in the course of a few thousand years" [1]).

Voor plant en dier is hetgeen hieruit volgen moet zeer gemakkelijk na te gaan. Waar hun de vrijheid wordt gelaten, nemen zij zeer snel toe, en hetgeen er te veel komt, wordt door gebrek aan ruimte en voedsel weer uit den weg geruimd.

Waar het den mensch betreft, zijn de gevolgen minder gemakkelijk te bepalen, omdat bij hem „de rede" tusschen beide komt en hem de vraag voorlegt, of hij wezens in 't leven mag roepen voor wie hij geen middelen tot onderhoud heeft. Hoort hij echter naar die vraag van de rede *niet*, dan zal de bevolking de strekking vertoonen om zich sneller te vermeerderen, dan de middelen, die zij tot haar onderhoud noodig heeft, dit zullen doen.

Om de waarheid hiervan aan te toonen gaat Malthus na in hoeveel tijd de bevolking zich zou

---

1) Malthus t. a. p. bl. 2.

kunnen verdubbelen, en daar stelt hij tegenover de te verwachten vermeerdering der voedingsmiddelen in gelijken termijn.

Voor de berekening van de bevolkingstoename gaat hij uit van den toestand in de Staten van Noord-Amerika en dan komt hij tot deze conclusie: [1]) „it may safely be pronounced, therefore, that population, when unchecked, goes on doubling itself every twenty-five years, or increases in a geometrical ratio."

Hoe staat het nu daartegenover met de voedingsmiddelen? Dat deze altijd even gemakkelijk te vermeerderen zullen zijn, is niet te verwachten, want hierbij doet zich gevoelen de wet der verminderende productiviteit. En daarom: „it [2]) may be fairly pronounced, that, considering the present average state of the earth, the means of subsistence, under circumstances the most favourable to human industry, could not possibly be made to increase faster than in an arithmetical ratio."

Daar zou dus moeten komen een wanverhouding.

Maar de bevolking vermeerdert inderdaad niet zoo snel als ze dat wel zou kunnen doen, wanneer ze in haar loop niet werd gestuit. Want wanneer die wanverhouding dreigt, of reeds ten deele bestaat,

---

1) t. a. p. bl. 4.
2) t. a. p. bl. 6.

worden allerlei „checks" in 't leven geroepen. Deze checks, wier werk 't dus is om de bevolking te houden binnen de grenzen door de voedingsmiddelen bepaald, kunnen worden onderscheiden in preventieve en positieve, en welke de voornaamste zijn, die zich werkzaam toonen, zegt hij ons aldus: „On examining these obstacles to the increase of population, which I have classed under the heads of preventive and positive checks, it will appear that they are all resolvable into moral restraint, vice, and misery" [1]).

In den breede toont hij de aanwezigheid van deze „checks" bij wilde en beschaafde volkeren [2]).

Om „vice" en „misery" hunne werken der duisternis ongestoord te laten volbrengen, gaat niet aan. Daarom beoordeelt Malthus eerst de theoriën dergenen, die van maatschappelijke hervormingen al hun heil verwachten, om daarna zelf op te treden als prediker van „Moral Restraint" [3]).

Onthouding, ziedaar het eenig redmiddel der maatschappij, onthouding *van* 't huwelijk, totdat men in staat zij een gezin te onderhouden, maar daaruit moet dan ook volgen onthouding *in* 't huwelijk, opdat niet meer kinderen worden geboren, dan de

---

1) t. a. p. bl. 9.
2) t. a. p. bl. 15—260.
3) t. a. p. bl. 440 vv.

omstandigheden veroorloven. Zóo alleen volbrengt de mensch, hetgeen van hem kan worden gevorderd. Want: „Our virtue, as reasonable beings, evidently consists in educing from the general materials, which the Creator has placed under our guidance, the greatest sum of human happiness; and as natural impulses are abstractedly considered good, and only to be distinguished by their consequences, a strict attention to these consequences and the regulation of our conduct conformably to them, must be considered as our principal duty" [1]).

Malthus vond vele volgelingen, maar de meeste hunner volgden hem alleen wat zijn beschouwing der bestaande toestanden of 't gevaar voor de toekomst betrof.

Moral Restraint, wie gelooft, dat hij ooit in ruime mate zal worden toegepast [2])? Daar is onder de menschen meer lichtzinnigheid dan ernst te vinden. Wie zal zich door berekeningen laten afhouden van 't genot, dat 't huwelijksleven biedt, en indien men dat doet, is er dan geen gevaar, dat men elders zal zoeken, wat men in 't huwelijk niet kan vinden?

Toen verschenen de Nieuw-Malthusianen met hun nieuwe zedeleer, die den mensch vergunt aan den drang, die de seksen tot elkander brengt, den vrijen

1) t. a. p. bl. 446.

2) Pierson t. a. p. bl. 182.

teugel te laten en de maatschappij toch bewaart voor 't gevaar eener te sterk aanwassende bevolking. Het predikte geen onthouding van 't huwelijk — en het kwam niet met den eisch der zelfbeheersching, die geacht moest worden een last te zwaar om te dragen.

In vele geschriften werd dit Nieuw-Malthusianisme aanbevolen [1]). Algemeen bekend werd echter deze nieuwe leer niet voordat Charles Bradlaugh en Annie Besant optraden als verdedigers van het veroordeelde geschrift „The fruits of Philosophy" van Dr. Charles Knowlton [2]).

In 't jaar 1878 werd „The Malthusian League" gesticht onder voorzitterschap van den arts Charles R. Drysdale, die ook optrad als redakteur van het tijdschrift The Malthusian (verschenen sedert 1 Febr. 1879). Ons land bleef niet achter, ook hier werd eene Vereeniging opgericht onder den naam „Nieuw-Malthusiaansche Bond", waarvoor men de Koninklijke goedkeuring heeft aangevraagd en in 't jaar 1895 ook heeft verkregen [3]).

Bij de oprichting werd als doel van den Bond in art. 2 der Statuten aangegeven: „Het verspreiden

---

1) Zie de opgave bij R. Ussher t. a. p. bl. 2 vv. Stille, Bevölkerungsfrage bl. 53/54.

2) Ussher t. a. p. bl. 3.

3) Nederl. Staatscourant Woensdag 27 Februari 1895.

van kennis aangaande de wet der bevolking, hare gevolgen en haren invloed op de zeden en gewoonten der menschen", en als middel in art. 3 „Het uitgeven en verspreiden van populaire geschriften, kosteloos of tegen geringen prijs." Onkunde [1]), zoo meende men, was de grootste vijand, dien men te bekampen had, en daarom trad men op als onderwijzer van 't volk, opdat men het den weg tot 't geluk wijzen zou. Daar zijn vanwege dien Bond in ons land eenige geschriften verspreid [2]), maar de hoofdwerkzaamheid ligt toch blijkbaar naar de meening der leden niet op het terrein der wetenschappelijke voorlichting van het volk, maar op dat der praktijk [3]). De propagandamiddelen, hoewel daarover veel te zeggen zou zijn, beoordeelen wij hier niet. Wij onderzoeken nu alleen of 't doel — be-

1) Vrgl. 't naschrift achter „Darwinisme en Nieuw-Malthusianisme" door Mr. S. v. Houten. Schetsen n°. 2. bl. 24 Amsterdam 1883.

2) Schetsen van den Nieuw-Malthusiaanschen Bond:

N° 1 Ons Programma, Dr. J. M. Smit.

N° 2 Darwinisme en Nieuw-Malthusianisme, Mr. S. van Houten.

N° 3 Het ontstaan en de ontwikkeling van het zedelijkheidsgevoel.

N° 4 Het donkere Nederland en de weg ter ontkoming, door W. J. A. van der Haven.

N° 5 Gesprek tusschen Karel en Piet.

3) Dat niet altijd even kiesch door 't Hoofdbestuur wordt gehandeld, kan blijken uit de circulaire in Nov. 1900 aan de geneesheeren gezonden. Vrgl. 't Weekblad van het Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde 9 en 16 Febr. 1901.

perking van de geboorte bij onbeperkte geslachtsgemeenschap — zijne rechtvaardiging vindt in den tegenwoordigen stand van het bevolkingsvraagstuk. Laten wij dus nagaan, hoe in onzen tijd over de leer van Malthus geoordeeld wordt.

Bij 't beantwoorden van die vraag moet groote voorzichtigheid worden in acht genomen.

Daar zijn er geweest, die meenden Malthus weerlegd te hebben, door aan te toonen, dat de getallen in zijn „formule" geheel onjuist waren. Maar zoo maakt men zich te gemakkelijk van zijne voorstelling af. Rümelin zegt [1]: „Ob und wenn sich Malthus darin getäuscht hat, dass er die natürliche Verdopplungsperiode einer Volkszahl zu niedrig annahm, ist ganz gleichgiltig; seine Argumente dafür, dass die Vermehrung der Unterhaltsmittel nicht gleichen Schritt zu halten vermöchte mit der durch menschliches Können und Wollen geforderten Progression der Gesellschaft, gelten für eine Verdopplungsperiode von 100 und noch mehr Jahren schliesslich ebenso gut wie für die von einer einzigen Generation."

Malthus had niet te beschikken dan over zeer onvoldoend statistisch materiaal. 't Is dus zeer goed te verklaren, dat op zijn berekeningen aanmerkingen

---

1) Reden und Aufsätzen. Tübingen. 1875. bl. 325.

gemaakt kunnen worden. Zijn formule heeft hij meer als voorbeeld gebruikt, dat blijkt wel hieruit dat wanneer hij zijn stellingen kortelijk formuleert, hij geen getallen gebruikt [1]).

Maar al wordt dit in acht genomen, dan nog blijft de overeenstemming in de beoordeeling verre te zoeken. Hooge vereering en verbitterde tegenkanting zijn de beide polen, waartusschen de verschillende geesten zich blijven bewegen.

Laat mij een paar citaten van mannen, wier namen op dit terrein terecht met eere worden genoemd, naast elkander mogen leggen: Bij Wagner [2]) vind ik, na een korte uiteenzetting van Malthus' leer 't volgende: „Diese Sätze sind in ihrem Kerne, der das sogenannte Malthus'sche Bevölkerungsgesetz bildet, und in dem wahren Sinne, welchen sie bei Malthus selbst haben, unumstösslich und von einleuchtendster, in der That auch erfahrungsmässig bestätigter Wahrheit", en aan 't einde van zijn

---

1) Malthus t. a p. bl. 14.

The following propositions are intended to be proved:

1e Population is necessarily limited by the means of subsistence.

2e Population invariably increases where the means of subsistence increase, unless prevented by some very powerful and obvious checks.

3e These checks, and the checks which repress the superior power of population, and keep its effects on a level with the means of subsistence, are all resolvable into moral restraint, vice and misery.

2) t. a. p. bl. 453.

„Schlussätze und Postulate" [1]): „Robert Malthus behält somit in allem Wesentlichen Recht".

Na dezen verdediger van Malthus hooren wij wat Nitti [2]) te zeggen heeft:

„Cette conclusion, que nous considérons comme scientifiquement inattaquable, et qui est le résultat d'une étude impartiale, porte un coup mortel à la doctrine de Malthus et aux principes soutenus jusqu' ici par l'école classique. Mais hâtons-nous d'ajouter que, même quand le Malthusianisme sera complètement abandonné, quand ses principes, qui paraissaient aussi solides que des rocs de granit, auront été détruits et réduits en poussière .... même alors l'oeuvre de Maltus paraîtra digne de la plus grande admiration.

Et il arrivera pour l'essai de Malthus ce qui est arrivé pour Babylone.

Les eaux l'ont ravagée et le temps a accumulé sur elle la poussière et l'oubli de siècles innombrables, et cependant ses ruines frappent encore le visiteur de respect et de crainte. Ainsi, lorsque l'écrit de Malthus tombera en ruines sous les coups du temps... même alors il apparaîtra comme un monument admirable de pénétration, un essai puissant de philosophie de la richesse" [3]).

1) t. a. p. bl. 665.
2) Nitti t. a. p. bl. 267.
3) Vrgl. ook t. a. p. bl. 117/118.

Een eeresaluut dus voor een eerbiedwaardigen doode.

In ons land beroepen de Nieuw-Malthusianen, om de juistheid van 't geen Malthus gezegd heeft te betoogen, zich met voorliefde op hetgeen Pierson in zijn leerboek der Staathuishoudkunde dienaangaande geschreven heeft [1]), terwijl men een zeer krasse veroordeeling van de Malthusiaansche bevolkingsleer vinden kan in de aangehaalde artikelen van Van der Goes.

Daar zijn er geweest, die gemeend hebben de vraag te kunnen oplossen door allerlei berekeningen aangaande een nog onzekere toekomst. Aan den eenen kant worden er gevonden, die optimistische verwachtingen koesteren, — aan de andere zijde staan zij, die schermende met zeer onzekere gegevens, berekeningen maken, die ons moeten overtuigen, dat de ellende hoe langer hoe nader komt, ellende, die geboren moet worden uit het gebrek aan ruimte en spijs van de bevolking, die in omvang toeneemt, terwijl onze aarde dezelfde blijft. Zeer eigenaardig spreekt Franz Oppenheimer [2])

1) Vrgl. bijv. Schetsen N° 4 bl. 7; en op 't buitenblad van „De middelen ter voorkoming van groote gezinnen" uitgeg. door den N. M. Bond leest men met dikke letters deze aanhaling „Geen waarachtige verbetering der oeconomische toestanden kan worden tegemoet gezien, zoo niet de aanwas der bevolking aanmerkelijk trager wordt."

2) Dr. Franz Oppenheimer. Das Bevölkerungsgesetz des T. R. Malthus und der neueren Nationalökonomie. Berlin—Bern 1901.

daarom van „den profetischen Malthusianismus, der mit Zahlen jongliert". De onbetrouwbaarheid van zulke berekeningen blijkt duidelijk, wanneer wij op dezelfde wijze, als waarop hier de toekomst bepaald wordt, willen uitmaken, hoe het in het verleden moet zijn geweest. „Es muss gesagt werden, dass die vorwärts gerichtete Rechnung gerade so wenig Wert hat, wie die rückwärts gerichtete.... Die Wissenschaft, d. h. die sicher schreitende, nicht die phantastisch-schwärmende, kann hier unmöglich zu einer Voraussage kommen. Ihr Verdikt kann nur sein: Non liquet! Ignoramus!" [1]).

Bij het bepalen van de te verwachten bevolkingsvermeerdering komt alles aan op 't punt van uitgang, dat men voor zijn berekening heeft gekozen. Hoe ver de gegevens daarvoor uit elkander loopen, kan men nagaan, wanneer wij zien, hoe bijv. in Engeland in de 17ᵉ eeuw een vermeerdering wordt aangegeven van 15 à 16 per 100, in de 18ᵉ eeuw van 45 à 50 per 100, terwijl het in de 19ᵉ eeuw geworden is een vermeerdering van 260 à 280 per 100.

Niet zonder reden zegt daarom Leroy-Beaulieu [2]): „Si vers la fin du dix-septième siècle un statisticien

---

1) t. a. p. blz. 133.

2) Paul Leroy-Beaulieu. La question de la population et la civilisation démocratique Revue des deux Mondes 15 Octobre 1897 bl. 857.

avait voulu faire des prévisions sur la population de l'Angleterre deux siècles plus tard, c'est-à-dire vers 1900, en se fondant sur les resultats des cent dernières années écoulées, il ne l'eût pas evaluée à plus de 9 ou 10 millions d'habitans au maximum. Son calcul établi sur l'expérience antérieure eût été singulièrement dementi pas les faits: c'est qu'il avait surgi tout un ensemble de circonstances nouvelles, que personne ne pouvait prévoir" [1]).

Ook moet worden erkend, dat wij ons van de moeilijkheden, die zich hier voordoen, niet kunnen afmaken met een verwijzing naar God's wijs en liefderijk bestuur. Dat optimisten uit de school van Leibnitz hiermede tevreden zijn, kan ons niet verwonderen. Maar hierbij wordt vergeten, dat ook in de „κτίσις" [2]), wat wij noemen de natuur, de harmonie door de zonde is verstoord. Alleen wanneer op de aarde gerechtigheid [3]) woonde, zouden wij met dit argument mogen volstaan.

Hetzelfde geldt ook van een groot deel der bestrijding, die van den kant der socialisten is gekomen. Zij verwachten van de verwezenlijking hunner idealen alle heil en stellen zich voor een toekomst

---

1) Vrgl. Nitti t. a. p. bl. 145/146, bl. 119, bl. 145. Pierson t. a. p. bl. 142.

2) Rom. 8 : 18.

3) 2 Petr. 3 : 13.

waarin geen enkele wolk 't licht van de zon des geluks zal kunnen weren. 't Credo quia absurdum is in velerlei opzicht van toepassing ook voor hen.

Niet in de natuur en niet in den mensch ligt de oorsprong van de misstanden, die 't geluk der groote menigte verhinderen, maar alleen in de tegenwoordige inrichting van onze maatschappij. Van der Goes zegt bijv. [1]): „De maatschappelijke inrichting regeert de beschaafde wereld en regelt de afmetingen van hare bevolking volgens grondslagen, die veranderen met de inrichting van de maatschappij." (Marx: Jede Produktionsordnung hat ihr eigenes Bevölkerungsgesetz.) Wanneer eenmaal hun heilstaat komt, dan zien zij tegemoet de ontwikkeling van menschelijke eigenschappen, welke de geslachtsdrift zullen regelen [2]).

Wij willen niet ontkennen, dat veranderingen in de inrichting der maatschappij aangebracht gunstige gevolgen zouden kunnen hebben voor het geluk van velen. Dat wordt ook wel door Malthusianen toegegeven, bijv. door Wagner [3]): „Hemmungen der Produktion, starke Ungleichheit der Einkommen-und Vermögensvertheilung, welche aus einer bestimmten

---

1) t. a. p. IIe Jrg. 2e dl. 303.
2) Vrgl. v. d. Goes t. a. p. bl. 157.
3) t. a. p. bl. 460.

Organisation und Rechtsordnung hervorgehen (Grundbesitzvertheilung, Kapitalconcentration), können hier erschwerend wirken, eine Volkszunahme, Volkszahl bedenklich, eine gegebene Bevölkerung, wenigstens partiell, local und zeitweilig, als relative Uebervölkerung erscheinen lassen, während das unter anderen, günstigeren Verhältnissen der Organisation und Rechtsordnung nicht oder nicht in dem Maasse der Fall sein würde".

't Communisme heeft altijd voor velen groote bekoring gehad. Maar we mogen, waar sprake is van 't bevolkingsvraagstuk, niet voorbijzien, dat 't niet alleen is de vraag: hoe zal men langs wettigen weg tot zulk een toestand komen? — een vraag, die nog altijd hare oplossing wacht — maar ook, zal er niet juist dan nog meer rekening gehouden moeten worden met dreigende wanverhouding tusschen bevolking en middelen noodig tot onderhoud? Waar de zorg voor de noodige voedingsmiddelen aan de gemeenschap wordt opgelegd, daar ontbreekt voor den individu een groote drijfveer tot medewerking om 't getal der geboorten te beperken. Hoeveel zegen er zou mogen verwacht worden van veranderingen, aangebracht in de inrichting der maatschappij, hieraan moet toch vooral worden gedacht, dat wat wij noodig hebben, niet is in de eerste plaats „nieuwe" maatregelen, maar wel nieuwe menschen. 't Volmaakte komt niet in de omge-

ving, tenzij 't eerst gekomen is in des menschen hart [1]).

Met een enkel woord dient hier ook gesproken te worden over hen, die al of niet erkennende het recht van Malthus' leer, zich over alle moeilijkheden heenzetten met eene verwijzing naar de ontwikkelingstheorie. Zij zeggen: 't Lot van de lijdende menschheid moet geen invloed hebben op onze beschouwingen, want de maatschappij benadeelt zich, wanneer wij ernstige pogingen aanwenden om hen in 't leven te houden, die voor zichzelven niet kunnen zorgen. Wij hooren hier iets dergelijks als door Plautus (Trinumm. Act. II) verkondigd wordt:

„De mendico male meretur, qui ei dat quod edat aut quod bibat. Nam et illud, quod dat perdit et illi producit vitam in miseriam."

De Christen hecht te veel waarde aan 't leven van den enkelen, ook van den meest ellendigen mensch, om met zulk een theorie den individu aan de gemeenschap te kunnen opofferen. 't Is zeer gemakkelijk zich te dekken met de noodzakelijkheid van den strijd om het bestaan, óók al moeten velen daarin omkomen — vooral wanneer men zelf niet al te zeer behoeft te ondervinden, dat de heer-

1) Vrgl. Over de Socialisten. Dr. H. Soetbeer. Die Stellung der Socialisten zur Malthus'schen Bevölkerungslehre. Berlin. 1886.

schappij van deze „concurrentie" nu juist niet de heerschappij van een zachten meester kan worden genoemd.

Keeren wij nu terug tot de vraag, waarom 't hier voor ons gaat. Heeft 't Nieuw-Malthusianisme recht om op grond van de bevolkingsleer te zeggen tot den moralist: 't Is uw plicht in 't belang der gemeenschap mede te werken, dat 't getal der geboorten worde beperkt? m. a. w. Is 't waar, dat er eene natuurwet werkt, die ons de keuze laat, *hoe* wij willen, dat de bevolking zal worden gehouden binnen een bepaalden grens — beperkt moet er worden — 't is de vraag of dit zal geschieden langs een schadelijken, een pijnlijken weg, dan of dit geschieden zal op een wijze, waardoor de ellende wordt voorkomen. „Um diese Auffassung", zegt Oppenheimer [1]), „an einem Bilde zu verdeutlichen, so gleicht ein Volk einer lebendigen Hecke, neben der eine automatisch arbeitende Riesenschere auf- und niedergeht. Diese Machinerie steht nicht fest, sondern rückt immer weiter ab, aber nicht in dem Masse, wie die Hecke nach jener Richtung hinwächst."

Dat was de leer van Malthus. En bij alle verschil van meening, waarop wij reeds hebben ge-

1) t. a. p. bl. 18.

wezen, is 't toch duidelijk, dat wanneer de meerderheid hierin over de waarheid te beslissen had, er aan de juistheid van zijn theorie, zij 't dan ook met allerlei restricties, niet zou worden getwijfeld.

't Moge al waar zijn, dat velen zich onder de volgelingen van Malthus geschaard hebben, zonder dat zij de rechte strekking van hetgeen hij leerde hebben begrepen [1]), 't moge al zoo zijn, dat velen zich zelven verontschuldigd waanden tegenover velerlei misstanden, tegenover de armoede, die in hun omgeving werd aangetroffen, omdat men daarin leerde zien de werking van een natuurwet [2]), daar staat tegenover, dat men zich niet met eene verdachtmaking van Malthus' bedoelingen van zijne leer kan afmaken.

Is er eenige verklaring te vinden voor 't feit, dat de meeningen op het terrein van de bevolkingsleer zoo ver uit elkander loopen? Nitti spreekt zich hierover aldus uit: „Celui qui étudie à fond la plupart des doctrines économiques, s'aperçoit bientôt qu'elles ne sont autre chose qu'un effort continuel pour légitimer certains intérêts et défendre certains abus. Il est encore plus étonnant de constater que

---

1) Oppenheimer t. a. p. bl. 65.

2) Nitti t. a. p. bl. 20. Oppenheimer t. a. p. bl. 64.

les doctrines ont toujours changé en même temps que les phénomènes" [1]).

Al zal men dit niet onvoorwaardelijk toegeven, en al zal er vooral aan opzettelijke bedoelingen hierbij niet mogen gedacht worden, het is zeer goed te begrijpen, dat zij, die dit vraagstuk hebben behandeld, zich niet genoeg hebben kunnen onttrekken aan den invloed der omstandigheden, waarin hun volk zich bevond. Zoo is het ook met Malthus geweest. Zijn beschouwingen zijn geboren uit de reactie tegen hetgeen hij nadeelig waande (Godwin's Inquiry en de Poor laws) en waartegen hij meende, dat hij zijn protest moest doen hooren. In den tijd, waarin hij werkte, leefde men onder den indruk der teleurstellingen, waarop de schoone verwachtingen, die men koesterde van de Fransche revolutie waren uitgeloopen. Engeland leed onder allerlei rampen. 't Is dus te begrijpen, dat Malthus, wanneer hij generaliseerde 't geen hij rondom zich zag en steunde op de gegevens door zijn tijd hem geleverd, niet kwam tot optimistische conclusiën.

Duidelijk zien wij dien invloed der tijdsomstandigheden werkzaam op de beoefening der wetenschap in Frankrijk. Vond Malthus tevoren daar menig aanhanger [2]) — zoolang namelijk de bevolking

1) t. a. p. bl. 52.

2) Vrgl. Wagner t. a. p. bl. 456.

bleef toenemen — in onzen tijd werd dat anders. Men is ongerust geworden door de uitkomsten van het statistisch onderzoek. Daar zijn zelfs stemmen opgegaan, [1]) die de leer van Malthus beschuldigen, als had zij Frankrijk in 't ongeluk gebracht. De bevolking neemt niet meer, of althans niet dan zeer weinig toe. De wet van Malthus kon velen ter verklaring, ook van dit feit, niet meer voldoen. Wat heeft men nu gedaan?: „Charakteristisch [2]) für französische Anschauungen hat man sie (nml. „die Erscheinung" dat de geboorten verminderen, en hiermede niet gepaard gaat een evenredige daling in 't getal der sterfgevallen) sich wohl mit auf eine Weise zu erklären gesucht, welche dem französischen Selbstgefühl oder richtiger der nationalen Eitelkeit nicht zu sehr Abbruch thut." Maar al heeft zijn tijd invloed op Malthus' beschouwing gehad — wat zeer goed te verklaren is — daarmede zijn wij van de wet van Mathus niet af. Die wet is er — of zij is er niet! Tertium non datur.

En nu meen ik dit te mogen constateeren.

Reeds bij 't begin van hun onderzoekingen gaan de economisten uit elkander. Daar zijn er, die a priori uitgaan van de onderstelling: die wet is er, en die zal er altijd blijven, en van dat standpunt

---

1) Vrgl. G. de Molinari. t. a. p. Préface.

2) Wagner t. a. p. bl. 456.

geven zij eene verklaring van de verschijnselen op 't terrein der bevolking ook in onzen tijd. Daar zijn er, die a priori uitgaan van de onderstelling die wet is er niet — en dan komen ze tot een geheel ander resultaat.

Deze uitspraak schijnt misschien onbillijk en onjuist, maar, nadat door ons verschillende mannen, die dit vraagstuk hebben behandeld, zijn gehoord, komen wij tot geen andere slotsom.

De verklaring van dit feit is naar onze meening deze: Malthus heeft gesproken van een *natuurwet*, en zooals Greven [1]) terecht heeft gezegd, een natuurwet is *iets anders* dan een geclassificeerde ervaring. De verschijnselen op 't gebied der bevolking zijn producten, voortkomende uit de samenwerking van onderscheidene oorzaken.

Die verschillende oorzaken moeten dus ontleed worden — en zoo meende men te mogen komen tot de vaststelling van eene wet, die zich misschien afzonderlijk nooit werkzaam zal betoonen, maar die werkt, terwijl andere invloeden, al dan niet van andere wetten uitgaande, zich doen gevoelen.

Nu spreekt 't wel van zelf, dat, bij de vele vragen, die zich hierbij voordoen, het er voor de oplossing veel aan toe doet, tot welke richting de onderzoeker behoort — of 't voor hem van

---

1) H. B. Greven, de ontwikkeling der Bevolkingsleer Leiden, 1875,

belang is, aan de wet door Malthus naar voren gebracht, groote beteekenis toe te kennen, dan of hij liever die andere invloeden op den voorgrond zal brengen, en dan aan de „wet van Malthus" den voorrang bij de regeling der bevolkings-vermeerdering zal willen ontzeggen.

't Is Malthus te doen om een *natuurwet*, waarvan de gevolgen niet alleen in de toekomst zullen worden gezien, dan wanneer de aarde 't hoogtepunt van haar produktie-vermogen zal hebben bereikt, maar waarvan men de gevolgen ondervonden *heeft* ook in 't verleden. Dit kan reeds blijken uit zijne vergelijking met de planten- en dierenwereld. Maar duidelijk zegt hij dat bijv. in zijn polemiek tegen Condorcet [1]). Deze had 't gevaar voor overbevolking voorgesteld, als alleen bestaande in een nog ver verwijderde toekomst, dan zou het mogelijk zijn, dat er kwam een wanverhouding tusschen bevolking en middelen noodig tot onderhoud. Hiernaast stelt nu Malthus zijne meening aldus: „The oscillation, which he [2]) describes will certainly take place, and will without doubt be a constantly subsisting cause of periodical misery. The only point in which I differ from M. Condorcet in this description is with regard to the period when it may be applied to

1) t. a. p. bl. 300, 301.
2) nml. Condorcet.

the human race. M. Condorcet thinks that it cannot possibly be applicable but at an aera extremely distant. If the proportion between the natural increase of population and of food in a limited territory, which was stated in the beginning of this essay, and which has received considerable confirmation from the poverty that has been found to prevail in every stage of human society, be in any degree near the truth; it will appear on the contrary, that the period when the number of men surpasses their means of easy subsistance, *has long since arrived;* and that this necessary oscillation, this constantly subsisting cause of periodical misery, has existed in most countries *ever since* we have had any histories of mankind, and *continues to exist* at the present moment".

Om de juistheid van Malthus leer te bewijzen, of wel te bestrijden, moet, zoo heeft Pierson terecht gezegd, worden „gecijferd en geredeneerd" [1]. Dat aan de redeneering de breedste plaats is toegekend, de redeneering, waarin 't subjectieve naar voren komt, en 't objectieve op den achtergrond gedrongen wordt, kan blijken, als wij letten op de wijze, waarop de leer van Malthus wordt besproken. Nemen wij bijv. Nitti's bestrijding [2]: „Comme nous le ver-

1) t. a. p. bl. 125.
2) t. a. p. bl. 50.

rons par la suite, l'erreur fondamentale de Malthus est d'avoir confondu l'accroissement réel de la population avec l'accroissement possible." Dat is waar — maar alleen op het standpunt door Nitti ingenomen. Deze komt, langs den weg van cijferen en redeneeren, tot een conclusie, die lijnrecht tegenover die van Malthus staat: „Le Malthusianisme a donc absolument manqué son but, car il lui est impossible de justifier l'état actuel des choses et de prouver que la misère et la prolifération abondante ne proviennent pas de la mauvaise distribution des richesses, mais bien de l'aveuglement des classes ouvrières."

„Nous voyons au contraire se dresser devant les déductions de l'école malthusienne et de l'individualisme économique, une loi scientifiquement immuable: *d'après cette loi*, *la natalité est déterminée par la forme économique*" [1]).

Maar waar Malthus meende tot het bestaan van eene „natuurwet" te mogen besluiten, daar is 't op *zijn* standpunt zeer verklaarbaar niet alleen, maar 't eenig juiste, dat hij uitging, niet van de werkelijke, maar van de mogelijke vermeerdering der bevolking. „Malthus wil weten, of het noodig is, dat de aanwas van bevolking door den

1) t. a. p. bl. 190.

wil des menschen gebreideld wordt; of de menschheid, wat hare vermenigvuldiging betreft, hare natuurlijke neigingen zonder gevaar kan botvieren. Te dien einde moet hij nagaan, hoe snel de vermenigvuldiging kan plaats vinden, indien niets haar stoort. Een kracht die in hare werking door verschillende oorzaken, door oorzaken in en buiten den mensch gelegen, wordt gehinderd, wil hij meten. Dat doel kan hij niet bereiken door de werking van die kracht gade te slaan, want haar gadeslaande zou hij tevens den storenden invloed der tegenwerkende krachten waarnemen." [1])

Men ziet, dat zoo bij verschil van uitgangspunt en doel, de bestrijders wel elkander voorbijgaan, maar elkander niet raken. 't Zelfde geldt ten opzichte van hetgeen Oppenheimer in 't begin van zijn boek als bestrijding van Malthus geleverd heeft. Bij hem vinden wij deze redeneering: [2]) „Es ist bis jetzt, soweit wir die kritische und apologetische Litteratur übersehen, vernachlässigt oder wenigstens nicht genügend beachtet worden, dass das grundlegende Prinzip der Malthus'schen Lehre eine quantitative Behauptung enthält, die seine Kontrole an den Thatsachen sehr vereinfacht.... Es ist nämlich unbestreitbar, dass das „Pressen gegen den Spiel-

1) Pierson t. a. p. bl. 124.
2) t. a. p. bl. 23.

raum" gar nichts anderes bedeuten kann, als die Behauptung, das mindestens die niederen Klassen der Bevölkerung auf die Dauer (also von zeitweiligen Schwankungen abgesehen) immer auf das Minimum an den Subzistenzmitteln beschränkt bleiben müssen", en elders [1]) „Das ganze Gesetz ist also weiter nichts als die Behauptung, dass pro Kopf der Bevölkerung auf die Dauer stets dieselbe Menge an Subsistenzmitteln entfallen muss. Sollte sie etwa nur die Behauptung einschliessen, dass die Bevölkerung verzehrt, was sie an Nahrungsmitteln herstelltt, viel bei reichlicher, wenig bei schmaler Versorgung? Dann wäre das ganze Gesetz nichts als ein läppischer Gemeinplatz, und es würde irgend eine Folgerung auf die Möglichkeiten der Volksvermehrung und auf die sociale Lage der Masse augenscheinlich nicht zulassen."

Is nu die „pro Kopf entfallende Lebensmittelquote" ongeveer dezelfde gebleven gedurende den tijd, dat men sommige landen als „voll besetzt" kan beschouwen? Moet deze vraag bevestigend beantwoord worden, dan, zoo meent Opperheimer, is Malthus' leer gerechtvaardigd. In 't tegenovergestelde geval blijkt, dat hij ten onrechte van een Natuurwet gesproken heeft [2]). Maar dat is niet volkomen

1) t. a. p. bl. 24.
2) t. a. p. bl. 26.

juist. Wanneer die „Quote" is verhoogd, bewijst dit alleen, dat er vele krachten werkzaam zijn gebleken, die de onbelemmerde werking van Malthus'-wet hebben verhinderd — en dat wordt noch door Malthus zelf, noch door zijn volgelingen ontkend. 't Verschil dat tusschen Malthus en zijn tegenstanders ook hier bestaat is dit: Malthus acht de werking der belemmerende krachten niet van zulk een beteekenis, dat ze hem verhinderen zouden aan 't bestaan van zijn wet te twijfelen, terwijl voor zijn tegenstander de invloed der bijkomende oorzaken zoo groot is, dat hij aan Malthus' wet de eerste beteekenis ontzegt. Omdat van *de waardeering* van verschillende feiten zooveel afhangt, is 't niet te verwonderen, dat 't verschil tusschen 't oordeel der oeconomisten zoo groot is.

Toch verdient het opmerking, dat vele Malthusianen belangrijke concessies aan hunne tegenstanders hebben gedaan en dat er zijn, die de leer van den grooten meester op zulk een wijze veranderen, dat wij ons niet verwonderen over de vraag, of zij, die zoo ver van Malthus afwijken, nog wel tot zijn leerlingen gerekend kunnen worden [1]). Zoo bijvoorbeeld Wagner, wiens woorden aangaande de juistheid van Malthus'theorie door ons zijn aangehaald. Deze zegt,

---

1) Vgl. Oppenheimer t. a. p. bl. 66 .vv

dat er van een *natuur*wet niet moet worden gesproken, maar van een *sociale* wet: „Und endlich liegt hier, wie auf andern Gebieten der politischen Oekonomie, bei einem derartigen Versuch wieder die Verwechslung zwischen einem wahren Naturgesetz und einem socialen Gesetz vor. Nur um ein sociales Gesetz kann es sich bei dem Bevölkungsgesetz handeln. Die Auffassung desselben als ein Naturgesetz kommt nur der gegnerischen Ansicht zu Gute" [1]).

Al houdt Wagner vol, dat deze verandering de kern van Malthus'leer onaangetast laat, men ziet gemakkelijk in hoeveel zijne voorstelling van het vreeswekkende heeft verloren, zoodra de gedachte aan de *natuurwet* prijsgegeven wordt.

Zoo heeft ook Rümelin [2]) opgemerkt, dat het de fout is van Malthus, dat hij slechts *twee* factoren in rekening brengt — terwijl inderdaad de verschijnselen, waarmede wij op 't terrein der bevolking te doen hebben veel meer samengesteld zijn. Maar hierbij wordt o. i. weer vergeten, 't geen wij aangaande 't begrip *wet* hebben opgemerkt. Uit de zoo samengestelde verschijnselen meende Malthus de twee voornaamste, altijd blijvende factoren te hebben uitgenomen; kan dat niet meer worden verdedigd, dan mag de vraag worden

1) Wagner t. a. p. bl. 453.

2) Reden und Aufsätze. Tübingen. 1875. bl. 305 en vv.

gedaan: staat of valt hiermede niet de geheele wet? Dit wordt door Malthus' volgelingen ontkend, maar zijn tegenstanders meenen juist daarom, dat Malthus' leer gerekend moet worden tot het verledene te behooren.

Wij kennen ons zelven niet het recht toe, om op het terrein der bevolkingsleer beslissende uitspraken te doen hooren, wij beoordeelen alleen, 't geen door de mannen, die hier recht van spreken hebben, wordt geboden, en daarom wijzen wij er op, hoe 't vraagstuk om welks oplossing 't hierbij te doen is, in den tijd, die sedert Malthus' optreden is verloopen, zeker wel dichter bij zijn oplossing is gekomen, maar voorloopig nog niet eenvoudiger, veeleer gecompliceerder is geworden.

Dat de oplossing niet zoo voor de hand ligt, als men dat wel eens heeft voorgesteld, is zijdelings ook door den Nieuw-Malthusiaanschen Bond ten onzent erkend. Vergelijken wij de Statuten, zooals ze bij de oprichting van den Bond waren, en zooals ze later (October 1894) zijn veranderd, dan treft ons een merkwaardig verschil.

Tevoren las men daarin — zooals wij reeds hebben aangehaald [1]) — dat het doel van den Bond bestaat in „Het verspreiden van kennis aangaande de Wet

---

1) Zie boven bl. 41 en 42.

der bevolking, hare gevolgen en haren invloed enz." Hier meende men dus te kunnen spreken van eene „Wet" der bevolking. De kennis van die „Wet" moest aan het volk worden ingeprent, als men zich door *haar* liet onderrichten, was de weg tot het geluk gevonden.

Maar later lezen wij: „Het doel der Vereeniging is:

a) Het verspreiden van kennis omtrent het *vraagstuk* der toename van de bevolking en van haren invloed op de stoffelijke en geestelijke gesteldheid der menschen."

Ligt in deze verandering niet de erkenning uitgesproken: wij zijn met onze eenvoudige, duidelijke „Wet" wel wat hard van stapel geloopen?

Laten wij hierbij ons nu herinneren, hetgeen bijv. door *Stille* den moralisten als ernstige beschuldiging is voorgelegd, dat ze zich namelijk te weinig om de gevolgen der „Wet" hebben bekommerd: [1]) „Die Geistlichkeit ist, wie Herr Gerritsen schreibt, dort (nml. in Holland) wie in allen Ländern die schlimmste Feindin dieser Lehre; sie ist schwer zu bekämpfen, weil sie im Geheimen arbeitet. Indessen verhält sie sich in dieser Streitfrage ziemlich ruhig und fährt nur in ihrer gewöhnlichen Weise fort die her-

---

1) Der Neo-Malthusianismus das Heilmittel des Pauperismus. bl. 81.

gebrachte klerikale Moral zu predigen, als ob gar keine Bevölkerungsfrage existirte".

Tegenover deze woorden ligt voor de zich rustig houdende moralisten een schoone rechtvaardiging in de door ons aangegeven Statutenverandering. De Nieuw-Malthusianen zijn te ver gegaan toen ze meenden, dat het bevolkingsvraagstuk reeds was opgelost — maar in plaats dat zij nu ook wat het praktische deel van hun arbeid betreft, wat meer voorzichtigheid in acht nemen, blijven ze op 't gebied der praktijk stilzwijgend voortgaan! en zoo zoude met recht *van hen* kunnen worden gezegd: ze doen „als ob gar keine Bevölkerungsfrage existirte". De kennis, die aan 't volk moet worden ingeprent, wordt door hen beperkt tot het gebied der middelen, waarvan 't gebruik ter voorkoming van de conceptie, door hen dienstig en onschadelijk wordt geacht.

Waren zij nu door hunne voorliefde en hunne ingenomenheid met 't door hen verdedigde heilsmiddel zoo verblind, dat zij er geen nadeelen van konden zien, zoo zouden wij hun handelwijze kunnen verstaan — maar zie hier een woord van dienzelfden dr. Stille; nadat hij gewezen heeft op verschillende Fransche geleerden, die niet zonder vreeze voor hun land de toekomst tegemoet zien, zegt hij: „Und wirklich sind unsere westlichen Nachbarn auf dem Punkte angelangt, wo jede weitere Beschrän-

kung des Bevölkerungszuwachses einen Rückschritt und eine Gefahr bedeutet" [1]). Waar zóó door een Nieuw-Malthusiaan wordt gesproken, zou men toch mogen verwachten, dat nu zij meenden een meer gereserveerde houding ten opzichte van de theoretische zijde van 't hier besproken vraagstuk te moeten aannemen, zij in de praktijk niet dan met groote omzichtigheid zouden te werk gaan!

Maar, als wij nu de quaestie, of wij nog al of niet met recht kunnen spreken van *de wet* der bevolking daarlaten, 't is waar, dat er toestanden zijn, waarbij de vraag zich aan ons voordoet: zijn hier niet menschen te veel [2])?

Hoe menigmaal wordt vooral in de groote steden de klacht gehoord: er zijn menschen, die werken willen, die werk zoeken, maar er is voor hen geen plaats. Al zal 't ieder, die billijk oordeelt, duidelijk zijn, dat bij velen de werkeloosheid, in 't algemeen het gebrek, oorzaak vindt in eigen schuld — dat de schuld vaak op de gemeenschap gelegd wordt zonder wettige reden — al komt men telkens in aanraking met dezulken, die niet werkelijk geholpen willen worden, die boven werken de voorkeur geven aan het leven op kosten van anderen, — daar zijn

1) Die Bevölkerungsfrage in alter und neuer Zeit. bl. 59.

2) Vrgl. bij Ussher het hoofdstuk getiteld: Neo-Malthusianism with regard to population. t. a. p. bl. 105 vv.

toch ook vele gevallen, tegenover welke de maatschappij machteloos schijnt te staan, en waarvan men zeggen moet; wij weten hier geen raad.

Men kan in sommige Nieuw-Malthusiaansche geschriften schilderingen vinden van het lijden en de ellende der proletariërs, waarvan wij niets zullen afdoen — maar kan men dit alles noemen: gevolgen van overbevolking? Geeft dit recht om te zeggen: de toestand der bevolking is van dien aard, dat de kans op geluk voor de individuën alleen dan kan worden vergroot, wanneer het getal der geboorten zal beperkt worden?

't Komt hier aan op de juiste bepaling van 't begrip *overbevolking.* Wagner heeft getracht orde te brengen in de verwarring, die ook waar 't die bepaling geldt, heerscht, door te onderscheiden tusschen *absolute* en *relatieve* overbevolking. Wat is absolute overbevolking? en 't antwoord dat hij hierop geeft is 't volgende [1]: „Unter absoluter Uebervölkerung könnte wohl nur ein Zustand verstanden werden, welcher etwa folgende Merkmale aufweist: ein Zustand nemlich, in welchem wirklich für ein bestimmten Zeitraum und für eine gegebene, nothwendig zu versorgende Volkszahl das überhaupt vorhandene, in den erforderlichen concreten Unterhalts, namentlich Nahrungsmitteln schon bestehende

1) t. a. p. bl. 657.

oder darin im gebotenen Zeitpuncte und an gebotener Stelle umsetzbare Volkseinkommen, bzw. auch Volksvermögen, schlechterdings nicht ausreicht, diese Volkszahl zu erhalten, bzw. zu ernähren".

Tot een algemeene absolute overbevolking kan 't niet komen, want gesteld, dat de wereld zich bevond op den weg, die tot zulk een ontzettend einde voerde, dan zouden, voordat men dit einde had kunnen bereiken, de „checks" hun verhinderend werk op verschillende wijzen hebben volbracht.

Maar zulk een absolute overbevolking *is wel* voorgekomen; dan werd ze echter niet veroorzaakt, doordat er te *veel* menschen waren, maar juist omdat 't land te *dun* was bevolkt. Wij vinden haar plaatselijk, daar waar door mislukking van den oogst en gebrekkige communicatiemiddelen het noodige voedsel voor de bevolking niet aanwezig is — en ook niet van elders kan worden aangebracht.

't Is duidelijk, dat zulk eene overbevolking niet op de meest gewenschte wijze door *beperking* van 't aantal der geboorten wordt voorkomen. Wij zouden dus geneigd zijn te vragen: geeft hier 't woord *over*bevolking — waarbij toch altijd gedacht wordt aan de noodzakelijkheid tot beperking — niet aanleiding tot misverstand [1]?

---

1) Vrgl. F. Oppenheimer t. a. p. bl. 68 en 69.

Een voorbeeld van zulk een toestand vinden wij bij Ussher [1]):

„The most terrible poverty can exist in a thin population, and in which there was ample subsistence. See the present condition of Morocco, for instance. There is a splendid objectlesson on this point close beside us. A most beautiful fertile country, its soil the most productive in the world, capable of producing anything, lies barren and waste; the people are generally in a state of chronic want and misery. Yet the population is very small. Its area is 314.000 square miles, with an estimated population of only four millions. The area of Ireland is but 31,759 square miles, yet it supports a population of five millions. Morocco, that country rich in everything, lies stagnant with a thin population in hunger and need".

In 't opvolgen van 't gebod „weest vruchtbaar en vermenigvuldigt", de geschiedenis bewijst het, hebben vele volkeren grooten zegen gevonden; 't gevaar voor absolute overbevolking is door snelle uitbreiding verdreven.

Maar al behoeven wij dus op die absolute overbevolking niet verder te letten, daarmede is 't bestaan van eene relatieve overbevolking nog niet ontkend. Wat Wagner onder dien naam verstaat,

---

1) t. a. p. bl. 35,

zegt hij aldus: „Relative [1]) Uebervölkerung liegt vor, wenn die Bevölkerung, insbesondere ihre sogen. arbeitenden Classen, bei aller Fähigkeit und allem guten Willen zur Erwerbsthätigkeit nicht sichere und genügende Beschäftigung und Erwerb findet, und zwar nach Maassgabe folgender drei Reihen von Umständen: einmal nach den gegebenen ökonomisch-technischen Verhältnissen der Produktion, insbesondere nach den Bedingungen für den Absatz der Arbeitserzeugnisse und für die dafür erlösten Preise sowie nach denjenigen für den Bezug und die Preise der bedürften Producte; ferner nach der gegebenen Rechtsordnung für Produktion und Vertheilung; endlich aber auch nach den auf Grund der einmal erreichten Lebenshaltung gestellten Ansprüchen sowohl in Betreff der Art, des Maasses, des Lastgefühls der Arbeitsleistung, als auch bezüglich der Art, des Maasses, des Lustgefühls der Entlohnung, bzw. der Bedürfnissbefriedigung."

Vooral op 't laatste punt wordt door hem de nadruk gelegd. Daarop wordt z. i. niet genoeg gelet. Wanneer aan de aanspraken, die de arbeiders kunnen doen gelden, rekenende met den arbeid, die door hen verricht moet worden, op de een of andere wijze niet wordt voldaan, dan heeft men geen recht om 't bestaan eener *relatieve* overbevolking te

---

1) t. a. p. bl. 658.

loochenen. Zulk een misstand behoeft niet altijd grootere sterfte, niet eens onder de kinderen, ten gevolge te hebben, maar dat de verhoudingen niet zijn zooals ze wezen moeten, wordt dan openbaar in „einem Druck auf das Einkommen, auf die Löhne, in einer Ausdehnung des Arbeitstages, einer Steigerung des zu übernehmenden Arbeitsmaasses" [1]) en zelfs daarin nog niet onmiddellijk maar „ein sonst mögliches Steigen des Einkommens, Verminderung des Arbeitsmaasses wird unterbleiben" [2]).

Zullen wij nu hiertegenover kunnen volstaan door te zeggen: „de quaestie der overbevolking is een vraagstuk niet van productie, maar van distributie der levensbenoodigdheden"? [3])

Dit wordt door hen, die zich naar Malthus noemen ten eenenmale ontkend. 't Vraagstuk der verdeeling heeft wel beteekenis, maar het wegnemen, het voorkomen der dreigende gevaren kan ook van een betere verdeeling niet worden verwacht. „Gewiss [4]) kommt in dem Allen nun auch die Frage der Vertheilung des Nationaleinkommens und Nationalvermögens mit in Betracht, aber nicht in erster Linie, wie nach der Meinung so vieler, namentlich

---

1) t. a. p. bl. 659

2) t. a. p. bl. 659.

3) Prof. A. Kuenen. Het onderwijs in de Zedekunde uitgeg. door Dr. H. Groenewegen. Amsterdam. bl. 90.

4) Wagner t. a. p. bl. 661.

der Socialisten, sondern nur als Nebenmoment neben der Bevölkerungsbewegung und der daraus hervorgehenden Uebervölkerung." Blijvende verbetering en wegneming van 't Damocles-zwaard [1]), dat dreigend hangt boven onze maatschappij, is te verwachten slechts op *ééne* wijze: „es giebt nur ein durchschlagendes Hilfsmittel auf die Dauer: die genügende Wirksamkeit der präventiven Tendenzen der Volksvermehrung" [2]).

Op grond van deze en dergelijke redeneeringen komen nu de Nieuw-Malthusianen met hun preventieve middelen. Men wijst den proletariër met zijn overtalrijk kroost den weg om, zonder te veel van zijn zelfbeheersching te eischen, zonder dat hij zich *eenige* opoffering behoeft te getroosten, voor zich zelven en zijn omgeving tot meerder welvaart te komen.

Maar voor wij toegeven, dat deze weg de ware is, willen wij ook den tegenstander hooren. En diens meening laat aan duidelijkheid niets te wenschen over, wanneer wij ons herinneren het citaat van Nitti, waarin hij volhoudt, dat door 't Malthusianisme ten eenenmale niet is bewezen, dat de misstanden voortkomen uit de zorgeloosheid van de arbeidende klassen, wat betreft 't al of niet beperken

---

1) Wagner t. a. p. bl. 618.

2) Wagner t. a. p. bl. 665, vgl. ook: Pierson t. a. p. bl. 169,

van hun gezin [1]). Integendeel die zorgeloosheid moet als gevolg — en mag niet als oorzaak worden beschouwd.

En nu is dit toch wel een feit, dat tot nadenken stemmen moet, dat niettegenstaande alle redeneering en alle bewijzen van de onmogelijkheid om op den duur in 't onderhoud van een snel aanwassende bevolking te voorzien, een onmogelijkheid die in de dagen van Malthus reeds werd betoogd, tot op onzen tijd, bij een ongekend snel vermeerderde bevolking, de werking van de wet der verminderende produktiviteit, door allerlei oorzaak, vooral door den vooruitgang op technisch gebied, is onschadelijk gemaakt. Dit wordt niet ontkend, ook niet door mannen als Wagner en Pierson; wat hen onderscheidt van hun tegenstanders is dit, dat zij vreezen, dat dit voor de toekomst onmogelijk zal zijn. [2]) Maar ook hier geldt, wat door Pierson in ander verband wordt gezegd: „Met strenge nauwkeurigheid kan men hier niet spreken, men moet zich verlaten op indrukken'' [3]).

Ook nu, hoewel meerdere zorg wordt besteed aan het verkrijgen van juiste gegevens, kan nog niet onbeperkt vertrouwen worden geschonken aan

1) Zie boven bl. 59.
2) Pierson t. a. p. bl. 138, 139. Wagner t. a. p. bl. 654. 648.
3) t. a. p. bl. 144.

alles, wat als uitkomst der statistiek wordt beschouwd. Om een bewijs hiervoor te geven, wijzen wij op 't geen wij vinden bij Oppenheimer. [1]) Hij haalt aan een woord van Rümelin: „Est ist sogar zweifelhaft, ob die Agrarstatistik für die letzten 50 Jahre nur überhaupt irgend eine, wenn auch noch so kleine Steigerung der durchschnittlichen Jahreserträge nachweisen kann", — en daartegenover stelt Oppenheimer het volgende: „Wir wissen aus den vorher gegebenen statistischen Daten, dass diese Meinung, wenn sie auch vielleicht für Württemberg begründet mag sein, für das ganze Reich so falsch wie nur irgend möglich ist. Es sind die Erträge pro Fläche viel stärker gewachsen als die Kopfzahl der Bevölkerung". Zoo schijnt 't soms alsof de statistiek moet bewijzen, 't geen men van tevoren reeds heeft aangenomen. Maar dit kan op grond, ook van de statistiek [2]), toch wel als bewezen worden beschouwd, dat niettegenstaande de snelle vermeerdering der bevolking de voedingsmiddelen, die per hoofd voorhanden zijn, niet minder zijn geworden, en dat de levensstandaard niet is gedaald, maar integendeel aanmerkelijk is verhoogd [3]).

1) t. a. p. bl. 77.
2) Vrgl. Oppenheimer t. a. p. bl. 32 vv.
3) Vrgl. Paulsen t. a. p. II bl. 365. Theobald Ziegler. Die

Wanneer dat nu voorop wordt gesteld, kan men dan een redeneering zijn vertrouwen schenken, zooals men die bij vele navolgers van Malthus kan vinden? Deze redeneering namelijk: dat bij de snelle vermeerdering der bevolking, zooals wij die in de vorige eeuw hebben kunnen waarnemen, nog niet is geschied, hetgeen door velen gevreesd werd, namelijk dat er een tekort aan voedingsmiddelen zou moeten geconstateerd worden, is te danken aan den grooten vooruitgang op technisch gebied, aan de uitbreiding van 't verkeer enz. Maar — zoo wordt nu gezegd — wat zou die ontwikkeling veel grooter voordeelen hebben afgeworpen, wanneer de winst door dien vooruitgang behaald, door niet zoo velen moest gedeeld worden! Wanneer de productie ware vermeerderd op dezelfde wijze, als waarop dat nu is geschied — maar de bevolking ware met trager tred voort geschreden, dan zou 't aandeel voor ieder individu grooter zijn geweest.

Heeft men recht tot zulk eene redeneering? Mag men den eenen factor verkleinen, zonder te vragen of dit geschieden kan, zonder dat dit invloed op den anderen factor hebben zal? Zoo lezen wij

---

geistigen und socialen Strömungen des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin 1899. bl. 525.

bij Pierson [1]): „Ten aanzien van deze landen (nml. van Europa, 't grootste deel van Zuidelijk Azië, en 't Oostelijk gedeelte van Noord-Amerika) kan naar waarheid worden getuigd, dat aanwas van bevolking, hoe traag ook, er de strekking heeft om toenemende verarming te weeg te brengen.... Wanneer aanwas van bevolking gepaard gaat met allerlei gebeurtenissen, die gunstig werken op de voortbrenging en daarna het gemiddeld inkomen stijgt, zal de aanwas van bevolking zijn schadelijke werking niet gemist hebben: ware hij achterwege gebleven, dan zou het gemiddeld inkomen nog veel meer zijn verhoogd."

Hij geeft toe, dat er één overweging is, die tot voorzichtigheid noopt. Is bevolkingsvermeerdering niet een spoorslag tot inspanning, waardoor alleen belangrijke vooruitgang mogelijk is? „Zal de arbeidzaamheid niet geringer worden, als de bevolking ophoudt te vermeerderen?" [2]) Maar Pierson meent, dat dit bezwaar *hier* geen kracht heeft. Want deze redeneering bevat alleen in zooverre waarheid, als zij toegepast wordt op een bepaald deel der maatschappij! „Het kan niet geloochend worden, dat onder de gegoede burgerij talrijkheid van gezin een prikkel is tot werkzaamheid." Maar men

1) t. a. p. bl. 132, 133.
2) t. a. p. bl. 133.

wende den blik naar die „breede schare, de overgroote meerderheid der bevolking in iedere maatschappij, wier eenig inkomen bestaat in de bezoldiging van handenarbeid.” [1])

Voor haar geldt deze waarheid niet!

Welnu — toegegeven dat dit zoo is — dan moet toch ook op 't standpunt van Pierson dubbele voorzichtigheid in acht worden genomen ten opzichte van het aanbevelen der Nieuw-Malthusiaansche leer! Want het is er om te doen, dat vooral 't getal der arbeiders, der proletariërs, van allen, die behooren tot die groote massa, waarop Pierson doelt, 't getal hunner kinderen zal beperken. Maar, er is terecht van onderscheiden zijden op gewezen, men kan niet vooruit bepalen, waar men de middelen wil toegepast zien of liever 't is zeer te vreezen, dat zij, van wie men hoopt, dat zij 't eerst naar de Nieuw-Malthusianen zullen luisteren, inderdaad er 't minst naar zullen hooren [2]).

Hiermede staat in verband, dat verschillende redeneeringen, waardoor men heeft trachten aan te toonen, dat vermindering van bevolking gunstig werkt, niet bewijzen, datgene, wat men bewijzen

---

1) t. a. p. bl. 134.

2) Vrgl. hierbij ook 't geen Nitti zegt over de „proportion existant entre les races inférieures et les races supérieures.” t. a. p. bl. 250.

wilde. Pierson, in zijn bestrijding van Cort van der Linden, (deze had in de Juli-aflevering van de Gids van 1887 betoogd, dat vermindering van de bevolking, daling der loonen en vermindering der volkswelvaart zou ten gevolge hebben) haalt om te betoogen, dat bevolkingsvermindering de welvaart verhoogt, 't volgende voorbeeld aan: „Door de zwarte pest, die ongeveer in 't midden der 14de eeuw woedde, rekent men, dat het bevolkingscijfer van Europa met niet minder dan een derde, 25 millioen zielen is gedaald; maar op sommige plaatsen was de verwoesting veel grooter. Dank zij de breedvoerige, van jaar tot jaar voortgezette aanteekeningen uit die tijden, door den reeds meermalen genoemden schrijver Thorold Rogers ten behoeve zijner „History of Agriculture and Prices in England" bijeenverzameld en in zijn „Six Centuries of work and wages" op nieuw bewerkt, zijn wij thans ingelicht omtrent den gang der loonen in Engeland onder den invloed dezer droevige gebeurtenis. Welnu, wat Rogers mededeelt sluit geheel met hetgeen de theorie ons deed verwachten te zullen vinden. In het tijdperk van 1350 tot 1400 werd voor dorschen bijv. meer betaald dan in de onmiddellijk voorafgaande jaren: 60 percent in de Oostelijke graafschappen, 48 in de Zuidelijke, 36 in de Westelijke, 59 in de Noordelijke, 73 percent in het midden des lands. Voor timmerlieden was de rijzing 48, voor metselaars

60 percent enz. [1]) Als slotsom voegt hij hieraan toe: „Het wekt vertrouwen in een theorie, wanneer zij niet alleen bestand blijkt tegen kritiek, maar wanneer tot hare verdediging ook kan gewezen worden op feiten als de hier vermelde" [2]).

Wanneer Pierson meent door dit voorbeeld te hebben aangetoond, dat vermindering der bevolking, hoe dan ook veroorzaakt, eene gunstige uitwerking hebben zal op den maatschappelijken toestand, dan heeft hij *te veel* willen bewijzen. Wij kunnen niet beoordeelen in hoeverre op die loonsverhooging, de vermindering der waarde van 't geld, bij zoo enorme verandering van de verhoudingen in de maatschappij, van invloed kan zijn geweest. Maar dat daargelaten is o. i. 't eenige wat uit dit voorbeeld kan worden afgeleid, dit, dat hier, in dit speciale geval, dit middel van beperking den toestand der arbeidende klasse verbeterd heeft. Dat bijv. beperking, veroorzaakt door de „facultatieve steriliteit" dezelfde uitwerking zou

---

1) t. a. p. bl. 151.

2) t. a. p. bl. 152. 't Wekt geen vertrouwen in de onwankelbaarheid van Pierson's overtuiging aangaande de onbetwistbare geldigheid van dit bewijs, als men vergelijkt, wat hij in den eersten druk hier geschreven had: „Als ooit de ervaring uitspraak gedaan heeft over een wetenschappelijke leer, dan is het wel toen geweest en wat anders was die uitspraak dan een bevestiging van hetgeen Malthus ons heeft verkondigd." Men ziet, toen sprak hij zich vrij wat beslister uit. (2e dl. 1e stuk bl. 146).

hebben, is hierdoor ten eenenmale niet buiten twijfel gesteld.

'tIs voor den boom niet onverschillig op welke wijze zijn al te snelle ontwikkeling wordt tegengegaan. Wordt hij op de rechte wijze gesnoeid, dan doet dit aan zijn levenskracht geen afbreuk, dan zal hij frisch blijven en vruchten kunnen voortbrengen, maar wordt op de eene of andere wijze zijn algemeene groeikracht tegengegaan, tracht men te beletten, dat nieuwe loten worden gemaakt, of dat de knoppen worden gezet, dan raakt men de kern van zijn kracht. 't Doel wordt misschien ook bereikt, en de al te breede uitbreiding verhinderd, maar men streeft zijn doel ook voorbij, de boom heeft geleden en kwijnt.

De medische wetenschap biedt ons hier een waarschuwend voorbeeld in de geschiedenis der toepassing van de aderlating. Waarom wordt dat middel niet meer zoo vaak als vroeger aangewend? Plaatselijk is er in 't lichaam misschien bloed te veel, maar heeft de ervaring niet geleerd, dat door dit schijnbaar nuttig middel het geheele organisme op ongewenschte wijze wordt verzwakt?

Nu weet ik, dat men met den naam „organisme", gegeven aan de maatschappij, voorzichtig moet zijn. Er moet altijd in 't oog gehouden worden, dat de samenstellende deelen hier *personen* zijn. Maar zal die aanduiding van de maatschappij als organisme,

bedoeld dus in dien zin, dat wij in haar hebben een natuurprodukt, eenige beteekenis hebben, dan dient bij de quaestie van de vermindering der bevolking ook wel te worden onderzocht: zal een middel, dat wordt aanbevolen, niet de geestkracht ondermijnen of de volharding verminderen? Dit *behoeft* niet te geschieden bij eene beperking, zooals die is bewerkt door de ramp, waarvan Pierson spreekt, maar zal dat ook zoo zijn bij eene vermindering, waartoe het Nieuw-Malthusiamisme de middelen ons reikt?

Teveel wordt bij eene redeneering, als waarop wij hier doelen, vergeten, dat maatschappelijke welvaart, in den ruimsten zin genomen, niet is 't gevolg van voorspoed op *materieel* gebied alleen.

En dat ook de ervaring hier tot voorzichtigheid leiden moet, volgt uit 't geen ons omtrent den toestand in Frankrijk wordt meegedeeld. Kan men wel zeggen, dat de vermindering der bevolkingstoename daar oorzaak is geworden ook van vermindering der armoede [1]?

Terecht is dan ook door verschillende economisten bij 't vraagstuk der bevolking op verschillende invloeden gewezen van anderen dan materieelen aard, waarmede rekening moet gehouden worden, wanneer men den gang der bevolking wensecht te bepalen.

---

1) Nitti t. a. p. bl. 194 vv. 230, 31. Ussher t. a. p. bl. 108.

't Is geen wonder, dat uit reactie tegen de Malthusiaansche beschouwingen sommigen hierin te ver zijn gegaan. Op grond van gegevens, door de statistiek hem verschaft, komt Leroy Beaulieu tot de volgende uitspraak [1]: „Nous pouvons considérer comme démontrable et démontré que la civilisation démocratique est contraire à la prolificité que graduellement tous les peuples civilisés au fur et à mesure que la conception démocratique pénétrera leurs couches profondes, verront leur natalité décroître et se rapprocher de celle de la France." In zijn „Traité d'économie politique" had hij deze meening ook reeds bekend gemaakt; men kan haar bestreden vinden bij Pierson (t. a. p. bl. 169) en wel op grond van 't geen de Statistiek ons leert.

Wat de statistiek heeft *bewezen* is dit: onder de meergegoeden is het geboortecijfer lager dan in de arbeiderskringen [2]. „Doch" [3]) zoo vraagt Pierson, „welke troost, is hierin gelegen, welke grond tot optimistische beschouwingen? Men is nu bevoegd om aan te nemen, en ziedaar de kern van waarheid in de beweringen van Leroy-Beaulieu, dat indien de meerderheid der arbeidersbevolking

1) t. a. p. bl. 864.

2) Vrgl. de tabellen te vinden bij Nitti bl. 214 vv. en Pierson t. a. p. bl. 176 vv.

3) t. a. p. bl. 179.

tijds onderschat en 't kan niet ontkend worden, dat door dit goede doel dikwijls veel kwaad is gesticht [1]). Maar dit ontslaat ons niet van de verplichting om ook daarin den rechten weg te zoeken. 't Kan daarom niet anders of 't zal bij ieder, die erkent dat de nooden der maatschappij vele zijn en wien het ernst is met de begeerte naar verbetering, instemming vinden, dat in den laatsten tijd, ook ten onzent, niet meer een oplossing wordt gezocht van de vraag: zullen wij den plicht der barmhartigheid beoefenen? maar dat men onderzoekt, hoe zullen wij op de beste wijze volbrengen, datgene wat tot onze roeping behoort?

Met te meer nadruk moet er op aangedrongen worden, dat getracht worde in 't punt der ellende den cirkel der maatschappelijke nooden te breken, omdat de willekeurige beperking der geboorten zoo groote gevaren met zich brengen kan.

Men heeft van Nieuw-Malthusiaanschen kant gezegd, dat, wanneer de bevolking binnen de juiste grenzen zou zijn teruggebracht, of wanneer vermeerdering wederom gewenscht mocht blijken, men dan wel weder met de toepassing der middelen zou ophouden. Maar men vergeet, dat „zedelijke" beginselen, wanneer ze eenmaal ingang hebben ge-

1) Vgl. de „Poor Laws" in Malthus' tijd.

vonden, niet weder verdwijnen op bevel van hen, die de bevolking willen regelen, naardat zij dit noodig oordeelen.

De historie spreekt hierin geen onduidelijke taal. In Rome hadden zeer vele middelen ter beperking der geboorten burgerrecht gekregen. Al spoedig werden de gevolgen hiervan merkbaar. Daar kwam gebrek aan burgers, aan die krachtige mannen, door wie Rome tot grootheid en macht was gekomen. De kinderen werden beschouwd als een last; zelfs ter wille der grootheid van den staat, wilde men dien last zich niet meer laten welgevallen.

De hoofden zagen het gevaar en bedachten middelen ter verbetering van den toestand. Zij legden belastingen op aan den celibatair. Caesar gaf land in Campanië aan 20.000 burgers, die minstens 3 kinderen hadden. Augustus vaardigde de Lex Papia Poppea uit, die eenerzijds verschillende voordeelen ontzeide aan ouders, die kinderloos waren, en aan den anderen kant een premie uitloofde voor talrijke gezinnen.

Hebben deze middelen den Romeinschen staat kunnen redden en is de zuurdesem van den tegenzin tegen talrijke gezinnen hierdoor uitgezuiverd?

Integendeel, al deze bepalingen en wetten zijn nimmer door het volk gunstig ontvangen, en zij misten de bedoelde uitwerking; langzamerhand zijn ze wederom afgeschaft, of ze bleven ongehandhaafd;

de *echte* Romeinsche burger werd niet dan zeer schaars meer gevonden [1].

„Es ist aus der Geschichte bekannt, wie wenig es glückte, durch Gesetze der Entsittlichung zu steuern; wie Italien nach und nach verödete und der Latifundienbesitz weniger Reicher die Entvölkerung vervollständigte. Damit war die Bevölkerungsfrage für das römische Reich gelöst; gelöst allerdings in einer *so traurigen Weise*, *dass dieses Endergebnis für alle Völker der Gegenwart und Zukunft ein warnendes* Beispiel bleiben wird.... Diese Periode des sinkenden Roms ist ein trauriges Stück Weltgeschichte; es hält unserer Zeit einen Spiegel vor, der uns zeigt, wohin es führen würde, wenn wiederum Habsucht und Genusssucht immer mehr die alleinigen treibenden Kräfte würden — .... wenn auch bei uns Männer keine Väter, Frauen keine Mütter mehr sein wollten" [2].

Dit zijn woorden van een Nieuw-Malthusiaan. Is er geen reden om te vreezen, dat na eenigen tijd zal worden gezegd: hij heeft wel anderen een goeden raad gegeven, maar zelf heeft hij dien niet opgevolgd?

Daar worden in Frankrijk reeds lang stemmen

---

1) Vrgl. de Molinari t. a p. bl. 45 en 181.

2) Stille. Bevölkerungsfrage bl. 9 en 10. Vrgl. ook Nitti t. a. p. bl. 251.

gehoord, die spreken, zoo als dat door de hoofden in den Romeinschen staat ook is geschied, die maatregelen beramen, opdat het getal der geboorten worde vermeerderd [1]). Als men dat weet, durft men dan nog voortgaan met ook in zijn eigen land een leer te verspreiden, waarvan de navolging, *misschien* niet *moet*, maar zooals de ervaring leert, *zekerlijk kan*, tot voor den staat en de maatschappij noodlottige gevolgen leiden, alleen op grond van de verwachting, dat men in zijn eigen land een verstandiger gebruik der middelen maken zal [2])?

Wanneer nieuwe leeringen eenmaal ingang hebben gevonden, dan worden ze door 't volk veel verder doorgevoerd dan de bedoeling van den verkondiger dier beginselen is geweest. Het volk trekt consequenties, die door den voorganger niet waren voorzien; dat leert de geschiedenis duidelijk ten opzichte van de beginselen der Fransche revolutie. Ik vrees, dat de geschiedenis dit ook leeren zal aangaande hetgeen ons door de Nieuw-Malthusianen geboden wordt. Die vrees is niet ongegrond. „En somme, la question de la dépopulation française est purement et

---

1) De Molinari bl. 229.

2) Zie: Stille. Bevölkerungsfrage bl. 67. Zoo is op de Vergadering van den Nieuw-Malthus. Bond 22 Nov. 1898 te 's Gravenhage door Dr. J. Rutgers gezegd, dat hij genoeg vertrouwen had in de menschheid om in dezen geen misbruik te vreezen!

simplement une question de *moral*." [1]) De weg, die in 't zedelijk leven naar omlaag voert, is gemakkelijker te betreden, dan de weg die uit de diepte van zedelijk verval, weder leidt naar omhoog. Is hetgeen ons aangaande het vervolg op de toepassing der middelen in Frankrijk wordt medegedeeld onwaar? of heeft in de oogen van velen ook 't willekeurig opwekken van abortus, 't toepassen der middelen op een andere wijze, dan waarop dit door de eerste vertegenwoordigers van het Nieuw Malthusianisme bedoeld is, niet veel van 't onbehoorlijke verloren?

Al ware het aangetoond, dat werkelijk het volksbelang eischt beperking van 't aantal der geboorten, of liever vermindering van de bevolkingstoename, die niet alleen door het getal der geboorten, maar ook door dat der sterfgevallen bepaald wordt, dan nog werke men niet ondoordacht mede aan het ontketenen van machten, waarvan men later weder gaarne zou bevrijd worden.

„De vrouw is in de macht van hare aandoeningen en vaak de grootste vraagstukken niet onderzoekend dan in zoo verre zij in betrekking staan tot 't hart, kan zij met de zuiverste bedoelingen tot de ernstigste dwalingen geraken." Dit woord van Vinet [2]) geldt

---

1) M. Guyau. L'irréligion de l'avenir. Sixième édition. Paris 1895 bl. 276.

2) Vinet. L'éducation, la famille et la société, pag. 235.

van Annie Besant wel in de eerste plaats. Zij, de martelares, die zich gaf voor 't heil van haar volk, die is toegejuicht als eene, die een nieuw evangelie bracht voor verlorenen, heeft in 't jaar 1891 erkend, dat hare raadgevingen niet alleen waren aangehoord, maar ook opgevolgd — en daarbij heeft zij verklaard, dat de resultaten *schadelijk* waren gebleken. Toen heeft zij zich telaat over haar ijver beklaagd!

Daar doen zich op dit terrein nog vele vragen voor, waarvan wij de beantwoording moeten overlaten aan de mannen van het vak. 't Is voor ons doel voldoende, wanneer wij hebben aangetoond, dat de Nieuw Malthusianen, zich *niet*, als ware hun theoretische grondslag onwrikbaar vastgelegd, kunnen bepalen tot den arbeid op 't gebied der praktijk. Wanneer men 't waagt in te grijpen in den gang der bevolking, dient men te weten, door welke oorzaken hare vermeerdering of vermindering wordt beheerscht.

Is 't niet waar, dat op dit gebied nog niet veel meer dan de eerste schreden zijn gezet? Oorzaken van allerlei aard komen hier als om strijd naar voren. Nitti bijv. spreekt [1]) van:

„1e Causes psychiques et morales:

---

1) t. a. p. bl. 147, 148.

a) la religion, *b*) la morale, *c*) l'esthétique.

2e Causes sociales:

a) l'organisation politique; *b*) les divisions sociales.

3e Causes économiques:

a) la distribution des richesses."

Daarom moet er geluisterd worden naar 't juiste woord van Menno Huizinga, die zegt: „Wij zullen het niet wagen eenig tijdelijk of plaatselijk verschijnsel als pathologisch of door medicamenteusen invloed teweeg gebracht te karakteriseeren, zoolang de anatomie en physiologie van het organisme waarbij dit zich voordeed, ons onbekend is en de mogelijkheid dus bestaat, dat wij eenvoudig met een physiologisch verschijnsel te maken hebben. Allerminst zullen wij ons daardoor tot een therapeutisch ingrijpen laten verleiden. En toch dit geschiedt, waar de bevolkingstoename dreef tot de prediking van de algemeene toepassing der kunstmatige vruchtbaarheidsbeperking [1])."

Nitti heeft terecht van een Sphinx gesproken.

Ook hier kan een onberaden en onjuiste oplossing van haar raadsel verderfelijk zijn.

---

1) J. Menno Huizinga. De loop der bevolking van Nederland, in verband met de waarde der Malthusiaansche en Neo-Malthusiaansche leerstellingen. Handelingen van het 6de Nederl. Natuur- en Geneeskundig Congres 1897 bl. 320.

FACULTATIEVE STERILITEIT OF ZELF-BEHEERSCHING.

Hebben wij in ons vorige hoofdstuk getracht aan te toonen, dat op grond van den tegenwoordigen stand van het bevolkingsvraagstuk, het Nieuw-Malthusianisme als 't eenige redmiddel tegen de nooden der Maatschappij niet kan aanvaard worden, daarin hebben wij met deze nieuwe leer nog niet afgerekend.

Integendeel, toegegeven dat er verschillende redenen zijn, waarom 't betwijfeld moet worden of *algemeene* inkrimping der bevolking zou leiden tot het beoogde doel, daar zijn *bijzondere* gevallen waarin de vraag zich aan ons voordoet: is in deze omgeving vermeerdering van het getal der kinderen gewenscht? Is 't niet beter, dat in dit gezin nieuwe geboorten worden voorkomen?

Hier staat dus niet het belang van het geheel der maatschappij, maar het bijzonder belang van den individu op den voorgrond. Men doet het vaak

voorkomen [1]), alsof de tegenstander van het Nieuw-Malthusianisme zich niet bekommert om het feit, dat aan kinderen het leven wordt geschonken, waarvan de geboorte de ellende in den kring waarin zij verschijnen, zal vermeerderen. Maar wanneer men betwijfelt het goed recht van de leer der Nieuw-Malthusianen, behoeft men daarom nog niet gerekend te worden tot hen, die zonder ontroering denken aan de gruwelen van den modernen molochdienst.

Daar kunnen omstandigheden zijn, waarin op grond van zedelijke overwegingen, op beperking van 't getal der kinderen, op 't voorkomen van nieuwe geboorten, moet worden aangedrongen.

Alle moeilijkheden laten zich hier niet met een beroep op Gen. 1 : 28 en 9 : 1 uit den weg ruimen.

Het onderscheid tusschen *zorgeloosheid* en *onbezorgdheid* moet ook hierbij wel in 't oog gehouden worden.

De zorgeloosheid, ook al dekt ze zich met den mantel der vroomheid, vindt in den moralist haar verdediger niet. (vgl. 1 Tim. 5 : 8).

't Is verre van mij om te willen ontkennen, dat in onzen tijd een ongemotiveerde vrees velen doet huiveren voor 't hebben van een groot gezin, maar wanneer men zegt dat, het Christelijk is, in zake de

---

1) Vrgl. Pierson t. a. p. bl. 183.

echtelijke gemeenschap alle gevolgen voor Gods rekening te laten, mag op de juistheid van dit oordeel wel wat worden afgedongen.

Tegenover deze woorden van Luther, die een „Ehestandsfanatiker" [1]) wordt genoemd: „Gott macht die Kinder, der wird sie wohl auch ernähren", moet worden gesteld, hetgeen Harald Höffding terecht zegt [2]): „Kinder werden ja doch nicht ohne Wissen und Willen der Eltern erzeugt."

Daar kan zijn een „Nothstand", die 't verwekken van kinderen maakt tot een daad, die uit zedelijk oogpunt beschouwd, niet verdedigbaar is.

Zoo is het ook met het sluiten van een huwelijk. De lichtzinnigheid, waarmede velen, zonder het uitzicht te hebben, dat zij een gezin kunnen onderhouden, zich in den echt begeven, moet worden veroordeeld; 't is zeker niet altijd een gebrek aan vertrouwen op God, wanneer in onze dagen iemand van 20 jaar zich zelven niet in staat acht om als hoofd van een gezin op te treden [3]).

Hiermede wordt nog ten eenenmale niet goed-

---

1) Stille, Bevölkerungsfrage. bl. 12.

2) Harald Höffding. Ethik. bl. 214.

3) Luther in de „Sermonen vom Ehestand": „jeder Mann sollte mit dem 20., jedes Weib mit dem 15. bis 18. Jahre zur Ehe schreiten; wer solches um des Willen unterlässt weil er keine Familie meint ernähren zu können, der hat kein rechtes Gottvertrauen." Zie Baumann t. a. p. bl. 311.

gekeurd 't feit, dat velen om allerlei zelfzuchtige redenen 't coelibaat verkiezen boven het huwelijk. De mensch is op het huwelijk aangelegd en het huwelijk is een door God gewilde natuurordening [1]; daarom moet de begeerte om ongehuwd te blijven, zonder dat de omstandigheden haar rechtvaardigen, niet in bescherming genomen worden. Iemand, die ongehuwd blijft uit gemakzucht of omdat hij zijne onafhankelijkheid wil bewaren, wordt in zijn daden niet door motieven van hooge waarde geleid.

Maar wanneer wij dus hiervan uitgaan, dat het „laisser faire, laisser aller" ook voor den Christen, wat zijne beschouwing van het huwelijk betreft, niet de hoogste wijsheid bevat, dan moeten wij komen tot de vraag: wat is de weg, die gevolgd moet worden, wanneer òf 't aangaan van een huwelijk, òf het vermeerderen van het getal der kinderen, zedelijk niet te rechtvaardigen is?

Ligt hier 't antwoord in de uitgave van een handboek voor geliefden, die zich aan elkander verbinden willen en waarin o. a. voorkomt de aanwijzing „eines natürlichen und gesunden Mittels zur Beschränkung der Kinderzahl? [2] of wordt ons in de zelfbeheersching een uitnemender weg gewezen?

---

1) Matth. 19 : 6.

2) Otto de Joux. Die Gefahren der modernen Ehe. Leipzig. bl. 147.

Alles komt hierbij aan op 't standpunt, waarvan wij bij onze beschouwingen uitgaan.

„Giebt es eine allgemeingiltige, für alle Menschen gleichmässig verbindliche Moral?" zoo vraagt Karl Biedermann in zijn „Zeit- und Lebensfragen aus dem Gebiete der Moral" [1]), en dan laat hij volgen [2]): „Wir haben in unseren bisherigen Betrachtungen den Ansturm der Individualität gegen die Moralität immer nur entweder als eine vereinzelte Erscheinung (wie bei den Sophisten), oder als eine vorübergehende Zeitrichtung (wie bei den Romantikern und dem „Jungen Deutschland") behandelt. Jetzt, scheint es, soll mit diesem Kampfe Ernst gemacht werden; jetzt muss also Jeder sich entscheiden, auf welcher Seite er stehen, ob er zu der alten, herkömmlichen Moral halten, oder ob er diese über Bord werfen und zu den Individualisten übergehen will."

Op den vorm, waarin de vraag hier gesteld is, zou men aanmerking kunnen maken, maar de bedoeling die in deze woorden ligt uitgedrukt, geeft juist 't punt aan, waarop het ook bij de beoordeeling van de „facultatieve Steriliteit" aankomt.

Wij stellen hier de vraag aldus: Geeft ons de moraal een vasten norm voor onze daden? Zijn

---

1) Breslau 1899. bl. 11.
2) Bl. 40.

wij bij 't beoordeelen van hetgeen ons te doen staat onderworpen aan de heerschende begrippen? of hebben wij een maatstaf, die vaster is dan 't wisselende der algemeen gangbare meeningen?

Dit wordt door velen ontkend. De romanliteratuur onzer dagen stelt veelal als 't hoogste voor, dat de mensch „sich ausleben" kan. De grondslag, waarop voor ons rust het onderscheid tusschen goed en kwaad, wordt ondermijnd en wanneer het niet meer noodig is om met de „zonde" te verbinden de gedachte aan 's menschen „schuld", dan zal bij ons goedkeuring moeten vinden 't lichtzinnige woord van Renan: „La plus dangereuse erreur en fait de morale sociale est la suppression systématique du plaisir. La vertu rigoureusement correcte est une aristocrate. Tout le monde n'y est pas également tenu. Celui qui a reçu le privilège de la noblesse intellectuelle et morale y est obligé, mais la bonne vieille morale gauloise n'imposait par les mêmes charges à tous. La bonté, le courage, la gaîté, la confiance au Dieu des bonnes gens suffisent pour être sauvé. Il faut que les masses s'amusent." [1])

Stelt men zoo de *deugd* tegenover het *genot*, dan zal men in de aanprijzing der middelen van de Nieuw-Malthusianen, waardeeren de aanwijzing

1) Vrgl. bij A. Gretillat. La Morale Chrétienne. Neuchâtel 1898. Tome premier bl. 6, 7.

van eenen weg, die voor de *niet aristocratische* menigte leidt tot het grootste quantum van genietingen, dat hun in het sexueele leven kan worden geboden.

Dan zien wij in het Nieuw-Malthusianisme eene beweging, die den mensch op bepaalde hoogte van ontwikkeling, leeren wil wat hij noodig heeft te weten, om rekenend met de mate zijner draagkracht, *gelukkig* te kunnen zijn.

Zoo is 't dan ook geschied.

Laten wij hooren, wat van der Goes hieromtrent te zeggen heeft.

Bij het optreden van den Nieuw-Malthusiaanschen Bond vonden de aanhangers van de partij der Socialisten geen woorden genoeg om uiting te geven aan hunnen afkeer van eene vereeniging, die zoo de kapitalistische inrichting der maatschappij in bescherming moest nemen tegen de gevaren, die van den kant der proletariers dreigden.

Niet uit de zorg voor, maar uit den haat tegen den arbeider, met wien men geen weg wist en dien men op de goedkoopste wijze wilde verwijderen, was de Nieuw-Malthusiaansche Bond geboren.

„Onzerzijds" — zoo schrijft van der Goes — „blijven wij ons de vrijheid voorbehouden om het politieke, het ekonomische en het zedelijke principe van het Nieuw-Malthusianisme te rangschikken bij de tee-

kenen van moreel en intellektueel verval der heerschende maatschappelijke klasse" [1]).

Nu zou men mogen verwachten, dat, wanneer men meende zulk een oordeel te moeten uitspreken, men zich in *elk* geval verre houden zou van alles, wat door dien Bond aanbevolen wordt.

En toch is dat niet het geval. Van der Goes acht de Nieuw-Malthusiaansche praktijk noodig, ook voor zijne volgelingen. Zoolang de kunstmatige beperking van den productieven arbeid gehandhaafd wordt, kunnen de arbeiders voor hun direkt gemak en voordeel de kunstmatige beperking van het huisgezin toepassen [2]).

Zoo kan alleen gesproken worden door iemand, die wel mede oordeelt over *zedelijk verval*, maar zelf materieel voordeel hooger stelt dan zedelijke verheffing.

Wij ontkennen niet, dat er, relatief genomen, eenig goed kan voortkomen uit de toepassing van de Nieuw-Malthusiaansche middelen. Men wijst ons op de nadeelige gevolgen, die te wachten zijn, wanneer de man, zonder eenige beteugeling zijner driften, aan zijn zinnelijke lusten bot viert, wanneer hij niet rekent met 't belang der vrouw en zij

---

1) t. a. p. 2e dl. 1897. bl. 131.
2) t. a. p. 2e Jaarg. 2e dl. bl. 136 vv.

zonder tusschenpoozen tot moeder wordt gemaakt, zoodat haar leven in gevaar komt.

Men wijst ons op de ellende dier gezinnen, waarin de moeder vroeg wordt weggenomen en de kinderen onverzorgd achter blijven.

En men vraagt: is 't dan niet beter, dat dit alles voorkomen worde, voorkomen ook langs den weg der middelen?

Daar zijn er zoovelen, die zonder zorg zich in het huwelijk begeven hebben, die droomen van eene gelukkige toekomst, die enkel luchtkasteelen hebben gebouwd, maar de werkelijkheid komt en in haar wreedheid brengt ze tranen voor vreugde, geeft zij gebrek voor brood, zoodat de gehuwden komen voor de vraag: wat wilt ge, nog dieper komen in de ellende, of den weg, die de Nieuw-Malthusiaan u wijst?

Dan wordt de raad der Nieuw-Malthusianen als een uitkomst beschouwd voor den mensch, die *verstandig* wil handelen en die *niet* geleerd heeft zich zelven te verloochenen.

„Er ligt in de toepassing der middelen een weg ter voorkoming van erger kwaad."

Ditzelfde geldt ten opzichte van de reglementeering der prostitutie, van de keuring; dit kan ook worden betoogd waar sprake is van eene nieuwe wetgeving, die de echtscheiding eenvoudiger maken zal.

En toch mag de Christen-moralist zich door zulke

overwegingen niet laten leiden. Ook *dan* kan het kwade niet in bescherming genomen worden, wanneer het daartoe dienen moet, dat 't goede er uit voortkome.

Is het hoogste, wat voor den mensch gezocht moet worden, zijn *materieel* voordeel, dan is ook het middel der Nieuw-Malthusianen goed en houden wij zijn toepassing voor geoorloofd. Maar wanneer het ons te doen is om den mensch den weg te wijzen naar het *hoogste* goed, als 't ons te doen is den mensch op te leiden voor 't Koninkrijk Gods, dan moet altijd, ook waar het geldt het sexueele leven, het ideaal voor oogen gehouden worden.

„Gesetz ist mächtig, mächtiger die Not", dit woord van Goethe wordt met voorliefde door vele Nieuw-Malthusianen aangehaald, om daarmede te betoogen, dat de toestanden eischen, dat men de toevlucht neme tot hun middelen.

Wij doen aan de kracht van Goethe's woord niets af; wij voegen er alleen aan toe: *de machtigste is God.* Van Zijn wil getuigt ons geweten. Ons plichtsbesef doet ons Zijn autoriteit erkennen. In Hem alleen wordt gevonden de vaste grond, waarop 't *goede* onwankelbaar kan rusten.

Die God heeft ons getoond het ideaal der deugd, zooals dat in Christus is belichaamd.

Dat ideaal staat niet zoo hoog boven ons, dat aan alle bereikbaarheid moet worden gewanhoopt.

Christus is niet alleen ons voorbeeld. Hij is ook de bron van onze kracht. Hij komt tot ons als Een, die voor allen, die Hem waarlijk hebben aanschouwd (Joh. 6 : 40), Zijn woord waarheid maakt: „Ziet, ik maak alle dingen nieuw.”

Dien Christus hebben wij noodig.

Zal de mensch zijn doel kunnen bereiken, dan moet hij in zijn zedelijk leven een vernieuwing ondergaan. Alleen langs den weg der wedergeboorte kan de mensch de zedelijke volmaaktheid bereiken (2 Tim. 3 : 17). Het al of niet erkennen van deze waarheid hangt samen met onze beschouwingen aangaande den invloed en de macht van 't kwade.

Door den Christen wordt ernst gemaakt met de zonde, die in 's menschen zedelijk leven hare verwoestingen aanricht en die oorzaak is, dat wij van den *natuurlijken* als van den *abnormalen* mensch moeten spreken.

Hier hebben wij het punt, waar de beschouwingen der moralisten uit elkander gaan.

In de stelsels, die met de verdervende macht der zonde niet rekenen, verheft zich het oude heidendom opnieuw, als de vergoding van den natuurlijken mensch.

Als voor ons de zonde niet is de afval van God, dan is het kruis een dwaasheid en zoeken wij in de dingen, die van beneden zijn, wat ons alleen

door God, die zich in Christus heeft geopenbaard, kan geschonken worden.

Dan wordt het „Gij zijt van Gods geslacht" misverstaan en brengt het den mensch niet tot de ootmoedige erkentenis van zijnen *val*, maar tot hoogmoedige *zelfverheffing*, die — vooral op het terrein van het sexueele leven kan het blijken, — weder hierop uitloopt, dat men zich zelven niet hooger schat dan het dier.

De Christen, die „tot zichzelven is gekomen" [1]) en die 't woord verstaat, „als ik zwak ben, dan ben ik machtig" [2]), ziet zich door Christus den weg gewezen, die tot de overwinning voert, de overwinning, ook waar 't geldt een misschien zwaren strijd in het sexueele leven.

Van groot belang is hierbij de vraag naar de beteekenis, die aan het geslachtsleven moet worden toegekend.

Een groote dwaling ligt er in de meening, dat de mensch op sexueel gebied aan zijn neigingen den vrijen teugel zou kunnen laten. 't Sexueele leven is een integreerend deel van ons zieleleven, elke afwijking van den rechten weg ook hierin, laat niet na schadelijken invloed uit te oefenen op den geheelen mensch; daar is niets dat den mensch

---

1) Luc. 15 : 16.
2) 2 Cor. 12 : 10.

meer verlaagt, dan de uitspattingen in den omgang der geslachten.

Voor velen ligt hier de oorzaak van hunnen ondergang.

„Quoi de plus énervant, de plus hideux que la débauche, alors qu'elle dégrade le pêcheur, qu'elle saisit, qu'elle tue en lui tout idéal, toute sainte aspiration, qu'elle souille son esprit, qu'elle paralyse sa volonté, qu'elle le pousse de chute en chute à la ruine?" [1])

Daarom is 't noodig te weten, hoe de mensch zich ook op dit terrein te gedragen heeft.

Wanneer wij ons met dit onderzoek bezig houden, vinden wij aan de eene zijde miskenning van de beteekenis van het geslachtsleven, terwijl aan den anderen kant de kracht der sexueele neigingen overschat wordt.

Gevolg van de eerste beschouwing is de verheffing van het ideaal der asceten.

De andere beschouwing leidt tot vervalsching van het oordeel, dat over de afdwalingen op dit terrein moet worden uitgesproken. Voor beide uitersten moeten wij ons wachten.

Onder de bekoring van overgeestelijke beschouwingen, kan men er gemakkelijk toe komen te

---

1) Jules Bovon. Morale Chrétienne. 1898 II. bl. 185.

weinig rekening te houden met de eischen van het zinnelijke leven. 't Is zooals Biedermann schrijft [1]): „Für Enthusiasten, besonders für jüngere, hat der Gedanke etwas Verführerisches, vermöge eines plötzlichen Aufschwunges ihres sittlichen Gefühls, gleichsam durch eine höhere, wunderthätige Kraft die Netze sinnlicher Versuchungen, in die sie sich verstrickten, mit einem Rucke zu zerreissen. Ueber dieser Einbildung verabsäumen sie leicht die rechtzeitige stetige Uebung und Kräftigung ihres Willens, die doch allein zum Ziele führt, und der gehoffte Aufschwung bleibt dann nicht selten aus."

Vooral op „nuchterheid" [2]) komt het hierbij aan. Laat men zich leiden door hetgeen ons door een overspannen verbeelding wordt voorgetooverd, dan komt men bedrogen uit. Dan staat men niet alleen voor een onbereikbare hoogte, maar men loopt gevaar in de werkelijkheid dieper te worden neergetrokken.

Als de vijand zoo met groot geraas de voordeur wordt uitgeworpen, komt hij achter weder binnen en wordt ongemerkt meester van het huis. Zelfoverschatting loopt op zelfverlaging uit.

Dat geeft ons bijvoorbeeld duidelijk de geschiedenis uit Tertullianus' dagen te zien. Daar waren

---

1) t. a. p. bl. 124, 125.

2) 1 Petr. 5 : 8.

er, die, bekoord door zijn woorden, meenden, dat zij ook konden beschikken over de kracht, waardoor deze kerkvader werd gestaald in zijn zedelijken strijd. Men verkoos het „kuische" leven. Maar wat was 't gevolg? Voor 't oog der wereld een ascetisch leven, in 't verborgen allerlei onzedelijkheid. Men kende zich zelven toe 't charisma van het ongehuwde leven, vóór men de kracht der verzoekingen kende. 't Was niet te verwonderen „wenn diejenigen, welche die Gnade der Jungfrauschaft besassen und auf das leichten Herzens verzichten zu können meinten, was sie noch nicht kannten, nicht gar selten aus der Gnade der Jungfrauschaft fielen und, um sich nicht zu verraten, fortfuhren, sich als Jungfrauen zu gebährden und mit allen Mitteln — Tertullian spricht von geheimer Niederkunft und von Abtreibung — ihre Schande zu verbergen suchten" [1]).

Aan den anderen kant, wordt aan 't dierlijkzinnelijke in den mensch onbeperkte heerschappij toegekend, dan komt men tot het rechtvaardigen van wat in 't belang der zedelijkheid streng moet worden veroordeeld.

Op de beide lijnen, die wij hier naast elkander hebben geplaatst, die van de miskenning en die

---

1) Ziegler. Geschichte des Chr. Ethik. bl. 176.

van de overschatting van het zinnelijke leven, moet volgen eene waardeering van het huwelijk, waarmede wij geen vrede kunnen hebben.

Op de eerste lijn ligt het onderscheid tusschen de *lagere* ('t huwelijk) en de *hoogere* ('t coelibaat) deugd, op de tweede wordt het huwelijk: het geoorloofde middel om te komen tot geslachtsgemeenschap.

De Christelijke zedeleer is van geen van deze beide beschouwingen gediend.

Welke is dan de waarde, die aan 't huwelijk moet worden gehecht?

Tusschen man en vrouw bestaat er een onderscheid, niet alleen lichamelijk, maar dat *lichamelijk* verschil is een afspiegeling van hetgeen hen ook *geestelijk* onderscheidt [1]).

Lichamelijk en geestelijk vullen zij elkander aan; daarin alleen ligt de hechte grondslag voor de monogamie. Door de statistiek is uitgemaakt, [2]) dat dooreengenomen op den huwbaren leeftijd het getal der vrouwen gelijk is aan dat der mannen; hierdoor wordt de monogamie wel aanbevolen — maar dat zij is de eenige vorm, waarin 't huwelijk

1) Vrgl. Paulsen t. a. p. bl. 242.

2) Baumann t. a. p. bl. 297. A. von Oettingen. Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung fur eine christliche Socialethik. Erlangen 1874 bl. 44 vv.

aan zijn doel kan beantwoorden, vindt hierin zijn krachtigst bewijs, dat man en vrouw beide vertoonen eene eenzijdigheid, die alleen door de vereeniging van die beide kan worden opgeheven. „Erst in dem Weibe soll der Mann sich selber finden, und umgekehrt" [1])

Zoo alleen kan 't huwelijk worden gebruikt als eene afschaduwing van den band, die Christus aan Zijne gemeente verbindt, [2]) de volle wederzijdsche overgave, die de tusschenkomst van derden niet kan dulden, zonder in haar *wezen* te zijn aangetast.

In deze opvatting van het huwelijk ligt ook de eisch der onontbindbaarheid van den band, die man en vrouw vereenigt, opgesloten. Al moet de echtscheiding om verschillende redenen worden toegestaan, bij 't sluiten van het huwelijk moet bij beide partijen het voornemen gevonden worden, dat men aangaat eene verbintenis voor het leven. Zoo alleen is de mogelijkheid van welvaart voor 't huisgezin, en van eene goede opvoeding der kinderen gewaarborgd.

Uit deze opvatting van 't huwelijk moet ook volgen, dat 't doel van het huwelijk niet in de eerste plaats te zoeken is in de kinderen.

Paulsen zegt wel „eine Familie wird erst voll-

---

1) Martensen t. a. p. Spec. Theil II bl. 10.

2) Efeze 5 : 23.

ständig durch Kinder. Ja mann kan sagen, Kinder sind eigentlich der Zweck der Familie. Die Verbindung des elterlichen Paares geschieht, vom biologischen Gesichtspunkt betrachtet, nicht um ihrer selbst, sondern um der Nachkommen willen." [1])

Dit moge van biologisch standpunt juist zijn, van 't standpunt der zedeleer oordeelend wordt hierin aan de beteekenis van 't huwelijk voor man en vrouw te kort gedaan.

Ook al is de echt kinderloos gebleven, zoo heeft men toch geen recht om te zeggen, dat het huwelijk zijn doel niet heeft bereikt. Juister drukt zich Dorner [2]) uit wanneer hij zegt:

„Wie keine Pflichthandlung bloss Mittel für eine andere, sondern zugleich in sich wertvoll ist, so ist auch die Ehe keineswegs bloss Mittel zur Fortpflanzung der Menschheit, sondern sie ist auch eine Kräftigung der gegenwärtigen Menschheit durch individuelle Ergänzung der Geschlechtscharaktere in geistleiblicher Hinsicht." Waar naar die „Ergänzung" langs den weg der onwankelbare trouw en der steeds inniger liefde wordt gestreefd, daar is, onafhankelijk van het getal der kinderen, het doel van het huwelijk bereikt.

---

1) t. a. p. II bl. 247.

2) D. Dr. A. Dorner. Das menschliche Handeln. Berlin 1895 bl. 436.

Wordt hier gesproken van *liefde*, dan wordt daarmede niet de platonische liefde bedoeld. In het „zij zullen tot een vleesch zijn" [1]) ligt opgesloten, dat de geslachtsgemeeenschap voldoet aan door God gewilde behoefte. Daarom wordt ook in het coelibaat niet gezien een hoogere trap van deugd, dan in 't huwelijksleven kan worden bereikt.

Ook volgt uit deze opvatting van het huwelijk dat de geslachtsgemeenschap *alleen* in den echt mag worden gezocht.

Er bestaat een groot verschil tusschen het voldoen aan de sexueele neigingen in het huwelijk, dat meer is dan alleen een uiterlijke band, en hetgeen geschiedt op het gebied der prostitutie.

Zeker beantwoordt ook in dit opzicht lang niet ieder huwelijk aan het ideaal. Reeds door den kerkvader Hieronymus (Adv. Jov. Lib. 7), is met 't oog daarop terecht gezegd:

„Nihil est foedius quam uxorem amare quasi adulteram".

't Zoeken der gemeenschap enkel uit zucht om zich zelven te voldoen, verschilt grootelijks van de begeerte, die in het huwelijk man en vrouw tot elkander brengt; wanneer het den gehuwden alleen te doen is om de bevrediging der zinnelijke lusten, ontaardende in ruwheid en schaamteloosheid, dan

---

1) Matth. 19 : 5.

is 't verschil met de hoererij, wat den aard der genietingen betreft, geheel weggevallen.

De oude leden van den Trojaanschen raad beraadslagen samen vol zorgen, wat te doen zij, nu ter wille van eene vrouw het gevaar zoo dreigend nabij is gekomen. Daar gaat die vrouw, Helena, langs hunne vergadering. Zij vergeten hun kommer en zien bewonderend en zwijgend haar aan, terwijl zij in haar volle schoonheid voortschrijdt. Die eerbied voor 't vrouwelijke is schoon.

Waar in 't huwelijk bij de moeite en den strijd, die 't deel der gehuwden wezen kan, door onkieschheid die eerbied geheel is verloren [1]), daar staat de weg der onzedelijkheid, de weg, waarop zedelijk de nederlaag wordt geleden, open. Dan wordt licht voorbij gezien het: „modicus excitat, nimium debilitat", dat ten opzichte der geslachtsgemeenschap in 't huwelijk niet mag worden vergeten.

Daarom is het ook zoo waar — hoe lichtvaardig door velen over dit bezwaar wordt heengegaan — wat Kuenen [2]), aangaande het Nieuw-Malthusianisme heeft gezegd: „Er ligt iets stuitends in dit stelsel" en „men blijve zich bewust, dat ons edelste gevoel er tegen protesteert."

---

1) Vrgl. hierbij Prof. Dr. Seved Ribbing, Sexueele Hygiëne en eenige harer Ethische Consequenties. bl. 40.

2) t. a. p. bl. 90/91.

Dat de geslachtsgemeenschap werkelijk beteekenis heeft ook voor den individu, wordt terecht door velen tegenover Schopenhauer gehandhaafd. Deze heeft in zijn „die Welt als Wille und Vorstellung" [1]) de neiging der geslachten voorgesteld als „de krachtigste uiting van den wil om te leven." De natuur heeft maar één doel, dat is „die Erhaltung aller Gattungen", daarvoor doet ze *alles*, voor den individu *niets*.

„Aber", zegt Baumann, [2]) „die Schopenhauersche Ausdeutung des Geschlechtstriebes ist eine verfehlte. Der Geschlechtstrieb ist nicht blos Gattungstrieb, er kann sein und ist meist Gattungs- und Individualtrieb zugleich, er dient sowohl der Erhaltung der Gattung, als zugleich der Erhaltung und Förderung des Einzellebens." Hij wijst bijv. op de Skopzen in Rusland en op de Eunuchen, van wie men kan zeggen: „Ihr Geist ist verstümmelt wie ihr Leib" [3]).

Heeft de coitus dus beteekenis voor 't leven van den individu, in dien zin dat hier door zijn veerkracht kan verhoogd worden, dan kan de vraag

---

1) Die Welt als Wille und Vorstellung von Arthur Schopenhauer. Leipzig 1877. (A. S's sämmtliche Werke. herausg. von J. Frauenstädt. 2e Aufl. 3er Band). bl. 612 vv.

2) t. a. p. 270.

3) t. a. p. 271.

worden gesteld: Mag bij de geslachtsgemeenschap het mogelijke gevolg worden voorkomen?

Hier komen nu de Nieuw-Malthusianen met hun „facultatieve steriliteit."

Wij moeten ons wel rekenschap geven van hetgeen waarom het hierbij gaat.

Geslachtsgemeenschap en bevruchting zijn twee onderscheidene zaken, die wel met elkander in verband *kunnen*, maar *niet altijd zullen* staan.

De bevruchting, zooals gezegd wordt, kan ook zonder geslachtsgemeenschap worden veroorzaakt. Maar het verwekken van het *leven* blijft iets, dat ligt buiten de macht van den mensch, dat is een zaak, die God zelf in handen gehouden heeft.

Wel over de vraag of geslachtsgemeenschap gewenscht is, is aan den mensch de beslissing overgelaten.

Wil hij, na de geslachtsgemeenschap, beschikken over het al of niet ontstaan van het nieuwe leven, dan kent hij zichzelven een recht toe, dat alleen toekomt aan God.

Door de Nieuw-Malthusianen wordt nu aldus geredeneerd: 't is in zake de facultatieve steriliteit, zoo als het is met het gebruik van spijs en drank.

Het genot en 't doel waartoe de spijzen kunnen dienen, worden vaak uit elkander gehouden; zoo mag men ook doen bij de bevrediging van de ge-

slachtsdrift, vooral omdat hierin 't heil van derden betrokken is [1]).

Wij antwoorden hierop, dat deze laatste vergelijking niet opgaat. Wanneer men aan 't gebruik van spijs en drank een voorbeeld wil ontleenen, dan moet men wijzen op dien afkeerwekkenden Romeinschen keizer (Heliogabalus), die aan de spijze geen tijd gunde om te verteren, opdat hij met vernieuwden moed aan zijne zucht naar lekkernijen zou kunnen voldoen. *Die* praktijk toch is het, welke door den Nieuw-Malthusiaan op het terrein van het geslachtsleven is overgebracht.

Maar daar zijn ook andere redenen, waarom men de Nieuw-Malthusiaansche middelen aanbeveelt.

Aan 't eind van een opstel, waarin de abortus provocatus in bescherming wordt genomen, en waarin ook het Nieuw-Malthusianisme aanbevolen wordt, zegt Dr. H. F. A. Pijpers [2]): „Of wij het toejuichen of betreuren, waarschijnlijk zal zich allengs, los van metaphysische basis eene moraal grondvesten in den zin van het principe uitgesproken door den toch in onzen tijd niet meer zoo „onzedelijk" geachten wijsgeer van Königsberg:

---

1) Vrgl. o. a. Justus. t. a. p. bl. 13.

2) Medisch Weekblad voor Noord- en Zuid-Nederland. Gewijd aan de practische genees- heel- en verloskunde. 2e Jaarg. N° 14 6 Juli 1895. bl. 188.

„Dasjenige was keinem *Menschen* ein Nachtheil zutugt is nicht unmoralisch".

Valt hier werkelijk de nadruk zoozeer op dit „keinem Menschen", dat daardoor *allen*, *ook* de persoon die handelend optreedt, worden buiten gesloten, dan geloof ik niet dat iemand, of hij staat op metaphysische basis of niet, tegen deze uitspraak bezwaar zal maken.

Maar dit is juist de groote vraag, of niet door hem, die bij het Nieuw-Malthusianisme zijn toevlucht zoekt, aan zijn eigen persoon schade wordt toegebracht.

Voor 't oogenblik blijven wij bij de vraag: verdient de toepassing der Nieuw-Malthusiaansche middelen aanbeveling, wanneer *op grond van zedelijke overwegingen* vernieuwde conceptie ongewenscht moet geacht worden.

Het antwoord, dat op deze vraag door de Christelijke zedeleer wordt gegeven, kan niet onzeker zijn.

Uit wat wij boven (bl. 102) hebben gezegd aangaande het doel, dat den Christenmoralist altijd voor oogen moet staan, volgt, dat al wat den mensch afvoert van den weg, waarop hij het hoogste goed kan bereiken, door ons niet mag aanvaard worden. De mensch heeft in zijn zedelijken strijd behoefte aan kracht. Al wat die kracht kan verzwakken, moet worden geweerd. Het Nieuw-Malthusianisme versterkt niet, maar het verzwakt.

Het wijst den mensch op zijne verantwoordelijkheid; zoo althans meent het. Het houdt hem voor, dat hij verantwoordelijk, ten minste medeverantwoordelijk is voor de ellende, die in zijne omgeving wordt aangetroffen, en die hij moet trachten te verminderen. Terwijl het met dien eisch komt, ondermijnt het zijn gevoel van verantwoordelijkheid, door hem te wijzen den weg, waarop hij de gevolgen van zijn daden niet behoeft te ondervinden. Het neemt terug met de eene hand, wat het met de andere heeft gegeven. Geen nieuwe wapens worden den mensch hier aangeboden, waardoor hij sterk zou kunnen worden in den strijd, maar daar wordt hem aangeraden: onttrek u aan den strijd, dan kunt gij genieten, ongestoord. Zoo wordt den mensch *schade* gedaan, omdat het verzwakt gevoel van verantwoordelijkheid *schadelijk* werkt op den wil, en alleen bij een krachtigen wil is het mogelijk, dat aan 't zinnelijke leven de rechte plaats blijft toegewezen. 't Is voor den mensch noodig dat hij leert *willen*, en de Nieuw-Malthusianen keeren het om en meenen, dat de weg tot waarachtig geluk gevonden kan worden door hem, die leert om *niet* te willen.

Zedelijk vooruit te komen is alleen dan mogelijk, wanneer naar den eisch der zelfbeheersching wordt gehoord.

Die eisch vindt echter bij velen geen gunstig onthaal.

Een ondubbelzinnige verklaring vinden wij bij Rohleder [1]). „Malthus' Vorschläge gipfeln also allein in der sittlichen Enthaltsamkeit in der Ehe („moral restraint") ja, was ebenfalls undurchführbar ist, in einer „absoluten Keuschheit vor Eingehen der Ehe". Aber sowohl dies, als auch die sexuelle Enthaltsamkeit in der Ehe sind, weil undurchführbar, natürlich völlig haltlose und unbrauchbare Vorschläge" [2]).

Als de moralist komt met den eisch der onthouding, weet hij dan tegenover zulke tegenspraak wel wat hij doet? Houdt hij rekening met de gevaren, die aan het stellen van zulk een eisch zijn verbonden? Zal niet de schijn voor het wezen worden aangezien?

Wie zal willen ontkennen, dat hier van gevaar kan worden gesproken?

Altijd als er sprake is van strijd, kan de uitslag zijn een overwinning òf een nederlaag! Er is te meer gevaar, dat de nederlaag zal worden geleden, naarmate de strijd zwaarder is; maar dan is de overwinning ook des te schooner.

't Is alleen de vraag of de overwinning *mogelijk* is.

Rohleder, die meent dit te moeten ontkennen, is niet consequent. Hij spreekt van de meisjes uit

---

1) t. a. p. bl. 114.

2) Vrgl. ook t. a. p. bl. 117.

Tenna (kanton Graubunderland), „welche aus Bluterfamilien stammend, beschlossen, niemals sich zu heiraten" [1]. Hij *roemt* hun zelfopoffering, al acht hij het eene onnoodige kwelling. Hier ziet hij een daad, die zijne bewondering wekt. 't Schijnt, dat dus voor de vrouw de onthouding *wel* mogelijk is. Wat de *vrouw* kan volbrengen, moet daartoe de *man* niet in staat worden geacht?

Van Rau moet hetzelfde worden gezegd.

Hij houdt vol, dat het Christendom den mensch miskent, en van hem het onmogelijke eischt. Maar op de Esseers, van wie hij meent, dat zij in vele opzichten der Christenen voorbeelden en voorgangers zijn geweest, houdt hij een lofrede [2]. *Zij* konden zich *wel* beheerschen, voor *hen* was mogelijk, wat voor het verlicht geslacht onzer dagen onmogelijk moet worden geacht.

Herinneren wij ons hierbij, wat door Tacitus aangaande de Germanen wordt meegedeeld. Ik weet, dat wij met die aanhalingen voorzichtig moeten zijn, omdat het zeer goed verklaarbaar zijn zou, wanneer door dien schrijver wat al te schrille kleuren waren gebruikt, waar hij het verdorven Rome, met zijn uitspattingen en zonden, wilde wijzen op een

1) t. a. p. bl. 121.
2) t. a. p. bl. 108.

sterk sprekend voorbeeld. Toch geloof ik niet dat Baumann te ver gaat als hij zegt [1]):

„Das eine Beherrschung der Triebe möglich ist überhaupt und speciell mit Beziehung auf Kräftigung des Individuallebens zeitweilig oder bis die Kräftigkeit beider, des Individual- und des Gattungslebens, zusammenbestehen, dafür haben alle Zeiten Zeugniss abgelegt, nicht in Worten, sondern, was allein beweist, in Sitten. Cäsar sagt von den alten Germanen: intra annum vicesimum feminam attigisse, in turpissimis habent rebus; Tacitus von denselben: sera juvenum Venus eoque inexhausta pubertas."

Een ander bezwaar tegen de zelfbeheersching is dit, dat de volstrekte onthouding schadelijk moet worden geacht. Op dienzelfden grond heeft men gepleit voor de noodzakelijkheid der prostitutie, en heeft men zelfs de ontucht durven aanraden. Daarom acht zich ook het Nieuw-Malthusianisme voortreffelijker dan hetgeen door Malthus werd geleerd. Meende deze op *uitstel* van 't huwelijk te moeten aandringen, door de toepassing der middelen wordt 't mogelijk reeds *vroeg* een huwelijk aan te gaan. Hierbij willen wij verwijzen naar een woord van Ribbing, waarin hij spreekt over de moderne lectuur, maar dat ook zeer goed in dit verband

1) t. a. p. bl. 271.

past: „Zij spreekt over de noodzakelijkheid van vroegtijdige huwelijken, opdat de man zijnen hartstocht zal kunnen beheerschen en beperken, maar zij vergeet geheel en al, dat het huwelijk niet hetzelfde is als eene onafgebroken gelegenheid tot geslachtelijke gemeenschap" [1]).

't Is zeer wel mogelijk, dat in vele gevallen de eisch der zelfbeheersching niet kan worden opgevolgd, en dat misschien zelfs van schadelijkheid moet worden gesproken, maar dan vergete men niet, dat die onmogelijkheid niet op rekening mag worden geschreven van hetgeen in dezen eisch van echte zedelijkheid is, maar wel op die van den persoon, door wien de weg, die in den strijd der hartstochten tot de overwinning leidt, nog niet gevonden is.

Hoeveel woorden men echter ook verspille om te betoogen, dat de onthouding schadelijk wezen kan, hiertegenover kan terecht gesteld worden, dat voorbeelden van mannen, die door wat men *overdreven* kuischheid noemt te gronde gingen, minstens *zeer* schaars mogen worden genoemd, terwijl 't aantal van hen, die ondergingen tengevolge van gebrek aan zelfbeheersching legio kan worden geacht [2]).

---

1) t. a. p. bl. 41. Vrgl. ook bl. 44 en 45.

2) Vrgl. Ribbing t. a. p. bl. 55, 56.

Daar is een tijd geweest, dat ieder, die het waagde zijn stem te verheffen bijv. tegen de reglementeering der prostitutie, gehouden werd voor iemand met wien men niet kon rekenen. Op de *noodzakelijkheid* van het kwaad grondde zich de verdediging van dien misstand, waarin 't verborgen verderf der maatschappij openbaar wordt.

Terwille van diezelfde *noodzakelijkheid* sloot men de oogen voor al de gruwelen, die met die reglementeering in verband staan, om slechts een zaak te noemen: den handel in blanke slavinnen.

Met hoe groote inschikkelijkheid wordt geoordeeld over de uitspattingen van jonge *mannen.* Dwaasheden der jeugd, zoo zegt men, waarover de schouders worden opgehaald, wanneer 't maar niet zoo ver komt, dat daardoor ook een goede toekomst in de maatschappij onmogelijk gemaakt wordt!

Over de vrouwenbeweging in onzen tijd oordeele men zooals men wil; zij vindt ten deele hare verklaring hierin, dat de man, niet het minst op het terrein van 't sexueele leven, misbruik heeft gemaakt van zijn zoogenaamde meerderheid.

De strengere eischen, die in den omgang der geslachten aan de vrouw boven den man worden gesteld, doen mij denken aan de geschiedenis van dien Romeinschen Keizer, die, zwaar geharnast en wel beschut, afdaalt in 't worstelperk, om te strijden met den naakten tegenstander, wiens eenige

beschutting, wiens eenig wapen bestaat in een dolk. De Keizer overwint en verheft zich op zijne overwinning!

De vrouw, de mindere, als *zij* valt, moet dragen den last der schande. De man, die zich de *meerdere* acht, ook al is *hij* diep gevallen, wordt verontschuldigd; voorwaar, die strijd is al te ongelijk!

Schopenhauer's geschriften hebben in dezen veel kwaad gedaan. 't Moge zoo wezen, dat het lang heeft geduurd voor men naar hem ging luisteren, waar het betreft het onderzoek naar de rechte verhouding in den omgang der geslachten, heeft men veel te vroeg naar hem gehoord.

Zijn wijsgeerig stelsel brengt hem er toe, zich in ijdelen waan te verheffen boven alles, wat hem omringt. Te leven is hem het leven niet waard. En toch diezelfde man spartelt als een machtelooze onder de heerschappij zijner hartstochten. Zelfoverschatting is ook bij hem de schijn, waarmede de zwakheid zich dekt. In zijn „Parerga und Paralipomena" laat hij zich met niet veel achting uit over de vrouw, in plaats dat hij nu daarbij denkt aan 't woord: wien veel gegeven is, van dien mag ook veel worden geëischt", zegt hij elders [1]): Zuvörderst gehört hieher, dass der Mann von Natur

---

1) Die Welt als Wille und Vorstellung. bl. 621.

zur Unbeständigkeit in der Liebe, das Weib zur Beständigkeit geneigt ist. Die Liebe des Mannes sinkt merklich, von dem Augenblick an, wo sie Befriedigung erhalten hat: fast jedes andere Weib reizt ihn mehr als das, welches er schon besitzt: er sehnt sich nach Abwechselung. Die Liebe des Weibes hingegen steigt von eben jenem Augenblick an."

Zijn afdwalingen — hij erkent, dat hij in polygamie heeft geleefd — tracht hij aldus wijsgeerig te verdedigen.

Vinden zulke redeneeringen ingang, dan wordt de ontrouw van de vrouw strenger beoordeeld dan die van den man. Van utilistisch standpunt uit wordt hierbij gevoegd, dat aan de afdwalingen van de vrouw meer bedenkelijke gevolgen verbonden zijn dan aan die van den man. Maar hierbij wordt vergeten, dat bij de ontrouw van den *man* misschien de gevolgen niet zoo *spoedig* aan den dag komen, maar de gevaren, die er mee verbonden zijn, evenmin denkbeeldig kunnen geacht worden. Vooral hier wordt het bewaarheid, dat God de misdaden der vaderen bezoekt tot in het derde en vierde geslacht [1]).

Ten opzichte der zelfbeheersching bevinden veler meeningen zich in een verkeerd spoor. Men ver-

1) Ex. 20 : 5.

bindt daarmede alleen de gedachte aan *gemis*, aan *opoffering*, terwijl aan de rechte zelfbeheersching een groote *winst* voor het persoonlijk leven is verbonden.

Zal zij dat kunnen zijn, dan moet zij 't gevolg zijn niet van uiterlijken dwang, maar dan moet ze betoond worden krachtens besluit van den wil. Op de „Leistungsfähigkeit" van den wil komt het voor alles aan.

Zeer juist heeft Raoul Allier [1]) gezegd: „Ce qui nous tente ne peut nous vaincre qu'à la condition d'avoir notre coeur pour complice."

De *διακρινόμενος* uit Jacobus 1 : 6, d. i. hij, die een dispuut in zijn hart toestaat, komt niet waar hij wezen moet. Dat is alleen mogelijk voor hem, die bij ervaring kent den zegen van een „vasten geest" [2]).

Is dit zoo, dan moet in naam der zedelijkheid protest worden aangeteekend tegen de vervalsching der openbare meening, alsof het op grond der ervaring zou zijn uitgemaakt, dat de man van nature neigt tot de polygamie, en het met den eisch, dat voor het huwelijk geen geslachtsgemeenschap moet worden gezocht, niet zoo nauw mag worden genomen. „Diesen Ansichten gegenüber kann

---

1) t. a. p. bl. 63.

2) Ps. 51 : 12. 57 : 8.

die Ethik nicht bei dem stehen bleiben, was vielleicht durch Verfall der Sitten ist und dann durch empirische Sophisterei hintennach gerechtfertigt wird" [1]).

De man vraagt voor zich een eerbare vrouw, 't kan niet worden verdedigd, dat hij, waar 't zijn eigen persoon geldt, met minder strengheid oordeelt; ook de vrouw heeft recht op een man, die geleerd heeft zich zelven te beheerschen en niet reeds elders gezocht heeft, wat alleen in 't huwelijk door hem kan worden gevonden. Ook daarom moet worden vastgehouden aan de mogelijkheid der zelfbeheersching.

Met dezen eisch der zelfbeheersching hangt niet samen een miskenning van de beteekenis van het zinnelijke leven. Terecht is door Römer [2]) er op gewezen, dat dit wel geschiedt, wanneer men spreekt over de verhouding van ziel en lichaam, zooals Hufeland dat gedaan heeft in deze woorden:

„Ewig wahr bleibt das Sinnbild, den Menschen als den Reiter eines wilden Pferdes sich zu denken, einen vernünftigen Geist mit einem Tiere vereinigt, das ihn tragen und mit der Erde verbinden, aber von ihm nun wieder geleitet und regiert werden

---

1) Dorner t. a. p. bl. 436.

2) Dr. Med. A. Römer. Psychiatrie und Seelsorge. Berlin 1899. bl. 10 vv.

soll. — Es zeigt die Aufgabe seines ganzen Lebens. Besteht sie nicht darin, diese Tierheit in ihm zu bekämpfen und der höheren Macht unterzuordnen? — Nur dadurch dass er sich das Tier unterwirft und sich möglichst unabhängig davon macht, wird sein Leben regelmässig, vernünftig und sittlich, und so nur wahrhaft glücklich. Lässt er dem Tiere die Oberhand, so geht es mit ihm durch und er wird ein Spiel seiner Launen und Sprünge — bis zum tödlichen Sturze".

De schuld wordt hierin gelegd op 't vleesch, terwijl het tekort op de rekening van den geest wordt over het hoofd gezien.

Deze beschouwing, al is ze dikwijls in het Christendom gevonden, mag niet als *de* Christelijke worden aangewezen.

Het Christendom, heeft haar juist veranderd, ons stoffelijk lichaam verbindt ons aan de aarde maar daarmede is niet gezegd, dat men daarom geroepen is om de neiging van 't lichaam te dooden. Integendeel onze roeping wordt ons voorgehouden in dit woord „Stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid;" [1]) waar dat geschiedt, daar is niet 't lichaam de kerker van de ziel, die haar belemmert in hare bewegingen, maar daar is het

1) Rom. 6 : 13.

tot een tempel [1]), waarin Gods geest woont, en waaruit hij zijne werking toonen kan.

Hierin is ook ten opzichte van het leven der geslachten aangegeven de grens waar het goede van het kwade zich scheidt. Zoodra het rechte evenwicht tusschen ziel en lichaam wordt verstoord, is overschreden de grens waar de waarschuwende stem wordt gehoord: doe u zelven geen kwaad! Wordt hierop niet gelet, dan matigt het lichaam zich altijd meerdere rechten aan.

De zorg voor het lichaam, al blijft hier alle gedachte aan dwaze bezorgdheid ver, behoort mede tot de plichten van den Christen. 't Woord van Rousseau: „plus le corps est faible, plus il commande; plus il est fort, plus il obéit" [2]) herinnert te recht aan de oude waarheid, dat de mens sana met 't corpus sanum een schoon geheel zal vormen. Dat hieraan in onzen tijd altijd genoegzaam wordt gedacht zou ik niet durven beweren. Integendeel, de inspanning die op 't gebied van den geest reeds van de jeugd wordt gevergd, doet de goede zorg voor 't lichaam te dikwijls vergeten.

De zelfbeheersching is een kostbare vrucht, die niet rijpen kan, tenzij aan haar de noodige zorg

---

1) 1 Cor. 6 : 19. Rom. 12 : 1

2) Vrgl. M. Guyau. Éducation et hérédité. Étude sociologique. Paris. 1890. bl. 81.

worde besteed. Vooral in de jaren waarin men doorloopt de groote verandering, die 't kind maakt tot den man, moet hierop meer worden gelet.

De kennis van wat er omgaat op het terrein van het sexueele leven komt tot velen van den verkeerden kant. De verbeelding wordt gevoed door onreine gedachten en de begeerte naar 't onbekende ontwaakt, en toont zich te krachtiger, naardat ook in den huiselijken kring, met den ernst dezer dingen wordt gespeeld.

Voor velen is wat men den wil noemt, niets dan 't product van de gewoonte anderen na te volgen. Waar dit zoo is, laat men zich drijven op den stroom der openbare meening, zonder te vragen, of men handelt werkelijk volgens 't besluit van zijn wil.

't Is daarom de taak van den opvoeder hiertoe mede te werken, dat tusschen eigenzinnigheid en willekeur de rechte weg worde gevonden, waarop de wil wordt gevormd.

Oorzaak en gevolg beide van gebrek aan wilskracht zijn de verkeerde beschouwingen, die ten opzichte van de beteekenis van het zinnelijke leven ingang hebben gevonden.

Op de wederkeerige inwerking, die er bestaat tusschen het *willen* en het *inzien* worden wij gewezen in Joh. 7 : 17. Met dit „inzien" is niet alleen bedoeld eene werkzaamheid van het verstand, maar

het is die zekerheid, die ontstaat, wanneer het verstand zich gewonnen heeft gegeven aan de dwaasheid van 't kruis, terwijl het gemoed een onuitwischbaren indruk heeft ontvangen van de verhevenheid van het ideaal, dat ons in Christus wordt getoond.

Dan wordt de vijand, die de bondgenoot is der verzoeking, uit 't hart verdreven, en ontstaat er in den strijd van het zedelijke leven eene ontwikkeling, gelijkende op die, waarvan Jacobus 1 : 14, 15 spreekt, maar met geheel verschillend resultaat — de begeerte om staande te blijven door de gemeenschap met Christus, „ontvangen hebbende", „baart" nieuwe kracht, de kracht die ons schenkt de ὑπομονή, waardoor wij zoo noodig het uithouden, ook onder een zwaren last.

Dat is de weg, waarop door den Christen de zelfbeheersching wordt verkregen.

De strijd, die ons daarbij wacht, worde in zijn zwaarte niet onderschat. Beteekenisvol is 't woord uit 1 Cor. 9 : 27: „Ik bedwing mijn lichaam", ik breng door vuistslagen het ten onder; daarin wordt ons getoond hoe noodig 't is in den strijd te zoeken de rechte wapenen [1]). Eerste eisch is, dat men het „principiis obsta" wel in gedachten houde. De eerste

---

1) Vrgl. J. H. Gunning Jr. Blikken in de Openbaring. Amsterdam 1868 IIIe dl. 242 vv.

stap kan worden gezet in een gedachte [1]), een woord [2]). Met reden wordt in de Schrift ook op 't gevaar der oogen gewezen (Job 31 : 1, 7, Ps. 119 : 37, Matth. 6 : 22 en 23).

Niet alleen in 't belang van den individu moet hier de eisch der zelfbeheersching worden gesteld, maar zij vloeit ook voort uit de Christelijke beschouwing van het huwelijk. De zelfbeheersching is eisch van waarachtige liefde.

Rohleder zegt wel [3]): „Die Liebe drängt nach fleischlicher Vereinigung, wenn es ihr beliebt, und dieser Liebe sind wir als fleischliche Wesen nun einmal unterworfen." Maar hier wordt voorbijgezien, dat wanneer in 't huwelijk gesproken wordt van de liefde die man en vrouw verbindt, niet bedoeld is de platonische maar ook niet de zinnelijke liefde alleen.

Integendeel, zij heeft in zich een zinnelijk en een geestelijk bestanddeel. In haar geeft zich de mensch naar lichaam en ziel.

Die liefde vindt haar verheerlijkt beeld in de liefde, die bestaat tusschen Christus en de gemeente. De liefde, die niet zichzelve zoekt, maar die zichzelve geeft. Wordt hiervan iets door den man

---

1) Matth. 15 : 19.
2) Efez. 5 : 12.
3) t. a. p. bl. 124.

verstaan, dan zal hij, ook in zijn begeerte naar geslachtsgemeenschap, niet alleen rekenen met wat *hij* wenscht, maar dan denkt hij ook ten opzichte van zijn *vrouw* aan 't woord: „de liefde doet den naaste geen kwaad" [1]).

Waar dit wordt vergeten, daar ontbreekt den man een krachtig wapen in den zedelijken strijd, en door de zelfzucht geleid, ziet hij er geen bezwaar in de vrouw te gebruiken enkel als middel voor zijn genot. Wanneer de geslachtsdrift niet blijft dienares, maar zij de macht van heerscheres heeft verkregen, wordt aan de geestelijke belangen in 't huwelijk ernstige schade toegebracht.

Maar, zoo wordt ons van onderscheiden kanten toegeroepen, dat idealisme is wel schoon, wat wilt gij echter daarmede doen in den nood van onzen tijd? Voor de groote menigte hangt dit ideaal zoo hoog, dat zij niet eenmaal *trachten* zal er naar te grijpen [2]). Men zucht onder den last om in 't onderhoud te voorzien en men klaagt „la volonté est malade, nous sommes en un temps d'anémie morale. Ceux qui devraient sauver ce vieux monde sont encore plus fatigués que lui" [3]); is 't dan niet al te onpraktisch om te komen met zulk een eisch?

---

1) Rom. 13 : 10.
2) Vrgl. International Journal of Ethics. January 1899 N° 2 bl. 264.
3) Vrgl. Raoul Allier t. a. p. bl. 4.

Laat de Nieuw-Malthusiaansche leer niet 't hoogste zijn wat kan worden gepredikt, dwingen ons de omstandigheden niet om te erkennen: daar is voor 't oogenblik geen andere weg?

Wij voelen dit bezwaar en achten het niet licht.

En toch mag de christenmoralist hierin niet schipperen.

Niet omdat het medelijden aan zijn hart vreemd is gebleven, alsof hij met hardheid zou kunnen oordeelen over hen, die niet eenmaal vatbaar schijnen voor de bekoring, die uitgaat van de gedachte aan een overwinning in 't zedelijke leven.

Wie zich zelven heeft leeren oordeelen, oordeelt anderen niet, maar wijst den naaste den weg, waarop hij bij ervaring weet, dat 't geluk wordt gevonden.

Het Nieuw-Malthusianisme mag niet worden beschouwd als de uiting eener echte philanthropie. Als er geklaagd moet worden over 't niet kunnen *willen*, is toch de weg, die ter verbetering leidt niet gelegen in de prediking, die den wil nog meer verzwakken moet.

Daar moet alles worden beproefd om 't rechte geneesmiddel te vinden voor zoo ernstige kwaal.

Er ligt waarheid in hetgeen wij lezen bij Nitti [1]):

---

1) t. a. p. bl. 224.

„Virchow demandait un jour à un misérable ouvrier de Berlin pourquoi il avait procréé tant d'enfants. Celui-ci lui répondit en riant: „C'est le seul plaisir que nous puissions nous passer!"

Vindt niet bij velen de prediking van 't Nieuw-Malthusianisme daarin hare aanbeveling, dat zij den arme het eenig genot *laat*, dat hem door den eisch der zelfbeheersching onbarmhartig zou worden *ontnomen?* [1])

Wanneer *wij* leefden in eene omgeving als waarin hij zich bevindt, zouden wij dan de kracht behouden om te blijven opzien naar het ideaal door den Christenmoralist ons voorgehouden?

Maar in deze overweging ligt geen *aanbeveling* van het Nieuw-Malthusianisme; 't wordt hierdoor juist in zijne ongenoegzaamheid om tot het geluk te leiden, gekend.

Wij zien ook, dat het peil waarop vele arbeiders staan, wat betreft de keuze hunner genietingen, niet hoog is. Maar wij willen daarom juist *niet* doen als de Nieuw-Malthusianen.

Zij bestrijden het kwaad niet in zijn oorzaak. Hun stelsel is een lapmiddel, waardoor de scheuren in 't gebouw van het maatschappelijk welzijn wel worden weggestreken, maar het bederf, dat daar-

---

1) Vrgl. Ussher. t. a. p. bl. 32.

binnen huist, zal zich langs anderen weg krachtiger openbaren.

Ware verbetering is alleen te wachten, wanneer wij hooren alles wat de toestanden, waarmede wij geen vrede hebben kunnen, ook *ons* te zeggen hebben. 't Is niet te ontkennen, dat de Nieuw-Malthusianen, wel de ellende hebben *gezien*, maar ze laten haar niet *uit*spreken, en ze onttrekken zich aan de mede-verantwoordelijkheid, om zich te dekken met de verwijzing naar anderer (c. q. der ellendigen) schuld. Daar gaat uit de onderste lagen der maatschappij op een kreet om hulp, en er wordt ook gehoord, 't geen nog meer met weemoed vervult, de stem der doffe berusting in wat niet te veranderen schijnt.

Wij hooren hier een aanklacht tegen de geloovige christenheid in de eerste plaats, maar ook een aanklacht die zich richt tegen de gansche maatschappij.

Bij *Stille* vinden wij een woord, dat ons te denken geeft: hij spreekt van de Roomsch-Katholieke geestelijkheid, die voortgaat 't huwelijk aan te bevelen ook onder de arme klassen, en dan zegt hij er bij: „von einem andern Clerus braucht man nicht zu sprechen, *da kein andrer irgend einen beträchtlichen Einfluss auf die ärmern Classen hat.*" [1])

---

1) Der Neo-Malthusianismus das Heilmittel des Pauperismus. bl. 13.

En 't is waar, dat met nadruk de Christenheid moet worden gewezen op haar plicht, die door haar te zeer is verzuimd, om hare aandacht te wijden aan 't werk der inwendige zending. Daar wordt *veel* gedaan, maar wat er geschiedt, is niet in verhouding met den grooten nood. In de woningen van hen, die verzinnelijkt zijn, doordat zij worden geleid alleen door materialistische beschouwingen, moet zij komen met de prediking van de dingen, die eeuwige waarde hebben, moet zij komen met 't woord van dien Meester, die niet alleen een spijze *heeft*,[1]) maar die ook *geeft*, welke zij niet kennen, een spijze die hun, die door haar worden gevoed, de kracht geeft ook om de machten der zinnelijkheid te wederstaan [2]).

Dat is wat in de *eerste* plaats noodig is. Maar daarbij moet men voegen de zorg voor het *tijdelijke* leven. 't Is niet te ontkennen, dat op allerlei wijze getracht wordt de maatschappelijke positie van den arbeider te verbeteren. Maar ook op dit terrein is nog veel te doen. Ruimer woning, waar niet één vertrek tot *alle* verrichtingen in 't huishouden behoeft gebruikt te worden, is een eerste

---

1) Joh. 4 : 32.

2) Vrgl. G. H. Lamers. Nieuwe Bijdragen 12e dl. 4e stuk. bl. 161.

eisch waar zedelijke verheffing het doel is, dat beoogd wordt.

Wij zullen hierbij niet in bijzonderheden afdalen, en wij ontkennen ten eenenmale niet, dat *groote* moeilijkheden zich voordoen, wanneer oprecht naar verbetering gestreefd wordt, moeilijkheden waarover velen zich in hun woorden veel te gemakkelijk heen zetten, te weinig bedenkende, dat een plan op het papier iets anders is, dan een welvolbrachte daad. 't Is de roeping der Christelijke zedeleer aan te wijzen de lijnen, waarlangs de pogingen, die ter verbetering worden aangewezen, zich moeten bewegen, zal men *kunnen* komen tot een *goed* doel.

Wat de Nieuw-Malthusianen zullen bereiken, kan door ons niet *goed* genoemd worden. 't Is voor individu en huisgezin een Sirenenlied: Impia sub dulci melle venena latent.

De leer der facultatieve steriliteit vindt hare toepassing bij velen, van wie niet kan gezegd worden, dat ze zich laten leiden door *zedelijke* overwegingen bij de beperking van het getal hunner kinderen.

Wat is hiervan de oorzaak? De Nieuw-Malthusiaan vindt gehoor, omdat zijn leer een beroep doet niet op de edelste, maar juist op de laagste eigenschappen der menschelijke natuur. De zucht naar weelde en genot, waarin bij volkeren, die een betrekkelijk hoogen trap van beschaving hebben

bereikt, de geoorloofde begeerte naar comfort lichtelijk ontaardt, vindt in 't Nieuw-Malthusianisme een krachtigen bondgenoot.

Hoe meer die zucht wordt aangemoedigd, hoe meer zal worden vergeten, dat de weg van 't aardsch geluk *niet* ligt op de lijn van 't *genieten* alleen, maar wel daar. waar 't opvolgen van 't gebod: 6 dagen zult gij arbeiden, niet als een last, maar als een lust wordt beschouwd! [1])

Jules Bovon [2]) verhaalt van een „directeur du ministère de l'intérieur," dat hij de volgende ervaring had opgedaan: 727 bedelaars konden werk vinden, en zouden daarbij 4 francs per dag verdienen. Wat geschiedt? Op den *derden* dag zijn er nog slechts *achttien* aan den arbeid.

Zou men meenen dat zulke toestanden ooit door 't Nieuw-Malthusianisme zullen verbeterd worden, is er niet juist gevaar, dat de afkeer van den arbeid er door in de hand gewerkt wordt?

Schadelijk in zijne gevolgen is de toepassing van 't Nieuw Malthusianisme niet alleen voor den persoon der gehuwden, maar ook doet ze verminderen de krachten, die samenwerken tot het welzijn van het huisgezin.

---

1) Vrgl. Tijdspiegel 1899. Juli n° 7. 't Artikel: Leeren *willen* door van der Kulk.

2) t. a. p. II bl. 327,

't Is goed gezien dat: „Neglect of, or escape from, their obligations is ruinous to all concerned. We all lament the sad lack of home-training so obvious in the children of to-day, but we forget that the lack of training suffered by the American parents of to-day on account of the scarcity of children is equally hurtful. This is the age of untrained parents, and they need training as much as children" 1).

Dat werkelijk kinderen een zegen zijn, wordt misschien 't best gezien door hem, wien die zegen door oorzaken buiten hem, is onthouden.

Hoe de kinderen moeten beschouwd worden, is ons voorgehouden in 't geen ons Ussher meedeelt aangaande Wilberforce:

„When the great Wilberforce was busily engaged in the slave question, his friends tried to keep his children from him during the intervals appointed for meals and rest. It was thought that, as he was so hard-worked with such important State affairs, his little ones would trouble him too much.

Having noticed their absence, he guessed the cause, and said: „Don't rob me of the little ones,

---

1) The Gospel according to Darwin, by Woods Hutchinson, Chicago. bl. 185.

I cannot get on without them; their little prattle is my greatest relaxation" [1]).

In onze dagen wordt 't talrijke gezin zoo geheel anders beoordeeld ook in kringen, waar de middelen tot onderhoud ruimschoots toereikend zijn, dan dit vroeger placht te geschieden. 't Is een kenmerk van verval, van vermindering der maatschappelijke draagkracht, wanneer ook in 't huwelijk man en vrouw in de eerste plaats aan zich zelven denken, en 't als een opoffering beschouwen, wat door hen een voorrecht moest geacht worden. Wie zich egoistisch opsluit in zichzelven wordt zedelijk arm, maar wie zich geeft, die zal gevende rijk gemaakt worden. Men vergete niet, dat waarachtig geluk en welvaart niet hetzelfde zijn. 't Eerste heeft hooge waarde, afgezien ook van uiterlijke omstandigheden. De stoffelijke welvaart is in 't huwelijk, waar de zich gevende liefde niet wordt gevonden, niets dan de vergulde schijn, die innerlijke armoede bedekt.

Wat zal er worden van de overige vruchten door het Nieuw-Malthusianisme beloofd? Daar is gesproken van 't toenemen van het getal der huwelijken. Maar heeft hier de uitkomst de verwachting

---

1) Ussher. t. a. p. bl. 59. Vrgl. voor den zegen der kinderen bl. 58 vv.

niet reeds beschaamd? Dit wordt bewezen door wat bijv. in Engeland geschied is.

Nadat het Nieuw-Malthusianisme 't aantal zijner aanhangers had zien vermeerderen, is niet alleen 't cijfer der geboorten, maar ook dat der huwelijken gedaald [1]).

Hiervan is het gevolg, dat ook het andere voordeel, dat aan het ingang vinden der Nieuw-Malthusiaansche middelen verbonden geacht werd, moest uitblijven, namelijk dat de ellende der prostitutie minder slachtoffers vinden zou.

De verzwakking der verantwoordelijkheid die op de echtgenooten rust, de aanbeveling van het genieten, zonder eenige belemmering te ondervinden door mogelijke gevolgen, doet den mensch, die geen hooge aspiratiën heeft nog een stap verder gaan: hij blijve *geheel* vrij; het egoïsme ten top gevoerd.

Dit behoeft voor ons te minder een reden te zijn, waarom wij ons verwonderen, wanneer wij bedenken hoe door de mannen der wetenschap over de middelen gesproken wordt. Als aanbeveling wordt ook genoemd, dat er zijn, die kunnen dienen ter bescherming tegen mogelijke infectie [2]). Zoo worden dus de gevaren weggenomen, die velen

1) Vrgl. Nitti. t. a. p. bl. 85.
2) Rohleder. t. a. p. bl. 134, 35.

nog terughouden om zich aan de ontucht over te geven.

Op den schadelijken invloed, die van de propaganda der Nieuw-Malthusiaansche leeringen moet uitgaan, is terecht gewezen.

De Nieuw-Malthusiaansche Bond, wij willen geen groote woorden gebruiken, heeft zich in verschillend opzicht minstens zeer *onvoorzichtig* gedragen. Dit blijkt reeds voldoende uit een nauwkeurige lezing der Statuten.

Men lette op art. 3:

„Het doel der Vereeniging is:

b) het verspreiden van kennis omtrent de wettelijk geoorloofde middelen, waardoor *elkeen* in staat is, zoowel in zijn *eigen* belang, als in dat der maatschappij, de geboorte te voorkomen van kinderen, wier verschijnen de kansen op geluk van het gezin vermindert en voor welke *geen vooruitzichten zijn op een menschwaardig bestaan.*"

De woorden, waar 't hier op aankomt; zijn door ons cursief geschreven. Wie de praktijken kent van hen, die om zoogenaamd-verstandige redenen 't huwelijk uitstellen, zal wel begrijpen, hoe door hen ook van deze kennis zal gebruik gemaakt worden.

Wanneer als oorzaak der prostitutie in de eerste plaats de armoede moest genoemd worden, dan zou men, redeneerende van het standpunt der Nieuw-Malthusianen, van het gebruik der middelen weg-

neming van dien kanker der maatschappij kunnen verwachten.

De feiten leeren het echter anders. *Ook* waar het de vrouw geldt. Wij wijzen op hetgeen, op grond van een ingesteld onderzoek, meegedeeld wordt door Woods Hutchinson [1]):

„The first point to be considered in an economic study of this question is the motive which induces women to enter this profession. By this term I mean, of course, the dominant motive, it is freely recognized that no *one* cause alone impels any woman to this pursuit.

The following is the average obtained from all answers upon this point:

Love of display, luxury and idleness	42.1	per cent.
Bad family surroundings	23.8	„
Seduction in which they were innocent victims.	11.3	„
Lack of employment.	9.4	„
Heredity.	7.8	„
Primary sexual appetite.	5.6	„
	100.0	

Mr. W. van den Bergh heeft gezegd [2]): „de stel-

1) t. a. p. bl. 194. Vrgl. ook bl. 195.

2) W. van den Bergh. De strijd tegen de prostitutie in Nederland. 's Gravenhage 1878. bl. 223.

ling: „Armoede is zeker een der hoofdoorzaken der Prostitutie" is niet te rechtvaardigen." Dit is juist.

Voor de Nieuw-Malthusianen ligt hierin een reden om te onderzoeken of hun *voorlichting* niet de werken der *duisternis* zal bevorderen. Vermindering van de verplichtingen, die aan de echtgenooten worden opgelegd, gaat met vermeerdering der onzedelijkheid buiten het huwelijk, hand aan hand.

Er wordt niet zonder reden van onderscheidene zijden protest tegen den arbeid van den Nieuw-Malthusiaanschen Bond aangeteekend [1]).

---

1) In de algemeene Vergadering van de Nederlandsche Vereeniging tegen de Prostitutie, gehouden 2 Juni 1896 te Utrecht, is met algemeene stemmen aangenomen deze motie: „De Nederlandsche Vereeniging tegen de Prostitutie zich bewust, dat hare beginselen gegrond zijn op de in Nederland algemeen erkende begrippen aangaande het ongeoorloofde en schandelijke van buitenechtelijk geslachtsverkeer en daarom geroepen, die begrippen overal aan te kweeken en te verlevendigen,

protesteert op dien grond tegen het optreden van den Nieuw-Malthusiaanschen Bond, door welken deze begrippen worden ondermijnd en de prostitutie bevorderd; en acht het den plicht van allen, aan wie de zedelijke belangen van ons volk ter harte gaan, dien Bond zooveel mogelijk tegen te werken."

Het schadelijke en onzedelijke van 't Nieuw-Malthusianisme te betoogen is 't doel van: *de Vereeniging tot bestrijding van het Nieuw Malthusianisme*, waarvan de Statuten zijn goedgekeurd bij Kon. Besluit van 1 Dec. 1899.

Aan het einde van ons onderzoek gekomen, maken wij onze slotsom op.

Het Nieuw-Malthusianisme en de Christelijke zedeleer staan onverzoenbaar tegenover elkander. Hunne wegen loopen in tegenovergestelde richting.

Daarom is 't zelfs niet mogelijk een *eindweegs* samen te gaan. „De Nieuw-Malthusianen zijn geen vijanden van waarachtige kuischheid", zoo heeft men gezegd: „wie inziet, dat in sommige gevallen beperking van 't getal der kinderen gewenscht is, kan, ook al houdt hij aan den eisch der zelfbeheersching vast, de Nieuw-Malthusianen steunen" [1]).

Dat gaat *niet*. Niemand kan ook hierin twee heeren dienen. Niets werkt verlammender op de wilskracht, dan de gedachte: „er is in tijd van nood nog een achterdeur, waardoor ik mij kan redden". Wij moeten de overtuiging hebben, dat achter ons de schepen verbrand zijn.

Wij *kunnen* niet medegaan met het Nieuw-Malthusianisme, omdat daardoor in gevaar wordt gebracht de *σωφροσύνη*, d. w. z. die toestand van den mensch, waarin hij kracht bezit, om te bewaren 't evenwicht tusschen de behoeften en begeerten van ziel en lichaam. In dien toestand alleen heeft hij vrede, en innerlijke vrede is de voorwaarde voor

---

1) Vrgl. W. M. H. Anten. Het Nieuw-Malthusianisme in een nieuw licht bezien. Amersfoort 1890 bl. 26 vv.

waarachtig geluk. Het groote geneesmiddel voor de sociale nooden ligt niet in het „zilver" maar ligt in de tucht" [1]).

Maar wij *behoeven* ook niet met het Nieuw-Malthusianisme mede te gaan, al willen wij gaarne de eersten zijn om te erkennen, dat wij nog staan voor *vele* vragen; tegenover de pessimistische beschouwingen der Nieuw-Malthusianen ten opzichte van de productie der voedingsmiddelen en van de *mogelijkheid* der zedelijke verheffing, die noodig is, zal er van waar geluk sprake kunnen zijn, blijven wij idealisten.

Niet in dien zin, dat van verbetering der uitwendige omstandigheden alle heil wordt verwacht. 't Ideaal der socialisten kan ons niet bekoren. Al kwam het tot materieelen voorspoed voor *allen*, dan nog zou de mensch zijn grootsten vijand blijven omdragen in zijn eigen hart, den vijand, die zijn' vrede telkens weder komt verstoren.

Maar wij zijn idealisten, omdat wij de diepste oorzaak van 's werelds jammer, ook van onze moeite en onzen strijd hebben gevonden in dat woord van Augustinus: „Ita fornicatur anima cum avertitur abs Te, et quaerit extra Te ea, quae pura et liquida non invenit, nisi cum redit at Te" [2]).

---

1) Spreuk. 8 : 10.

2) Confessiones. Lib. II cap. 6.

Idealisten, omdat wij gelooven de waarheid van 't woord van Hem, die gezegd heeft: „Ik ben gekomen, opdat zij het leven *en overvloed* hebben.

't Is zoo waar, — en hierin ligt wat alle *lijdenden* noodig hebben, — wat Raoul Allier zegt: [1])

„Nous sommes tués par des puissances *anonymes*, nous ne serons sauvés que par des puissances *personnelles*."

Levenwekkende kracht gaat er uit van Hem, die gezegd heeft: „Kom tot Mij, Ik geef u rust" [2]).

Achter Hem worden wij geroepen tot den strijd der zelfverloochening, waarin wij misschien zullen leeren verstaan iets van dat reuzenwoord van Paulus: „Ik heb *alle* dingen schade geacht" [3]), maar waarbij Hij zelf instaat voor onze overwinning.

De athleten in de oudheid onthielden zich Venere et vino, wanneer zij zich voorbereidden voor hun kampstrijd. Wanneer hooger belangen op 't spel staan, dan moet de Christen kennen de kracht der zelfbeheersching, zal hij waarlijk met lijdzaamheid kunnen loopen de loopbaan, die hem voorgesteld is [4]).

---

1) t. a. p. bl. 107.
2) Matth. 11 : 28.
3) Filipp. 3 : 8.
4) Hebr. 12 : 1.

Hoe ontvangen wij die kracht?

Heracles, gehuld in het giftig kleed door Dejaneira hem gezonden, zoekt verlossing van zijn helsche kwaal.

Hij rukt en hij scheurt 't kleed, maar zijn pijnen verminderen niet. Hij werpt zich op den brandstapel, hij offert zich geheel, dan is hij bevrijd en aanschouwt hij het heil der zalige goden.

Hierin ligt eene schoone waarheid.

De middelen, die wij hebben uitgedacht ter verlossing, zijn ijdel, zij verzwaren het leed. Ons pogen *blijft* ijdel, ook waar het geldt de vraagstukken der „bevolking", en de machten aan de „driften" toegekend.

Eerst als wij erkennen de waarheid van dit woord: „Zonder mij kunt gij niets doen" 1) en wij ons geheel geven aan Hem, die ons tot Zijn discipelen roept, dan zal onze kracht beproefd 2) worden bevonden;

dan worden wij naar *geest*, en *ziel* en *lichaam* onberispelijk bewaard 3) voor zijn heerlijke toekomst.

---

1) Joh. 15 : 5.
2) 2 Tim. 2 : 15. 2 Cor. 10 : 18.
3) 1 Thess. 5 : 23.

STELLINGEN.

I.

De Christelijke zedeleer veroordeelt het Nieuw-Malthusianisme.

II.

Van het ingang vinden der Nieuw-Malthusiaansche leer is geen *vermindering*, wel *toeneming* der prostitutie te verwachten.

III.

Het onderscheid tusschen *preventieve* en *positieve* middelen ter verhindering der bevolkingsvermeerdering, zooals dat door Malthus gemaakt is, geeft aanleiding tot misverstand.

IV.

De Theologie is dat deel der wetenschap, dat tot object heeft God in Zijne betrekking tot den mensch.

V.

In Richt. 8 : 27 is de „efod" niet een *beeld*, maar een *kleed*.

VI.

In Jer. 48 : 33 (vgl. Jes. 16 : 10) moet het slot aldus gelezen worden:

ויין ביקבים לא ידרך הדרך הידד השבתי

VII.

Dát het Leviraatshuwelijk zijn oorsprong zou hebben in de polyandrie is aan rechtmatigen twijfel onderhevig.

VIII.

Al is het psalmboek het liederboek der na-exilische gemeente geweest, voor de juiste verklaring der psalmen is het niet gewenscht als algemeene regel voorop te stellen, dat met het „ik" der psalmen „de gemeente" is bedoeld.

IX.

De gelijkenis uit Mth. 13 : 24—30 moet niet in verband gebracht worden met die, welke in Mrc. 4 : 26—29 wordt gevonden.

X.

Met de „ὑποτάξας" in Rom. 8 : 20 is de mensch bedoeld.

XI.

Paulus geeft in 1 Cor. 7 niet eene principieele, maar eene opportunistische beschouwing van het huwelijk.

XII.

De kerkorde voorkomende in het Testamentum Domini nostri Jesu Christi is afkomstig uit Egypte.

XIII.

Al wordt de handelwijze van Luther en Melanchthon in zake de bigamie van Filips van Hessen afgekeurd, toch blijkt uit het feit, dat Filips met zijn vraag tot hen kwam, dat de reformatie invloed ten goede had uitgeoefend, ook waar het de beschouwing van het huwelijk gold.

XIV.

De verheffing van het huwelijk tot een sacrament kwam niet voort uit hooge waardeering van het huwelijk.

XV.

J. J. I. von Döllinger heeft nimmer eene „afscheiding" gewild. Hij wilde een trouw zoon der „katholieke" kerk blijven.

XVI.

De zedelijke zelfvorming draagt het meeste bij tot verhooging van wat wij „het peil der moraliteit" plegen te noemen.

XVII.

In zake echtscheiding moeten aan man en vrouw dezelfde rechten worden toegekend.

XVIII.

Al heeft Krafft-Ebing (in zijn Psychopathia Sexualis) Schopenhauer's oordeel over de „sexuelle Verhältnisse „fehlerhaft" en „abgeschmackt" genoemd, toch heeft hij zich niet geheel aan den invloed van dezen wijsgeer onttrokken.

XIX.

De vraag of geestelijke wezens van eene hoogere orde dan de mensch aan dezelfde zedewet zijn onderworpen, als waaraan door ons moet worden gehoorzaamd, is voor de ethiek niet van overwegend belang.

XX.

Zoolang de quaestie van de bevoegdheid der Synode om in zake „het Beheer" regelend op te treden, niet is opgelost, moeten de pogingen om ingrijpende veranderingen in te voeren als vermetel en niet te rechtvaardigen worden beschouwd.

XXI.

't Is wenschelijk, dat het proponentsexamen zijn zoogenaamd wetenschappelijk karakter verlieze, en dat meer zorg worde besteed aan het onderzoek, of de examinandus de vereischte bekwaamheden bezit om praktisch in de evangeliebediening te kunnen werkzaam zijn.